

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANA BİLİM DALI

120594

TÜRKİYE BASININDA ÖZELLEŞTİRME HABERLERİ

YÜKSEL LİSANZ TEZİ

Hazırlayan
Ayşe Nevin YILDIZ
99120008

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

120584

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Süleyman İRVAN

Ankara-2002

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Ayşe Nevin Yıldız'a ait Türk Basını'nda Özelleştirme Haberleri adlı
çalışma, jürimiz tarafından Gazetecilik Ana Bilim Dalında YÜKSEK
LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Nurettin Güz.....

Üye: Doç. Dr. Süleyman İrvan.....

(Danışman)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Cengiz Anık.....

ÖNSÖZ

Özelleştirme uygulamaları Türkiye ekonomi politik yapısında önemli bir yere sahiptir. Türkiye basınının özelleştirme uygulamalarını bir yandan taraflı bir dille aktardığı, diğer yandan konuya ilişkin verdiği haberlerin eksik ve yanıltıcı olduğu gözlenmektedir.

Bu tez çalışmasına başlanırken yazılı basının özelleştirme haberlerinde izlediği politika konusunda bir takım sonuçlara varılması amaçlanmaktaydı. Bunların başında, özelleştirmenin basında söylem olarak kendiliğinden olumlu ve kaçınılmaz bir gerçek olarak işleniyor olması gelmektedir. Ancak, bu söylem, kendi içinde bir çok çelişkiyi de barındırmaktadır. Araştırmada, bu çelişki bilimsel verilerle ortaya konulmaya çalışılmış, basının özelleştirmeler karşısındaki tutumu analiz edilerek, merkez, merkez sol ve merkez sağ olarak nitelendirilebilecek gazetelerin özelleştirme politikalarına ve uygulamalarına yönelik yaklaşımları irdelenmiştir.

Bu tez çalışmasında en az benim kadar emek veren ve yorulan, tüm ayrıntılarla büyük bir özveriyle ilgilenen sevgili hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Süleyman İRVAN'a, çalışmamın ilk bölümünde danışmanlığını yapan ve bu bölümlere yön veren Doç. Dr. Ümit ATABEK'e, özellikle çalışmada yararlanılan araştırma raporlarına ulaşmamda bana yardımcı olan Milliyet gazetesi muhabiri Gökçer TAHİNCİOĞLU ve İhlas Haber Ajansı muhabiri Hilal ÖZTÜRK'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu tez çalışmasında eksik kalan ve gözden kaçan noktalar için ise ayrıca özür diliyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR CETVELİ.....	vi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	17
Haber Araştırmaları.....	17
1.Liberal Çoğulcu Yaklaşım.....	17
1.1.Liberal Anlayış ve Haber.....	22
1.1.1. Gündem Oluşturma Yaklaşımı.....	26
1.1.2. Ampirik Bir Araştırma Yöntemi Olarak İçerik Çözümlemesi.....	29
2. Eleştirel Medya Yaklaşımları.....	31
2.1. Yapısalcı Yaklaşım.....	34
2.2. Ekonomi-Politik Yaklaşım.....	35
2.3. Kültürel Yaklaşımlar.....	38
3. Eleştirel Yaklaşım ve Haber.....	41
3.1. Haber Söylemi: Bir Yöntem Olarak Söylem Analizi.....	42
3.1.1. Söylem.....	42
3.1.2. van Dijk ve Haber Metinlerinin Söylem Analizi.....	49
3.1.3. Söylem Analizinin Unsurları.....	49
İKİNCİ BÖLÜM.....	52
Özelleştirme Tanımı, Kapsam ve Sınırlılıkları, Yasalar ve Türkiye’de Özelleştirme Politikaları.....	52

1. Bir Ekonomik Terim Olarak Özelleştirme.....	52
2. Özelleştirmeye Ulaşılması Amaçlanan Hedefler.....	56
3. Türkiye’de Özelleştirme Politikalarının Gelişimi ve Bu Doğrultudaki Siyasal Ekonomik Değişimler	63
4. 1980 Sonrasında Türkiye Ekonomisinde Küreselleşme Evreleri.....	72
5. Özelleştirmede Yasal Düzenlemeler ve 4046 Sayılı Yasa.....	75
6. Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları ve Özelleştirme Söylemi.....	78
6.1. Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarına Genel Bir Bakış.....	79
6.2. Türkiye’de Özelleştirme Söylemleri.....	80
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	84
Türkiye, Cumhuriyet ve Hürriyet Gazetelerinde 1987-2000 Yılları Arasında Yayınlanan Özelleştirme Haberlerinin Nicel ve Nitel Analiz Yöntemleriyle İncelenmesi.....	84
1. Gazetelere Göre Özelleştirme Haberlerinin Sayısal Analizi.....	85
1.1. Özelleştirme Haberlerinin Yıllara Göre Dağılımı.....	85
1.2. Özelleştirme Haberlerinin Sayfalara Göre Dağılımı.....	87
1.3. Özelleştirme Haberlerinin Büyüklükleri.....	88
1.4. Özelleştirme Haberlerinin Türü.....	90
1.5. Özelleştirme Haberlerinde Kullanılan Başlık Türleri.....	92
1.6. Haber Başlıklarında Alıntı Yapılan Kişi ve Kurumlar.....	93
1.7. Özelleştirme Haberlerinin Yönü.....	95
1.8. Özelleştirme Haberlerinde Fotoğraf Kullanımı.....	97
1.9. Özelleştirme Haberlerinde Kullanılan Fotoğraf Türü.....	98
1.10. Özelleştirme Haberlerinde Sektörel Dağılım.....	100
1.11. Özelleştirme Haberlerindeki Ana Kaynakların Dağılımı.....	101

1.12. Özelleştirme Haberlerindeki İkincil Kaynakların Dağılımı.....	104
1.13. Özelleştirme Yöntemine Göre Haberlerin Dağılımı.....	106
2. Özelleştirme Temalarının Gazetelere Göre Dağılımı.....	107
2.1. Özelleştirmeyi Olumluyan Temalar.....	107
2.2. Özelleştirmeyi Olumsuzlayan Temalar.....	114
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	124
Haber Söylemi ve Söylem Analizi.....	124
1. İktidar, İdeolojinin Bir Parçası Olarak Haber Söylemi.....	124
2. Bir Yöntem Olarak Söylem Analizi.....	125
2.1. Çalışmanın Yöntemi.....	125
2.1.1. Söylem Analizi ve Medya Çalışmalarındaki Yeri.....	125
3. Örneklem ve Türkiye Basınında Özelleştirme Haberleri.....	127
3.1. Çözümleme.....	127
3.1.1. Nicel Veriler.....	127
4. Makro Yapısal Özellikler.....	129
4.1. Tematik Yapılar, Başlık, Spotlar ve Haber Girişleri.....	129
4.1.1. Başlıklar.....	129
4.1.2. Haber Girişleri ve Başlıklar.....	129
4.1.3. Şematik Yapılar.....	143
5. Mikro Yapısal Özellikler.....	143
5.1. Sözcük Seçimleriyle Yan Cümleler Arasında Anlam İlişkilerinin Kurulması ve İmalar.....	144
5.1.1. Haberlerin Nedensellik İlişkisi İçinde Kurulması ve İmalar.....	154
6. Üslup ve Retorik.....	156

6.1. Sözcük Seçimleri ve Sentaks.....	157
6.2. Retorik.....	159
7. Anlamsal Vurgular.....	161
SONUÇ.....	163
KAYNAKÇA.....	170
ÖZET.....	177
SUMMARY.....	178

KISALTMALAR CETVELİ

A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
AKT.	: Aktaran
A.O.	: Anonim Ortaklığı
A.Ş.	: Anonim Şirket
ANAP	: Ana Vatan Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
DP	: Demokrat Parti
ÇİNKUR	: Çinko Kurşun Metal Sanayi Anonim Şirketi
E.B.K.	: Et Balık Kurumu
HAVAŞ	: Havaalanları Yer Hizmetleri Anonim Şirketi
POAŞ	: Petrol Ofisi Anonim Şirketi
PTT	: Posta, Telgraf, Telefon
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TL	: Türk Lirası
T.D.V.	: Türkiye Demokrasi Vakfı
T.H.Y.	: Türkiye Hava Yolları
K.H.K.	: Kanun Hükmünde Karanname
KÜMAŞ.	: Kütahya Manyezit İşletmeleri
SEK	: Süt Endüstrisi Kurumu
S.P.K.	: Sermaye Piyasası Kurulu
USAŞ.	: Uçak Sanayi Anonim Şirketi

GİRİŞ

Konunun Tanımlanması

Bu tez çalışmasında, Türkiye’de gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının basında yer alış şekli incelenmektedir. Özelleştirme, 1980’li yılların başından itibaren Türkiye için tartışmalı bir konu olagelmıştır. Özelleştirme, Türkiye ekonomisinin liberal dönüşümü içinde ulaşılması amaçlanan hedeflerin başında gelmektedir. Özelleştirme, ekonomik bir kavram olmasının yanı sıra aynı zamanda ideolojik bir tercihtir. Bu bağlamda basının özelleştirme uygulamalarına bakış açısı, basın organının ideolojik yapısının anlaşılmasını da sağlayacaktır. Çalışmamızda özelleştirme kavramının yanı sıra özelleştirme uygulamalarının gazetelerde nasıl yer bulduğu araştırılmaktadır. Çalışmamızda, öncelikle haber araştırmaları ve iletişim araştırmaları gözden geçirilmektedir. Günümüzde iletişim araştırmaları iki temel yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bunlar, liberal ve eleştirel yaklaşımlardır.

Basında özelleştirme haberlerinin nasıl yer aldığı sorusuna cevap aramadan önce, haber kavramının ve haber araştırmalarının gözden geçirilmesi gerekmektedir. İletişim araçlarının kitlel bir kimliğe ulaştıkları 19. yüzyıldan itibaren, bu araçların toplumsal sistemde oynadıkları rollere ve yerine getirdikleri işlevlere ilişkin tartışmalar da başlamıştır. Kitle iletişim araştırmaların ve bu araştırmalardan elde edilen bulguları tarihsel bir bakış açısı içinde değerlendirmeye yönelik çalışmaların çoğunluğunda üç evreli bir sınıflandırma sunmak genel kabul gören bir yaklaşım haline gelmiştir (Hall, 1994: 57).

Kitle iletişiminin akademik bir araştırma alanı olarak kurumsallaşması ve yaygınlaşması sürecinin kaçınılmaz yönlerinden biri, bu alanda yapılan araştırmaların tarihsel analizini yapma çabası olmuştur. Bu tarihsel analizlerden her biri bir biçimde kitle iletişim araçlarını sınıflandırma girişimlerini de içermiştir. Bu sınıflandırılmalı tarih yazımları, aslında kitle iletişim alanının çeşitli biçimlerde tanımlanmasına da neden olmuştur. Bu tarih yazımı bize araştırmamız süresince inceleyeceğimiz yaklaşımların iletişim araştırmaları tarihinde nerede durdukları konusunda ip uçları verecektir.

İletişim araştırmaları tarihini Berelson dört evrede değerlendirir. Berelson'a göre bu dönemlerin sınıflandırılışı şöyledir; iletişim bilimi 1930'ların başından itibaren önemli dönüşümler geçirmiştir. 1930'ların sonuna kadar ilk evrede, kitle iletişim araçlarının insanların fikirlerini ve inançlarını şekillendirmede, alışkanlıklarını değiştirmede ve davranışlarını yönlendirmede çok güçlü etkilere sahip olduğu düşüncesi yaygın olarak paylaşılıyordu. Kuşkusuz bu düşünceler dönemin gelişmeleriyle büyük paralellik gösteriyordu. Toplumu kitle toplumu, kitle iletişim araçlarının etkilerini de sihirli mermiler olarak nitelendiren dönemin toplum bilimcileri kitle iletişim araçlarının gücü konusunda daha çok spekülatif değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu yaklaşım iletişim bilimci Lasswell'in temsil ettiği siyasal yaklaşımdır. 1930'ların sonunda Lewin'in temsil ettiği küçük grup yaklaşımı, 1940'ların başında Hovland'ın temsil ettiği deney yaklaşımıdır (Berelson, 1997: 501-509).

McQuail ise 1977'de, iletişim araçlarının etkilerine ilişkin araştırmaları üç döneme ayırarak iletişim araştırmaları tarihini şöyle sınıflandırır; 19. Yüzyılın sonundan 1930'lara kadar birinci aşamada, iletişim araçları Avrupa ve Kuzey Amerika'da; görüş inanç ve davranışları

etkileyen ve hatta siyasal sistemleri bile belirleyebilen önemli bir güç olarak görülüyordu

1940'lardan başlayarak 1960'ların başlarına kadar uzanan ikinci aşamada Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan ampirik araştırmalar kitle iletişim araçlarının doğrudan ve hatta dolaylı etkilerinin az olduğu ve hatta olmadığına ortaya konduğu dönemdir. 1960'ların sonlarından itibaren girilen üçüncü aşamada ise, kitle iletişim araçlarının dolaylı etkileri olduğu sonucuna varılıyor (McQuail, 1983: 45-53).

Araştırmamızda, liberal çoğulcu yaklaşımın ve eleştirel yaklaşımın habere bakış açılarına da değinilecektir. Öncelikle liberal çoğulcu yaklaşıma bakmak ve kitle iletişim araçlarının bu yaklaşım içinde yerini tanımlamak gerekmektedir. Konumuz gereği daha sonra liberal yaklaşımın habere bakışı incelenecektir.

Liberal yaklaşıma göre, toplumdaki bireyler birbiriyle rekabet halinde olan, farklı çıkarları ve düşünceleri savunan gruplar halinde kümelenmişlerdir. Bu yaklaşımda birey önceliklidir. Çoğunluğun iktidarı hüküm sürerken, öte yandan azınlığın da hakları savunulur. Devlet, azınlığın haklarını kanunlarla korur. Liberal yaklaşımda devlet, çoğunluğu-azınlığı korumakla yükümlüdür. Bu çerçevede, medya serbestçe hareket eden özerk bir kuruluştur. Kitle iletişim araçları siyasal, kültürel altyapı ve üstyapı kurumlarından bağımsız olarak düşünülür (Atabek ve Dağtaş, 1998: 321).

Liberal yaklaşım, habere/bilgi aktarımına yaptığı vurgu ile aynı zamanda haberciye/bilgi aktarana da vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede haberci toplumun bilgi edinme hakkını kullanmasına aracılık eden, çoğulcu görüşe sahip, toplumsal sorumluluğun farkında, yansız, doğruluktan yana

ve gerçekçi bireyler olarak tanımlamaktadır. Bu kriterler ışığında, haberin üretildiği ortamın da ayrıca incelenmesi gerekmektedir.

Graber, haberi şöyle tanımlamaktadır;

"Haber gerçeğin aynasıdır ve öyle olmalıdır. Gazeteciler etraflarındaki dünyayı gözler ve gördüklerini olabildiğince güncel ve nesnel bir biçimde yazarlar. Bunun anlamı, gazetecilerin, başkaları tarafından üretilen enformasyonu sadece aktarım kanalı işlevi gördükleri, herhangi bir biçimleyici rolleri olmadığıdır (Akt. Aytül, 1994: 32).

Araştırmamızın bir diğer ayağını oluşturan eleştirel yaklaşım ise konuya tamamen farklı yaklaşmaktadır. İdeoloji ve medya arasındaki ilişki, eleştirel yaklaşımların sorunsallaştırdığı bir konu olagelmıştır. Bu yaklaşımların ele alınmasındaki temel kaygı da söz konusu ilişki ile yakından alakalıdır. İdeoloji ve söylem, söylemle verilen iktidar mücadelesi, eleştirel yaklaşımların incelediği ana başlıklardır. Frankfurt Okulu'nun yaklaşımından ekonomi politik yaklaşıma ve oradan da kültürel çalışmalara uzanan yolla, toplumsal yapının iletişim boyutunun ve toplumsal yapının kendisinin radikal bir dille eleştirisinin verildiği bir yapı sergilenmektedir. Görevselci toplumbilim medyayı, demokrasinin bu yeni araçlarını, toplumu kesin olarak düzenleyen mekanizmalar gibi düşünüyordu. Bu bağlamda da toplumsal sistemin değerlerini, var olan bir durumun yeniden üretimiyle oluşan bir kuramı ortaya koyuyordu.

Eleştirel düşünce okulları ise demokrasinin bu teknik yeniliklerden kaçınılmaz olarak kazançlı çıktığı düşüncesini değerli ve güvenilir saymayı kabul etmeyerek, bu yeni kültürel dağıtım araçlarının gelişiminin yarattığı sonuçları sorgulayacaktır. 1940'lı yılların başında Frankfurt Okulu, 20 yıl kadar Fransa'da yapısalcılar, altmışlı yıllarda ise Büyük Britanya'da

Kültürel Çalışmalar Merkezi bu noktadaki araştırmalarını başlatır. Araştırmamız açısından, Althusser'in "devletin ideolojik aygıtları" ve ideoloji kuramı farklı bir yere sahiptir. Genel olarak, eleştirel yaklaşım, davranışçı-anadamar yaklaşımı karşısında, toplumsal yapı, medya, iktidar ve ideoloji ilişkisini sorgulayan önemli bir yaklaşım olarak yerini almıştır. Eleştirel yaklaşımlar, modern toplumun ve modern topluma ait değerlerin eleştirisini veren hatırı sayılır bir birikime sahiptir. Antonio Gramsci'nin "hegemonya" kavramı, Luis Althusser'in "devletin ideolojik aygıtları" yaklaşımı eleştirel çalışmalarda tarihsel bir boyutu, bu boyut içerisindeki toplumsal pratikleri inceleme zorunluluğundan doğmuş, bu zorunluluğu da beraberinde getirmiştir.

Araştırmamızda, yapısalcı yaklaşım, ekonomi politik yaklaşım ve kültürel çalışmalar yaklaşımı ayrıca incelenmiştir. Eleştirel yaklaşımın habere bakış açısı da, söylem kavramından yola çıkarak ele alınmıştır. Daha çok Kıta Avrupası, İngiltere ve İskandinav ülkelerindeki akademisyenlerin yakın dönem araştırmalarıyla belirlenen habere yönelik araştırma ve kuramlar, haberi, egemen ideolojinin yeniden üretimi olarak kabul etmektedir. Ancak bu yaklaşım içinde değerlendirilen bazı çalışmalar, Marksizm'den uzaklaşma ve liberal çoğulcu bakış açısına yaklaşmakla eleştirilmektedirler. Bu yaklaşımlar, daha çok haber metinlerinin ve haber üretiminin ideolojik boyutu üzerinde durmaktadır. Haberin anlatımından yola çıkılarak ve 1970'li yıllardan günümüze dek olan dönemi kapsayan son dönem çalışmalarında; ideolojinin ekonomik ve politik güç odaklarıyla bağlantısına bakılmaktadır.

Araştırmamızın bir diğer boyutu ise, özelleştirmenin tanımlandığı ve Türkiye'deki özelleştirme uygulamalarının pratikleriyle ele alındığı bölümdür. Özelleştirmenin Türkiye'deki uygulamalarını incelemekten önce, özelleştirmenin bilimsel olarak açıklanması gerekmektedir. Özelleştirme

nedir ve özelleştirme hangi ekonomik sistemin getirisidir sorularının yanıtlanması zorunludur.

Özelleştirme terimi ekonomi bilimine göre farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Fakat söz konusu tanımların ulaştığı nokta genel hatlarıyla aynıdır. Farklılıkların toplandığı nokta ise daha çok özelleştirmenin ilgili sistem dahilinde bulunduğu yer ile uygulamadaki pratiklerdedir.

Ekonomi bilimi açısından özelleştirme; Devletin iktisadi faaliyetlerinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Hukuk bilimi açısından özelleştirme; Devletin iktisadi faaliyetlerini gerçekleştiren kamu iktisadi teşebbüslerinin mülkiyetinin özel kesime devredilmesi olarak tanımlanmaktadır. Burada söz konusu olan yönetimin özelleştirilmesidir (Aktan, 1992: 9). Özelleştirme, ayrıca siyasal boyutuyla da incelenmesi gereken bir konudur. Bu yönü itibarıyla söz konusu kavram uygulamada bir siyasal tercih olup, uygulayıcı gücün ideolojisini de yansıtmaktadır.

Daha genel bir tanıma göre özelleştirme; gerçek bir piyasa ekonomisinin uygulanabilmesi için gerekli ortamın sağlanabilmesi amacıyla; kamusal, iktisadi ve hukuki tüm engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik kararı, işlem vb. olarak ifade edilmektedir (Baytan, 1999: 4-5). Özelleştirmenin, kamu mülkiyetindeki sanayi ve hizmet kuruluşlarının özel mülkiyete devri şeklindeki tanımı, ilgili konunun amaçlarını ve bu amaçlara ulaşmak için uygulanacak yöntemleri saptayacak stratejileri belirtmekten uzaktır. Özelleştirmenin çok yönlü bir kavram olması belli bir tanımda uzlaşmayı da zorlaştırmaktadır. Terim olarak özelleştirme geniş anlamda şu şekilde çerçevelendirilmektedir. Özelleştirme ulusal ekonomi içinde devletin ekonomik etkinliğinin en aza indirilmesi ya da tümüyle ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamalar bütünüdür. Liberal anlayış

çerçevesinde, serbest piyasa güçlerinin ekonomide egemen duruma gelmesi, kamu kuruluşlarının ekonomik durumunun azaltılması anlamını da içermektedir (Kök, 1995: 90).

Özelleştirme, günümüzde hem siyasilerin söyleminde hem de basındaki özelleştirme söylemlerinde genelde sadece ekonomik bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Kamuoyu, özelleştirmenin sadece ekonomik boyutu dahilinde bilgilendirilmektedir. Özelleştirme ekonomik bir kavram olmasının yanı sıra aynı zamanda sosyal sonuçlarıyla toplumsal bir kavramdır. Bunun temel nedeni ise, özelleştirmenin; temelde ekonomik bir değişim süreci olması ve sosyal sonuçlar doğurması nedeniyle toplumun hemen her kesimi yakından ilgilendirmesi, aynı zamanda da ülke yönetiminde bulunan ve yönetime aday olan siyasi partilerin çoğunluğunun siyasi tercihleri arasında olmasıdır. Bu tür nedenlerdendir ki özelleştirme, terim olarak ilgilenen kesimin yapısına, amacına paralel olarak farklı bakış açılarından değerlendirilebilmektedir. Fakat bu tanımlar yine de dayandıkları felsefe ve yöneldikleri amaç bakımından önemli farklılıklar taşımadıkları, özelleştirmenin temelde ekonomik bir kavram olması nedeniyle tanımlarda ekonomik faktörlerin ihmal edilmediği görülmektedir.

Özelleştirmede ulaşılması hedeflenen amaçlar, söz konusu hedefleri planlayan kesime göre farklılık göstermektedir. Söz konusu hedeflerin temelini ekonomik nedenler oluşturduğu gibi, siyasal yapıyla da yakından alakalıdır. Özelleştirme kavramının medya aracılığıyla kamuoyuna nasıl aktarıldığı, incelememizin görgül bölümlerinde irdelenecektir. Bu noktada özelleştirmenin amaçlarının ne olduğu önem kazanmaktadır. Çünkü bunlar aynı zamanda özelleştirmenin gerekçelerini de oluşturmaktadır. Özelleştirmenin ekonomik ya da ideolojik bir tercih olup olmadığı sorusuna da cevap aranmaktadır. Özelleştirmenin hedefleri farklı gruplar tarafından çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Türkiye İşçi Sendikası

Konfederasyonu konuya eleştirel yaklaşırken, Özelleştirme İdaresi'nin yayınladığı bülten de konunun hedefleri çok farklı sıralanmıştır. İki bakış açısına da ilgili bölümde yer verilmektedir.

Özelleştirme kavramı genel hatlarıyla incelendikten sonra, Türkiye'deki özelleştirme politikaları ve bu politikaların siyasal, ekonomik sonuçları ele alınmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunu takiben karma ekonomi modelini benimsemiştir. Bunun ilk adımını da 1923 yılında İzmir'de toplanan "1. Türkiye İktisadi Kongresi" ile atmıştır. Kongre sonunda "Misak-ı İktisadi" adı altında kabul edilen ilkeler, Cumhuriyet hükümetinin ekonomi politikalarının hazırlanmasında önemli rol almıştır.

"1. İktisat Kongresi'nde, karma ekonomi modelinin belirlenmesine rağmen, 1932 yılına kadar ülkede liberal ekonomi sistemi hakim olmuş ve milli ekonominin yeni olduğu bu dönemde, özel sektöre önem verilmiştir. Ancak, sermaye birikiminin yetersizliği, risk ve belirsizlik faktörleri, altyapı yatırımlarının eksikliği, özel sektörün faaliyet alanlarının genişlemesine engel teşkil etmiş ve devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz olmuştur" (Baytan, 1999: 10-11).

Türkiye ekonomisinde kapitalizmin, özel sektörün kendi iç dinamikleriyle gerçekleşmediği, dışarıdan gelen zorlamalarla oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye ekonomik yapısının temel özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Bu oluşumun temeli ilk kez 1923 yılında düzenlenen "İzmir İktisat Kongresi"nde atılmıştır. Korkut Boratav söz konusu kongreyi şu şekilde değerlendirmektedir;

"1933 yılının Şubat ayında toplanan ve pratik olmaktan çok sembolik önem taşıyan bir kongre, dönemin önemli uğraklarından biri sayılmalıdır. İzmir İktisat Kongresi, İktisat Vekili Mahmut Esad'ın "Mesleki Temsil" ilkesine göre örgütlediği, Kazım Karabekir'in başkanlık yaptığı ve Mustafa Kemal'in açılış konuşmasıyla başlatılan

kongre yeni bir rejimin karşılaşılabileceği tüm iktisat politikası sorunlarının tartışıldığı ve çiftçi, tüccar, sanayici ve aemele gruplarının blok oylarıyla kararların alındığı bir form olmuştur” (Boratav, 1988: 35).

Türkiye’de özelleştirme politikaları açısından ayrı bir öneme sahip olan bir diğer dönemse Demokrat Parti dönemidir. 1950’li yıllarda iktidarda bulunan Demokrat Parti, özelleştirme konusunu gündeme getirmiş ve bu partinin 1946 yılında açıklanan programında da özelleştirmeye ilişkin önemli hükümler yer almıştır. Hükümet programında ekonomik hayatta, özel teşebbüs ve özel sermayenin faaliyetlerinin esas olduğunu ancak özel teşebbüsün ve özel sermayenin erişemeyeceği noktaların devlet eliyle gerçekleştirilmesini öngörmüştür. Bunun dışında tüm faaliyetlerin özel sektöre devredilmesi gerekliliği dile getirilmiştir. Ancak DP iktidarında bu görüşler uygulanmamış, aksine kamu iktisadi teşebbüslerinin sayısı arttırılmıştır (Aktan, 1992: 41).

Türkiye ekonomisi 1970’li yılların sonunda çok önemli bir ödeme güclüğü ve döviz darboğazıyla karşılaşmıştır. Bu darboğazı ortadan kaldırmak amacıyla, 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomide köklü dönüşümleri amaçlayan bir istikrar programı yürürlüğe konmuştur. İthal ikameci sanayileşme stratejisi değiştirilecek, ihracata ağırlık verilmiştir. 1980 sonrası izlenen sanayileşme politikalarının temel özelliklerinden biri, sanayileşmede özel sektöre ağırlık verilmesidir. Bu çerçevede KİT’lerin yerli ve yabancı sermayeye satılarak özelleştirilmesi ve imalat sanayinin tamamen özel girişimciliğe dayanması ilke olarak benimsenmiş ve özel sektörün dinamikliğinden yararlanmak temel amaçlardan biri olarak gösterilmiştir. Bu doğrultuda kamu kesiminin imalat sanayisindeki görece ağırlığı zaman içinde azaltılmıştır. Türkiye’nin ekonomik sistemindeki köklü değişikliklerin başlangıcı 24 Ocak kararları olarak bilinen ekonomik program paketidir. 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan bu kararlar, serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde önemli bir adım olarak

kabul edilmektedir. 24 Ocak kararları arasında konumuz açısından önemli olanlarından bazıları şunlardır;

- "1. KİT'lerin milli ekonomi üzerindeki yükünü azaltarak, bunların serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre çalışmalarına ortam hazırlayacak rehabilitasyon faaliyetlerine başlamak ve bunları zaman içinde özel sektöre tümüyle devretmek.
2. Yabancı sermaye girişimini özendirici tedbirler almak" (Baytan, 1999:13).

Özellikle "KİT'lerin milli ekonomi üzerindeki yükünü azaltmak" ifadesi özelleştirmelerin gerekçelerinden en sık kullanılanlarındandır. KİT'lerin ekonomiye yük olduğu farklı tarzlarda bir çok kez tekrarlanmıştır. 24 Ocak kararları Türkiye'deki özelleştirme politikasının temel taşlarının sağlamlaştırıldığı ve bazılarının oluşturulduğu önemli bir aşamadır. Bu kararlar özelleştirme söyleminin temel vurgularının belirlendiği ifadelerle yüklüdür. Bununla beraber Türkiye'de KİT'lerin özelleştirilmesinin temelleri Atatürk'ün bizzat uyguladığı devletçilik rejimine de dayandığı unutulmamalıdır. Bu rejime göre; belli bir sektörde özel teşebbüs yeterince geliştiği taktirde, o alandaki kamu kuruluşları özel sektöre devredilecektir. Çünkü esas olan, devletin sanayi teşebbüsler kurup işletmesi değildir. Bu durum geçiş dönemine özgü bir durumdur.

Bu dönemle ve daha sonraki dönemleri de takiben, gerek ANAP hükümetleri gerekse DYP hükümetleri döneminde Türkiye'nin ekonomik yönetiminde IMF'nin etkileri açık olarak görülecektir. Boratav'a göre bu yapısal değişim ilerleyen yıllarda kendini daha çok gösterecek ve ön plana çıkacaktır. Söz konusu olan değişim ise ideolojik farklılaşmayı gerektirmekte, emeğe karşı sermayenin korunması ve geliştirilmesi politikasına dayanmaktadır (Boratav, 1988: 122).

Türkiye ekonomisinin serbest piyasaya geçiş girişimlerinde temel olan amaçlarından biri de hiç kuşkusuz küreselleşme süreciyle

açıklanabilir. açıklanabilmektedir. Öyle ki, bu sermayenin dolaşımındaki özgürlüğü de içermektedir. Küreselleşme kavramı, hem dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesine gönderme yapmaktadır. Küreselleşme kavramının kullanımındaki yaygınlık 1980'lerden sonra çok önemli bir yaygınlık gösterir. Türkiye'deki gerek ekonomik gerekse siyasal çevreler tarafından bu kavramın kullanımı da aynı ivmeye sahiptir. Özelleştirme politikalarıyla dünya ekonomisiyle hem ekonomik hem de siyasal anlamda bütünleşme çabaları, küreselleşmeyle özelleştirme arasında söylem açısından önemli bir bağ oluşturmuştur.

Türkiye'deki özelleştirme uygulamalarına yönelik yasal düzenlemeler de konu açısından oldukça önemlidir. Türkiye'de özelleştirme fikri, kamu iktisadi kuruluşlarının oluşumuna paralel olarak ortaya çıkmıştır. 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kuruluş yasasının 8. Maddesinde, Cumhuriyet tarihinin ilk özelleştirme hükmü yer almıştır. Türkiye'de özelleştirme düşüncesi kapsamlı olarak, ilk defa Atatürk'ün direktifi ile 1938 yılında 3460 sayılı yasada yer almıştır. Bu yasanın 6. maddesiyle özelleştirmeye yönelik bir girişim yapılabilmesine imkan tanınmıştır.

Araştırmamızın bir diğer bölümünü de Türkiye'deki özelleştirme uygulamaları ve özelleştirme söylemleri oluşturmaktadır. Bu bölümde özelleştirme uygulamalarından örnekler verilmekte ve özelleştirme söylemleri değerlendirilmektedir. Özelleştirme söylemleri iki başlık altında toplanmaktadır. Bu söylemlerin bir bölümü özelleştirmeyi olumlarken bir diğer bölümü ise özelleştirmeyi olumsuzlamaktadır. İlgili söylemler araştırmamızın dördüncü bölümünde özelleştirme haberlerinin içerik analizi yöntemiyle incelenmesi yapılırken ayrıca göz önünde bulundurulmaktadır.

Bu araştırmalardan ilkinde içerik analizi yöntemi kullanılacaktır. İçerik analizi nesnel bir araştırma yöntemidir. İçerik çözümlemesi

uygulamalarına 20. yüzyıldan çok önceleri başlanmasına karşın, sistematik olarak gelişmesi 20 yüzyılın ortalarına kadar uzanır. 1941 yılı içerik çözümlemesinin doğum senesi olarak tanımlanabilir. 1941'in Ağustos ayında Chicago Üniversitesi'nde kitle iletişimi alanında Lasswel, Lazarsfeld, Berolson gibi tanınmış otoritelerin katılımıyla düzenlenen konferans içerik çözümlemesinin gelişmesinin ve yaygınlaşmasının zeminini oluşturmuştur. Lasswel'in 1925 yılında yapmış olduğu "Prusya Okul Kitaplarında Askeri Stereotipler" adlı çalışması ve daha sonra gerçekleştirdiği doktora çalışması içerik analizinin sistematik olarak kullanıldığı öncü bilimsel çalışmalardır.

İçerik çözümlemesi Berolson tarafından şu şekilde tanımlanır; içerik çözümlemesi iletişimin yazılı/açık (manifest) içeriğinin objektif, sistematik (dizgeli) ve sayısal (kantitatif) tanımlarını yapan bir araştırma tekniğidir (Akt. Gökçe, 1994: 11). Bu üç unsur içerik analizi uygulamaları açısından oldukça önemlidir. Araştırmamızın görgül bölümünü oluşturan "1987-2000 Tarihleri Arasında Türkiye, Cumhuriyet ve Hürriyet Gazetelerinde Yayınlanan Özelleştirme Haberleri"nin incelenmesi bu yöntem ışığında gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle içerik analizinin temellerini oluşturan, objektiflik, sistematiklik ve kantitatiflik kavramları incelememiz çerçevesinde anlatılacaktır.

İçerik çözümlemesi iletilerin, açık aşıkır içeriğinin nesnel, ölçülebilir ve doğrulanabilir bir açıklamasını yapabilmek amacıyla kullanılmaktadır. Anlamlandırmanın düzenlamsal düzeyini çözümler. En iyi verim geniş ölçekli çalışmalarda elde edilir; örneklem ne kadar büyükse, sonuç o kadar doğrudur. Bir iletişim sisteminden seçilen birimlerin belirlenmesi ve sayılması biçiminde uygulanır (Fiske, 1996:17).

Çalışmanın bir diğer bölümünde seçilen haberler üzerine söylem analizi uygulanmaktadır. Örnek haberler, Türkiye'deki önemli özelleştirme uygulamalarından ve gazetelerin özelleştirme politikalarını yansıtacağı düşünülen olaylardan seçilmektedir. Bu bölümde söylem kavramı açıklanmakla birlikte daha çok söylem analizinin yöntemsel boyutu üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma, 1987-2000 tarihleri arasında Türkiye, Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde yayınlanan özelleştirme haberlerine içerik analizi yönteminin ve yine bu tarihler arasında belli özelleştirme uygulamalarının ilgili gazetelerde yayınlanan haberlerinden seçilen örneklerle söylem analizinin uygulanması yöntemiyle gerçekleştirilmektedir.

Çalışma kuramsal ve görgül olmak üzere iki yönden ele alınmıştır. Kuramsal bölümde konuyla alakalı kaynaklar incelenerek teorik tartışmalar ve araştırmanın dayandığı temel argümanlar ele alınmaktadır. Görgül kısımda ise yazılı basın evreni olarak seçilmiş, bunlardan araştırmanın varsayımlarına uygun olarak seçilen örnekler; Türkiye, Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri ile sınırlandırılmıştır. Bu gazetelerin seçiminde öncelikle politik tercihleri göz önünde bulundurulmuştur. Türkiye merkez sağ, Cumhuriyet sol, Hürriyet'se merkezi temsilen seçilmiştir. Aynı zamanda gazetelerin kitle gazetesi olmaları nedeniyle haber üretimlerindeki benzeşme ve farklılaşma yönleri de incelenmektedir.

İncelenecek özelleştirme haberlerinde 1987-2000 yılları arası örneklem olarak seçilmiştir. Bu tarihler, özelleştirme politikaları açısından oldukça önemlidir. 1980'li yıllar Türkiye'nin siyasal ve ekonomik yapısında önemli dönüşümleri yaşadığı bir dönemdir. Bu dönüşümler Türkiye'nin

ekonomik yapısına da önemli ölçüde yansımıştır. Özelleştirme de bu dönüşümün başlıca sonuçlarından. Aynı zamanda, özelleştirme uygulamalarının yoğunlaşması da bu döneme rastlar. Türkiye'de en önemli özelleştirmeler ilgili yıllar arasında gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada, yılların fazlalığı ve bu yıllar arasında yayınlanan özelleştirme haberlerinin sayısının çokluğu nedeniyle, 1987-2000 tarihleri arasından her yıla bir ay olmak üzere toplam 14 ay seçilmiştir. 1987 yılı Ocak ayı, 1988 yılı Şubat ayı, 1989 yılı Mart ayı, 1990 yılı Nisan ayı, 1991 yılı Mayıs ayı, 1992 yılı Haziran ayı, 1993 yılı Temmuz ayı, 1994 yılı Ağustos ayı, 1995 yılı Eylül ayı, 1996 yılı Ekim ayı, 1997 yılı Kasım ayı, 1998 yılı Aralık ayı, 1999 yılı Ocak ayı, 2000 yılı Şubat ayı incelenen dönemlerdir.

Türkiye Basını'nın özelleştirmeye karşı sürdürdüğü politikaların tespitinde yardımcı olacak özelleştirme haberlerine de alınan örnekler aracılığıyla söylem analizi uygulanmaktadır. Araştırmada, Van Dijk'in makro-mikro haber çözümlemesi modeli uygulanacaktır. Çalışmanın bu bölümünde de içerik analizinde seçilen tarihler arasındaki gazeteler kullanılmaktadır. Araştırmada, Türkiye, Cumhuriyet ve Hürriyet Gazeteleri kullanılacaktır. Bu tarihler arasında meydana gelen özelleştirmeye ilgili olaylar tespit edilecektir. İlgili olayların gazetelerde çıkıp çıkmadığına veya nasıl çıktığına bakılmaktadır.

Kapsam ve sınırlılıklar

Çalışma, 1987-2000 tarihleri arasını kapsamaktadır. Araştırmanın içerik analizi bölümü için hazırlanan yönergede özelleştirme haberlerinin genel yapısının çıkartılması hedeflenirken diğer taraftan da özelleştirmeye ilgili temalar da tespit edilmektedir. Araştırma için seçilen dönemin 1987-

2000 tarihleri arasında belirlenen aylarla sınırlanmaktadır. Bunun temel nedeni özelleştirme uygulamalarının bu yıllar arasında yoğunluk kazanmasıdır. Yazılı basın olarak üç gazetenin seçilmesi de araştırmanın sınırlılıklarındandır.

Araştırmanın varsayımları

Araştırmada savunulan varsayımlar şunlardır;

Özelleştirme, merkezi ve merkez sağı temsil eden gazetelerde olumlanırken, solu temsil eden gazetelerde olumsuzlanmaktadır,

Özelleştirmenin başında büyük oranda sadece yöntem bazında tartışılmaktadır,

Özelleştirme kavramının kamuoyuna sadece ekonomik bir kavram olarak sunulmaktadır,

Sol'u temsil eden yayın organlarında özelleştirmenin yöntem dışında felsefesi dahilinde de çok yoğun olmamakla beraber eleştirildiği,

Araştırma planı

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde haber araştırmalarına ve iletişim araştırmaları tarihine yer verilmektedir. Bu bağlamda, eleştirel ve liberal yaklaşımlar ve bu yaklaşımların habere bakış açıları değerlendirilmektedir. Birinci bölümde, çalışmanın uygulamalı bölümlerinde kullanılacak olan yöntemlerin kuramsal alt yapısı da aktarılmaktadır.

İkinci bölümde, incelemenin bir diğer ayağını oluşturan özelleştirme kavramı incelenmektedir. Bu bölümde, özelleştirme kavramının ekonomi bilimi açısından ele alınmasının yanı sıra, özelleştirmenin Türkiye uygulamalarına da değinilmektedir. Ayrıca, Türkiye'deki özelleştirme politikaları, özelleştirmeye ilgili yasal altyapı ve Türkiye'deki özelleştirme söylemlerine de yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde, 1987-2000 tarihleri arası Türkiye, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde yayımlanan özelleştirme haberlerine uygulanan içerik çözümlemesi verileri irdelenmektedir. Çalışmanın dördüncü bölümünde aynı tarihler arasındaki özelleştirme uygulamalarından seçilen özelleştirme haberlerine uygulanan söylem analizi sonuçları ele alınmaktadır.

BÖLÜM 1

HABER ARAŞTIRMALARI

1.Liberal Çoğulcu Yaklaşım:

Kitle iletişiminin akademik bir araştırma alanı olarak kurumsallaşması ve yaygınlaşması sürecinin kaçınılmaz yönlerinden biri, bu alanda yapılan araştırmaların tarihsel analizlerini yapma çabası olmuştur. Bu tarihsel analizlerin her biri, bir biçimde kitle iletişim araçlarını sınıflandırma girişimini de içermiştir. Bu sınıflandırmalı tarih yazışmaları, aslında kitle iletişim alanını çeşitli biçimlerde tanımlanmasına da neden olmuştur. Bu tarih yazımları bize; araştırmamız süresince inceleyeceğimiz yaklaşımların iletişim araştırmaları tarihinde nerede durdukları konusunda ipuçları verecektir.

İletişim araştırmaları tarihini Berelson dört ana yaklaşım çerçevesinde döneme ayırır. Berelson'a göre bu dönemler;

- “1.1930'larında başlarında Lasswell'in temsil ettiği siyasal yaklaşım,
2. 1930'ların sonlarında Lazarsfeld'in temsil ettiği alan araştırması
3. 1930'ların sonunda Lewin'in temsil ettiği küçük grup yaklaşımı,
- 4.1940'ların başında Hovland'ın temsil ettiği deney yaklaşımı” (Berelson,1997: 501-509).

McQuail ise 1977'de, iletişim araçlarının etkilerine ilişkin araştırmaları üç döneme ayırarak iletişim araştırmaları tarihini şöyle sınıflandırır;

"19.Yüzyılın sonundan 1930'lara kadar süren birinci aşamada, iletişim araçları Avrupa ve Kuzey Amerika'da; görüş, inanç ve davranışları etkileyen, hatta siyasal sistemleri bile belirleyebilen önemli bir güç olarak görülüyordu. 1940'lardan 1960'ların başlarına kadar uzanan ikinci aşamada Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan ampirik araştırmalar kitle iletişim araçlarının doğrudan etkilerinin az olduğu ve hatta olmadığına ortaya konduğu dönemi içermektedir. 1960'ların sonlarından itibaren girilen üçüncü aşamada ise, kitle iletişim araçlarının etkili oldukları sonucuna varılıyor" (MQuail, 1983: 45- 53).

İletişim araçlarının kitlesel bir kimliğe ulaştıkları 19. yüzyıldan itibaren, bu araçların toplumsal sistemde oynadıkları rollere ve yerine getirdikleri işlevlere ilişkin tartışmalar da başlamıştır. Kitle iletişim araştırmalarını ve bu araştırmalardan elde edilen bulguların tarihsel bir bakış açısı içinde değerlendirilmeye yönelik çalışmaların çoğunluğunda üç evreli bir sınıflandırma sunmak genel kabul gören bir yaklaşım haline gelmiştir (Stuart, 1994: 57).

1930'ların sonuna kadar süren ilk evrede, kitle iletişim araçlarının insanların fikirlerini ve inançlarını şekillendirmede, alışkanlıklarını değiştirmede ve davranışlarını yönlendirmede çok güçlü etkilere sahip olduğu düşüncesi yaygın olarak paylaşılıyordu. Kuşkusuz bu düşünceler dönemin gelişmeleriyle büyük paralellik gösteriyordu. Toplumu kitle toplumu, kitle iletişim araçlarının iletilerini de sihirli mermiler olarak niteleyen dönemin toplum bilimcileri kitle iletişim araçlarının gücü konusunda daha çok spekülâtif değerlendirmelerde bulunmuşlardı. Bu döneme damgasını vuran fikirlere açıklık getirmek için kitle toplumu kavramı üzerinde durmak gerekiyor. Kitle toplumu kavramı, 18. Yüzyılın sonundan itibaren gerçekleşen sanayileşmenin ortaya çıkardığı yeni toplumsal yapıyı açıklamak için kullanılan bir terimdir. Shearon A.Lowery ve Melvin D.Fleur, geleneksel toplumdan kitle toplumuna geçişte üç

önemli evre olduğunu belirtirler. Bunlar; kentleşme, sanayileşme ve modernleşmedir (Akt. İrvan: 1997:56). Kitle iletişim araçları bu yeni yapının hem oluşturulmasında hem de tüm olumsuzluklarıyla birlikte sürdürülmesinde önemli işlevler üstlenen araçlar olarak görülür.

Kitle iletişim araçlarının katkılarıyla yaratılan kitle toplumundaki bireyler artık yakın ve uzak çevrelerinde olup bitenleri farketmektedir ve anlamlandırabilmek için bu araçlara bağımlı hale gelmişlerdir. Aslında bu bağımlılığı anlatmakta kullanılan "sihirli mermi" ve "deri altına iğne" eğretilmeleri bireylere atfedilen özellikleri de göz önüne alarak bir dizi önermeyi içinde barındırmaktadır (Erdoğan, Alemdar, 1990: 151-152).

Bu önermeler şu şekilde sıralanabilir;

- “1) Kitle iletişim araçlarının aktardığı iletiler; kitle toplumunun üyeleri tarafından aşağı yukarı aynı şekilde algılanır
- 2) Bir uyaran görevini yerine getiren iletiler, bireylerin duygu ve düşüncelerini güçlü bir biçimde etkiler.
- 3) Uyarıcı iletilere benzer biçimde tepki gösteren bireylerin tutum ve davranışlarında ortaya çıkan değişimlerde benzerdir
- 4) Yeni toplumsal yapıda, bireyleri bir arada tutan organik bağlar, gelenekler ve görenekler olmadığı için, kitle iletişim araçlarının etkileri güçlü, benzeşik ve doğrudandır” (Akt. İrvan, 1997:21-22).

Özünde kitle iletişim araçlarını olumsuzlayan bu düşünceleri pekiştiren bazı gelişmelere değinmek gerekmektedir. Bunların ilki Birinci Dünya Savaşıdır. Savaş sırasında, o dönemin en önemli kitle iletişim araçları olan gazeteler, ulusal kamuoylarını yönlendirebilmek için birer propaganda aracı olarak kullanılmışlardır. Savaş sırasında düşmana ilişkin olumsuz kanaatlerin oluşmasını sağlayabilmek için

kullanılan propaganda tekniklerini çözümleyen çalışmalardan biri Harold Lasswell tarafından gerçekleştirilmiştir. "Birinci Dünya Savaşında Propaganda Teknikleri" isimli çalışmasında Laswell, savaş dönemi propaganda çalışmalarını çözümlemiş ve kitle iletişim araçlarının ulusal gücü biçimlendirmedeki gücünü ortaya koymuştur. Yine savaş sonrasında Avrupa'da yükselen faşizmin de büyük ölçüde kitle iletişim araçlarının desteğiyle geliştiği konusunda yaygın bir inanç vardır (İrvan, 1997: 60-61).

Böylece, 1940'lı yılların başından itibaren başlayan iletişim araştırmalarında kitle iletişim araçlarının bu büyük gücü kanıtlanmaya çalışıldı. Bu dönemi izleyecek olan ikinci evrede ise, kitle iletişim araçlarının insan davranışlarını etkilemede ne derece etkili olduğu araştırılmaya başlandı. İkinci evrenin kilometre taşı olarak kabul edilen ilk çalışma Paul Lazarsfeld, Bernard Berelson ve Hazel Gaudet tarafından gerçekleştirildi. "Halkın Tercihi" adlı bu çalışmada araştırmacılar, Amerikan halkının oy verme kararına nasıl ulaştıklarını araştırdılar. Araştırmacıların amaçları insanların oy verme kararına nasıl ulaştıklarını bulmaktır. Bu çalışma kitle iletişim araçlarının korkulacak kadar güçlü olmadığını ortaya koydu. Kitle iletişim araçlarının davranış değişikliği yapmadaki etkisinin sınırlı olduğu bulgusunu bu dönemde gerçekleştirilen diğer araştırmalar da ortaya koydu.

Kitle iletişim araştırmaları 1960'ların sonlarından itibaren yeni bir evreye girdi. Bu evrede, bir yandan ekonomi-politik, gösterge bilim ve yapısalcılık gibi eleştirel yaklaşımlar gelişirken bir yandan da davranışçı paradigma kendini sorgulamaya başladı. Davranışçı paradigma içinde iki önemli yaklaşım, güçlü etkilere geri dönüşün öncülüğünü yaptı. Bunlardan biri Alman iletişim bilimci Noelle Neumann

tarafından geliştirilen “suskunluk sarmalı” yaklaşımıyken, diğeri ise “gündem belirleme” yaklaşımıdır.

İletişim araştırmaları tarihine konumuz gereği genel olarak değindikten sonra haber kavramı ve bu kavramın yine iletişim biliminde yer alan iki temel yaklaşıma göre ele alınış ve değerlendirilişi incelenecektir. Bunu yapmadan önce haberin çeşitli tanımlarına da bakmak gerekmektedir.

Haberin ne olduğuna ilişkin çok sayıda tanımın varlığı söz konusudur. Bu tanımların içeriği tanımı yapanın bakış açısına göre değişmektedir. Genel kabul görmese de yaygın bir kullanıma sahip bazı haber tanımlarını şöyle sıralayabiliriz; “Haber gerçeğin bir yansımasıdır” (Tokgöz, 1994:121), “İlgi çekici olan her şey haberdır” (Ak.Tokgöz, 1994:121). Çeşitli olayların, belirli bir zaman ve yer içinde gerçekleşmesine haber denir.” (GİRGİN, 1998: 13).

Olaylar, haberciler tarafından öğrenildikten ve değerlendirildikten sonra haberlere konu olurlar. Yani olayın haberle ilgisi vardır ancak, haber olayın ne olduğunu doğrudan anlatmaz. Olay, haber haline getirilirken, olaya ait olgular arasındaki ilişki değerlendirilirken, hikaye etme ve özetleme işlemi yapılır. Gerçekliğin yeniden inşası olan haber, hikayeleme ve özetleme ile izleyiciye sunulmaktadır. Yapılan haber tanımları içinde dikkat çeken bir diğer nokta ise haberin gerçeği yansıttığıdır. Olayları oluşturan olgular, gerçekler üzerine kuruludur. 1920’li yıllarda bu hassas ilişkiyi ele alan Walter Lippman da haber ile gerçek arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır;

“Haber ile gerçek aynı değildir. Haberin işlevi bir olayı iletme, gerçeğin işlevi ise, saklı kalmış olguları gün ışığına çıkartmak ve birbirleri arasındaki bağlantıyı

kurarak, insanoğlunun iletişimine olanak tanımak için gerçeğin resmini yapabilmektir" (Akt.Tokgöz, 1994: 126).

1.1. Liberal Anlayış ve Haber:

Öncelikle liberal yaklaşıma genel olarak bakmak ve kitle iletişim araçlarının bu yaklaşım içindeki yerini tanımlamak gerekmektedir. Daha sonra, liberal yaklaşımın habere bakış açısı incelenecektir. Liberal yaklaşımda; toplumdaki bireyler birbiriyle rekabet halinde olan, farklı çıkarları ve düşünceleri savunan gruplar halinde kümelenmişlerdir. Bu yaklaşımda birey önceliklidir. Çoğunluğun iktidarı hüküm sürerken, öte yandan azınlığın hakları da savunulur. Devlet azınlıkların bu haklarını kanunlarla korur. Liberal yaklaşımda, devlet çoğulculuğu korumakla yükümlüdür. Bu çerçevede, medya da serbestçe hareket eden özerk kurumlar halindedir. Kitle iletişim araçları siyasal, kültürel altyapı ve üstyapı kurumlarından bağımsız olarak düşünülür (Atabek ve Dağtaş, 1998: 321).

Temelini liberal felsefeden alan iletişim alanındaki liberal yaklaşım, haberi önemli bir güç olarak görür. Bu anlayışın bir sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal sorumluluk kavramının kapsadığı yansızlık, denge, doğruluk ve gerçeklik gibi haber ilkeleri haberin temel ilkeleri olarak gösterilmektedir. Haber, herkesin hakkında bir şeyler söylediği kavramlardan birisidir. Bu durumun nedeni, kavramın çok yönlü olmasının bir sonucudur. Bundan ötürü farklı işlev ve önemin bir sonucu olarak haber kavramı konusunda çok farklı tanımlar yapılmıştır (Girgin, 2000:25). Denebilir ki kitle iletişim araçlarının en güçlü ürünleri, taşıdıkları en önemli ileti haberdır (Usluata, 1994:92).

Liberal yaklaşım, habere/bilgi aktarımına yaptığı vurgu ile aynı zamanda haberciye/bilgi aktarana da vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede, haberci toplumun bilgi edinme hakkını kullanmasına aracılık eden, çoğulcu görüşe sahip, toplumsal sorumluluğunun farkında, yansız, doğruluktan yana ve gerçekçi bireyler olarak tanımlanmak zorundadır. Bu kriterler ışığında, gazetecinin ve haberin üretildiği ortamın da ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Haberciliğin toplumsal örgütlenmesi, haberin oluşumunu etkilemektedir.

Rothman ve Lichterler'in temsil ettiği haber örgütsel yaklaşımda esas olan iki şey vardır. Bunlardan ilki, bireysel aktörlerin kişisel niyetlerine rağmen örgütlerce dayatılan sınırlamalar ve ikincisi, herhangi bir sistemde gerçeğin "toplumsal inşası"nın kaçınılmazlığıdır. Son nokta çok önemlidir. Toplumsal-örgütsel bakış açısından olan pek çok araştırmacı, gazeteciler veya gazetecilerin toplumsal gerçeği çarpıttığına ilişkin iddiaları terketmektedirler. Haberin sosyal organizasyonuna dair bir başka eleştirel yaklaşım, dikkatini muhabir-editör ilişkisinden çok, muhabir yetkili ilişkisine çeker. Bir yandan akılları memnun etmekte olan muhabirlerin hangi biçimlerde oto-sansür uyguladığı konusundaki çalışmalar bir yana bırakılsa da, sistematik sosyolojik çalışmaların bu konuda henüz başarılı olmadıkları söylenebilir (Schudson, 1997: 9-10).

Daha çok ABD'de pratik bulan haber çalışmaları ve liberal çoğulcu haber anlayışı, yine ABD'li bir iletişimci, Graber tarafından dörtlü bir sınıflamaya tabi tutulmaktadır. Bunlar; "ayna modeli", "profesyonel model", "örgütsel model", ve "siyasal model" olarak sıralanmaktadır. Bu sınıflamaya göre ;

"Haber gerçeğin aynasıdır ve öyle olmalıdır. Gazeteciler etraflarındaki dünyayı gözlerler ve

gördüklerini olabildiğince güncel ve nesnel bir biçimde yazarlar. Bunun anlamı gazetecilerin, başkaları tarafından üretilen enformasyonu sadece aktarım kanalı işlevi gördükleri her hangi bir biçimleyici rolleri olmadığıdır" (Akt. Aytül, 1994:32)

Graber'e göre bu model liberal çoğulcular tarafından bile artık gerçekçi bulunmamaktadır. Liberal çoğulcu yaklaşımda haberin ayna işlevi gördüğü düşüncesi üzerinde durulmasının temel sebebi, toplumsal çoğulcuğun kitle iletişim araçlarıyla sağlanacağı düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Buna göre kitle iletişim araçlarıyla gerçekler yansıtılacak ve insanlar böylece seçme haklarını kullanabileceklerdir.

Bu düşüncelerin doğruluğu konusundaki şüpheler artıkça, araştırmaların çalışma odaklarında da bir takım kaymalar meydana gelmeye başlamıştır. Liberal yaklaşım çerçevesinde yapılan araştırmalarda artık haber örgütü üzerinde durulmaktadır. Haberin gerçek olmadığı ancak gerçeğin yeniden inşası olduğu tezinin savunucusu Tuchman, bu yaklaşımın önde gelenlerindendir. Tuchman'a göre;

"Gerçeğin yeniden inşası olan haber dünyaya yönelik bir penceredir ve insanlar dünyayı bu pencerenin çerçevesinden algırlar. Örgütsel bir üretimin çıktısı olan haber çerçeveleri günlük gerçekliği organize ederler ve aynı zamanda günlük gerçeklik paketinin bir parçasıdır. Haber örgütleri çalışmalarını, profesyonelleşmeye iterler ve gazeteciler arasında profesyonelliğin anlamı örgütsel ihtiyaçlarla çakışan hikayeleri nasıl elde edeceğini bilmektir." (Akt. Gürtaş, 1994: 36).

Örgütsel kontrol ve gazetecinin biçimlenmesi konuları üzerinde duran Siegelman ise; "Yapısal kaynak ilişkileri ve haber kuruluşu içindeki kontrol mekanizmaları dolayısıyla, gazetecilerin otonomilerini

kaybettiklerini ortaya koyar. Bu mekanizmalar, gazetecilerin yazacakları haberlerin çerçevesini çizerler ve gazeteciler de çizilen bu çerçeveye uygun bir şekilde üretim yaparlar. Böyle bir sürecin sonundaki üretim de yanlış bir üretilerdir" (İnal, 1996: 70). Bu tartışmalar liberal çoğulcu yaklaşım içinde habere yüklenen tarafsızlık, nesnellik, adillik gibi kavramların mutlak bir doğruluk taşımadığını göstermektedir. Haberi değerlendirirken haber üretiminin sosyolojisine de bakılmalıdır (Schudson, 1997:1).

Haberi yapan gazeteci, haberin yapıldığı kurum ve diğer çevre koşulları ayrı değerlendirilmelidir." Bu araştırmacılar haberin inşa edilmesinden", "haberlin yapılmasından", "gerçeğin toplumsal olarak inşasından", "haberlin gazetecinin yaptığı bir şey olduğundan" söz ederler. Ayrıca Liberal Çoğulcu Yaklaşım'ın karşısında duran ve yöntemsel olarak da bir alternatif oluşturan eleştirel yaklaşım genel olarak ele alınacaktır. Bölümün başında verilen iletişim araştırmaları dönemsel yapılarından da yola çıkılarak ilgili karşılaştırmalara ve tartışmalara yer verilecektir. Fakat daha önce bir iletişim yaklaşım özelliğini taşıyan ve konumuzla yakından alakalı olan gündem belirleme veya oluşturma yaklaşımı ile yine ampirik bir araştırma yöntemi olan içerik analizi yöntemine değinilecektir.

Medya özerk bir güç, gerçeğin yansıtıcısı, gazeteci de bu özerk yapıda profesyonel ilkelere uyan, topluma karşı sorumluluk bilinciyle hareket eden bir bireydir. Medyanın bilgilendirme rolünü yerine getirmesi için alanın herkese açık olması gerekir. Bu nedenle hem medya sayısı hem de söylem zenginliği şarttır.

1.1.1. Gündem Oluşturma Yaklaşımı:

Halkın çeşitli güncel sorunların görece önemini algılamasının kökenini açıklamaya çalışan bir kitle iletişim kuramıdır. Esas olarak gündem kuramı halkın çeşitli konuların önemini algılayışının, iletişim araçlarının konuları ele alış biçimiyle açıklanabileceğini belirtir. İletişim araçlarının ağırlık verdiği konular halkın önemli olarak algılayacağı konulardır. İletişim araçlarının ağırlık vermediği konular daha önemsiz olarak algılanır.

Gündem belirleme kuramı öncelikle iletişim araçlarının gündemi belirleme, (gündem koyma ya da gündemi saptama deyimleri de kullanmaktadır). İşlevini açıklayacak bir biçimde formüle edilmiştir. İletişim araçlarının kamunun gündemini belirlediği düşüncesi daha eskilere dayanmakla birlikte gündem belirleme hipotezinin ilk kez 1972'de McCombs ile Shaw'ın yaptığı araştırma tarafından sınındığı kabul edilmektedir (Mutlu, 1993: 52).

Gündem oluşturma da, kitle iletişim araçlarının halk üzerinde etkili olduğu varsayımıyla hareket edilir. Fakat bu etki sihirli mermi kuramı gibi doğrudan ve şiddetli bir etkiyi ifade etmez. Kitle iletişim araçları, haberi sunuş tarzıyla halkın düşündüğü ve konuştuğu konuları belirlediği düşüncesine dayanmaktadır. Bu dolaylı ve güçlü bir etki anlamına da gelmektedir.

Gündem oluşturma hipotezinin ilk sistematik çalışması 1972'de McCombs ve Shaw tarafından yapıldı. Araştırmacılar Amerika'da 1968'de gerçekleştirilen başkanlık kampanyasında gündem oluşturma üzerine çalıştılar ve medyanın politik konulara karşı tutumların önemini etkileyerek her politik kampanyada gündemi oluşturdıklarını hipotez olarak ortaya

attılar. Bulgular gündem oluşturma etkisini destekledi. McCombs ve Shaw' dan önceki araştırmacılar gündem oluşturma hipotezine çok benzer bazı düşünceleri belirttiler. Gündem oluşturma düşüncesinin oldukça doğrudan ifadesi Norton Long'un 1958'deki bir makalesinde görülür;

"Bir anlamda gazete gündem sınırlarını oluşturmada birincil harekete geçiricidir. Gazete insanların çoğunluğunun ne hakkında konuşacağına, çoğunluğun gerçekleri ne olarak düşüneceğine ve pek çok insanın sorunlarla mücadele etmede hangi yolu kabul edeceğine karar vermede en büyük role sahiptir" (Severin ve Tankard, 1994: 367).

Kurt Lang ve Gladys Engel Lang gündem oluşturma düşüncesini şu şekilde tanımlamışlardır; "Kitle medya dikkati belirli konulara zorla çeker. Politik insanların kamu imajlarını yaratır. Gazeteler sürekli kitle içerisindeki bireylerin ne hakkında düşünceleri, bilmeleri ve hissetmeleri gerektiğini öneren nesneleri sunarlar" (Severin ve Tankard, 1994: 367).

Tüm bu tanımlamalardan yola çıkılarak, başının insanlara nasıl düşünecekleri noktasında değil, ne hakkında düşünecekleri noktasında bir etkisinin olduğu söylenebilir. Gündem oluşturma kuramının çıkış noktası sınırlı etkiler yaklaşımının yetersizliğidir. Uzun yıllar iletişim araştırmalarında kullanılan yaklaşımlarla tutum değişikliklerine bakılmış ve sonuç olarak pek çok araştırma, medyanın bu noktada çok az etkisi olduğunu ortaya çıkartmıştır. Araştırmalar sonuç olarak kitle iletişim araçlarının insanların tutumlarını değil algılarını etkilediği ve araştırmaların bu noktadan yapılması gerektiği sonucuna varmaktadırlar.

Lang'lerin gündem yapılandırma kavramı asıl gündem oluşturma hipotezinden daha karmaşıktır. Gündem yapılandırma bir konunun halkın gündeminde yer almasının zaman alacağını ve bir dizi aşamadan geçtiğini

öne sürer. Medyanın bir konunun sınırlarını çizme yolunun ve sorunu tanımlamakta kullandıkları sözcüklerin etkisi olabileceğini ve o konuda yorum yapan iyi tanınan kişilerin rolünü önemli bir etken olabileceğini savunur.

Gündem oluşturma bütün bireyler için aynı sürede ve aynı etkide gerçekleşmeyebilir. Bu noktada bireyin kişisel özellikleri ön plana çıkar. Gündem oluşturma yaklaşımını araştırmamız açısından inceler ve kullanırken özellikle medyanın gündemini kim oluşturur sorusuna da vurgu yapılması gerektiği düşünülmektedir. Medyaya etki sorusu, medyanın içeriği, örgüt yapısı, hedeflediği kitle gibi önemli bulgulara ulaşmasını gerektirir.

Yaklaşımları incelerken, ideolojinin yarattığı etki araştırmamız açısından diğerlerine göre daha önemlidir. Bu önem medyanın söylemi ve söylemin ideolojiyle kuvvetli olduğunu varsaydığımız bağından kaynaklanmaktadır. İdeoloji toplum seviyesinde bir olguyu tanımlar. Kapitalist ekonomik sistemin, özel mülkiyetin, kişisel girişimcilik yoluyla kar etme amacının medyanın içeriğine veya medyanın gündemine kimin, neyin etki ettiği sorusu açısından önemli göstergelerdir. Öyle ki Türkiye basınında özelleştirme faaliyetlerine yaklaşımında bu etkinin kaçınılmaz olduğu varsayılmaktadır.

Sonuç olarak, gündem oluşturma hipotezi 1970'li yılların başlarından beri iletişim araştırmalarının ana konularından biri olmuştur. Bu hipotez, tutum değişikliğine değil, kitle iletişim araçlarının kamu gündemi üzerindeki etkisine bakması açısından alternatif özelliğini taşımış ve iletişim araştırmaları tarihinde yeni bir dönem başlatmıştır. Bu araştırmalar aracılığıyla medyanın toplumdaki gerçekleri olduğu gibi yansıtan bir ayna olmadığı savunulmaktadır.

1.1.2. Ampirik Bir Araştırma Yöntemi Olarak İçerik Çözümlemesi

İçerik çözümlemesi uygulamalarına 20. yüzyıldan çok önceleri başlanmasına karşın, sistematik olarak gelişmesi 20. yüzyılın ortalarına rastlar. 1941 yılı birçok açıdan bağımsız bir yöntem olarak içerik çözümlemesinin doğum senesi olarak nitelendirilebilir. Çünkü 1941 yılının Ağustos ayında Chicago Üniversitesi'nde kitle iletişim alanında Lasswel, Lazarsfeld, Berelson, Walpes, Stanton, Kris, Speir vb. gibi tanınmış otoritelerin katılımıyla düzenlenen konferans içerik çözümlemesinin gelişmesi ve yaygınlaşmasının zeminini oluşturmuştur. İçerik çözümlemesinin kavram olarak kullanılması 1941 yılında yapılan konferansla başlar. Lasswell'in 1925 yılında yapmış olduğu "Prusya Okul Kitaplarında Askeri Stereotipler" adlı çalışması ve daha sonra gerçekleştirdiği doktora çalışması (1947) içerik çözümlemesinin sistematik olarak kullanıldığı öncü bilimsel çalışmalardır.

Kavramın içerik yönünden gelişmesi 1941'den sonra gerçekleşir. Önceleri içerik çözümlemesi, iletişim içeriklerini betimleme tekniği olarak tanımlanırken sonraları teknik kavramı, yerini yöntem kavramına bırakır. Buna paralel olarak da içerikten sosyal gerçeğin boyutlarına yönelik çıkarımlar vurgulanır. İçerik çözümlemesi, kısa zamanda sosyal bilimlerde kullanılan diğer yöntemlerle eşdeğer anlamlarda kullanılmaya başlanır.

İçerik çözümlemesi Berelson tarafından şu şekilde tanımlanır; "İçerik çözümlemesi, iletişimin yazılı/açık (manifest) içeriğinin objektif, sistematik (dizgeli) ve sayısal (kanitatif) tanımlarını yapan bir araştırma tekniğidir"(Gökçe,1994:11).Araştırmamız açısından; objektiflik,sistematiklik ve kantitatiflik kavramlarının üzerinde ayrıca durulmasının gerektiği

düşünülmektedir. Bu gereklilik içerik çözümlemesinin araştırmada yöntem olarak kullanılmasından gelmektedir.

Berelson objektiflik kavramı üzerinde özellikle durmaktadır. Çünkü içerik çözümlemesi ancak objektiflik, eş deyişle araştırmanın herkesçe paylaşılabılır bir şekilde olabilmesi şartını yerine getirirse bilimsel konuma sahip olabilir. "Objektiflik şartının yerine getirilebilmesi için, çözümleme kategorilerinin içeriklere uygulanabilecek şekilde kesin olarak tanımlamaları gerekmektedir. Böylece içerik çözümlemesi açık olan içerikle sınırlanmaktadır.

Bir diğer unsur ise sistematikliktir. Sistematiklik bir yandan; araştırma sorusunun araştırma stratejisine dönüştürülmesinde yöntemin açık ve düzenli bir biçimde uygulanmasına, diğer yandan ise; bu araştırma malzemesine hiç kesintisiz uygulanması gerektiğine işaret etmektedir. Araştırma sorusunun araştırma stratejisine dönüştürülmesi ise varsayımların formüle edilmesi, araştırma evrenin belirlenmesi, sınıflama sisteminin oluşturulması, araştırmanın güvenilirliğinin ve geçerliliğinin kontrolü konularını kapsamaktadır.

İçerik çözümlemesinin üçüncü unsuru olan sayısallaştırma konusunda, Berelson şunları söylemektedir:

"Sayısallaştırmanın ön şartı;ki bütün temaların kabul ettiği tek tipik özellik budur, belki de içerik çözümlemesinin en ayırıcı yönüdür. Usul ve kuralları sıradan bir metin yorumundan farklı kılan da içerik çözümlemesinin bu tipik özelliğidir. İçerik çözümlemesinin en başta gelen yönü içerik içindeki çözümlenebilir sınıflamaların sınırlarının ne olduğu, hangi noktaların nisbi olarak vurgulandığı veya ihmal edildiğidir (İrvan, 1997:176)

Son unsur olarak yazılı/açık (manifest) içerikten söz etmek gerekir. Berelson, içerik çözümlemesinin kapsamını iletişimin açık olan içeriği ile sınırlandırmıştır. Kesin bir ifade ile, "içerik çözümlemesi ne söylenmiş ise onu alır ve içerik neden böyledir ya da insanlar nasıl tepki gösterir dilin sorularıyla ilgilenmez. Sentaktik veya sematik boyutu, pragmatik boyutu gibi konular üzerinde durmaz. İçerik çözümlemesi iletişimin açık içeriği ile basit şekilde sınırlandırılmıştır. Kesin şekilde içerik çözümlemesi ne söylendiğiyle ilgili olup, içeriğin neden bu şekilde olduğu veya insanların nasıl davrandığı ile ilgili değildir." (Gökçe, 1994: 13)

2. Eleştirel Medya Yaklaşımları:

İdeoloji ve medya arasındaki ilişki; eleştirel yaklaşımların sorunsallaştırarak ele aldığı bir konu olagelmıştır. Bu yaklaşımların ele alınmasındaki temel kaygı da söz konusu ilişki ile yakından alakalıdır. İdeoloji ve söylem, söylemle verilen iktidar mücadelesi, eleştirel yaklaşımların incelediği ana başlıklardır. Frankfurt Okulu'ndan ekonomi politik yaklaşım ve oradan da kültürel çalışmalara uzanan yolla, toplumsal yapının iletişim boyutunun ve toplumsal yapının kendisinin radikal bir dille eleştirisinin verildiği yapı sergilenmektedir. Görevselci toplumbilim, medyayı, demokrasinin bu yeni araçlarını toplumu kesin olarak düzenleyen mekanizmalar gibi düşünüyordu. Bu bağlamda da toplumsal sistemin değerlerini, var olan durumun yeniden üretimiyle oluşan bir kuramı ortaya koymaktaydı.

Eleştirel düşünce okulları ise demokrasinin bu teknik yeniliklerinden kaçınılmaz olarak kazançlı çıktığı düşüncesini değerli ve güvenilir saymayı kabul etmeyerek, bu yeni kültür ve dağıtım araçlarının gelişmesinin yarattığı sonuçları sorgulamaktadır. 1940'lı yılların başında Frankfurt Okulu, yirmi yıl kadar sonra Fransa'da Yapısalcılar, altmışlı yıllarda ise Büyük Britanya'da Kültürel Çalışmalar Merkezi bu konudaki çalışmaları başlatır. Araştırmamız açısından Althusser'in "devlet'in ideolojik aygıtları" yaklaşımı ve ideolojiyle ilgili kuramı ayrı bir yere sahiptir. Genel olarak eleştirel yaklaşım, anadamar (davranışçı) iletişim araştırmaları karşısında, toplumsal yapı, medya iktidar ve ideoloji ilişkisini sorgulayan önemli bir bakış oluşturmuştur. Modern toplumun ve modern topluma ait değerlerin eleştirisini yapan hatırı sayılır bir literatüre sahiptir. Antonio Gramsci'nin hegemonya ve Luis Althusser'in "devletin ideolojik aygıtları" kavramları eleştirel çalışmalarda tarihsel bir boyutu, bu boyut içerisindeki toplumsal pratikleri inceleme zorunluluğundan doğmuş, bu zorunluluğu da beraberinde getirmiştir.

Althusser, Marx'ın ilk yazıları ile Kapital yapısı arasındaki bilgikuramsal kopuşun altını çizer; 1970'de La Pensée dergisinde çıkan "İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları" adlı makale, Fransa'da ve yabancı ülkelerdeki eleştirel iletişim kuramı üzerinde derin bir yankı yaratır. Althusser burada devletin doğrudan zorlama yapan baskı araçlarını (ordu, polis vb.) "Devletin İdeolojik Aygıtları" olarak adlandırdığı ve ideolojik işlevlerini yerine getiren araçlarının karşısına koyar. Bu ideolojik aygıtların (okul, aile, kilise, kitle iletişim araçları vb.) simgesel şiddeti, bu şiddetin nedensizliğini sözde doğal bir meşruluk kılıfı altında saklayarak/sağlayarak sağlamlaştırma, güvence altına alma ve sürdürme rolleri vardır. İdeolojik egemenlik, yani iktidardaki bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde etki uygulaması somut bir biçimde bu ideolojik aygıtlar aracılığıyla gerçekleşir (Akt. Zillioğlu, 1994: 35)

Yapısalcıların önemli bir temsilcisi olan Althusser'e göre ideolojiler, kuramlar ve pratikler içerisinde var olan temsiliyet yapılarıdır. Üst yapıda yer alırlar ve sınıf mücadelesi içinde temellenirler. Ancak bu ideoloji yaklaşımında, gündelik yaşama her yönden ve kuşatıcı bir şekilde erişilen bir ideoloji sunulduğundan Marks'ın öngörülerinin tersine bir değişimi olanaksızlaştırmaktadır (Çelik, 1999:105).

Althusser'in klasik üst yapı/alt yapı modeli yerine geliştirdiği üst belirlenim yaklaşımı, basitçe ekonomik ilişkiler tarafından belirlenmeyen kültür ve ideoloji arasında bir ilişki modeli üretir. İdeolojiyi, insanların kendilerini ve toplumla ilişkilerini düşünme ve anlaması şeklinde dinamik ve toplumsal bir süreç olarak kavramlaştırması, Althusser'in farklı bir yere sahip olmasına sebep olur (Akt. Özışık, 1994: 35).

Araştırmamız dahilinde ilgili noktada ideoloji ve iktidar kavramlarını irdelemek gereklidir. İdeoloji kavramı ve bu kavramın medya söylemlerinde kurulması araştırmanın temel ilgi odaklarının başında gelmektedir. Bu araştırmada özelleştirme söylemi ve bu söylem yapısının medyada kurulması incelenmektedir. Bu bağlamda özelleştirmenin ideolojik bir seçim olup olmadığına bakılmaktadır. İdeoloji iktidar ilişkisi ve bu ilişkinin başında yer bulup bulmadığı, varsa ne boyutta olduğu temel sorularımızdandır. Yine bu sorulara ek olarak ilgili ilişkilerin varsa ne boyutta olduğudur. Bu başında yer alan haberler dahilinde, haberlerdeki vurgulara bakılarak ölçülecektir. Eleştirel yaklaşımları genel olarak değerlendirebilmek için bu alandaki üç temel yaklaşımı incelemek gerekmektedir. Bunlar; yapısalcı yaklaşım, ekonomi-politik yaklaşım ve kültürel çalışmalar yaklaşımıdır.

2.1.Yapısalcı Yaklaşım:

Yapısalcı analizlerde vurgu, medyanın anlamlandırma sisteminin iç bütünlüğüne yapılmaktadır. Özellikle ideoloji konusunun medya metinleri üzerindeki etkileri konusunda yol göstericidir. Bunun için yaklaşımın temel argümanlarından konuyu ilgilendiren kısımlarına değinmek gerekir. Marksist bakış açısı, sistemi altyapı ve üstyapı olarak ikiye ayırır. Marksizme göre altyapı üstyapıyı belirler. Yani toplumsal kurumlar, ekonomik kurumların birer yansımasından ibarettir. Marksizmde altyapıya yapılan ekonomik vurgu, yapısalcılıkta üstyapıya kayar.

Bu yaklaşım, Fransız dilbilimci Ferdinand de Saussure'un Genel Dilbilim Dersleri adlı kitapta dile ilişkin ileri sürdüğü görüşlere dayanmaktadır. Saussure'e göre "dil, herkesin ortak malı olandır, söz ise bireyin söylediklerinin toplamıdır. Sözün gerçekleşmesi bireysel irade ile ilişkilidir, anlıktır ve rastlantısaldır" (İnal, 1994:47).

Yapısalcılığın görevi, dünyanın ne olduğunu değil, insanların bu dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını keşfetmektir (Fiske, 1996: 151). Yapısalcılık evrenseli anlamaya yönelik bir çaba içindedir. Bu açıdan yapısalcılığın, farklı kültürlerin incelenmesinin dünyayı anlama ve algılamada yardımcı olacağı düşünülür. Yapısalcılığın araştırma nesnesi incelediği metinlere dayanır.

Dilbilim kökenli araştırmacıların haber medyasıyla ilgili olan çalışmalarında anlamın nasıl oluştuğu konusunda temel birim olarak sözcük seçimleri ve cümle yapısı üzerinde durulmaktadır. Haber metinlerinde yer alan sözcüklerin anlamlarının şeffaf bir taşıyıcı olmayıp, güç/iktidar sahibi kişi ve grupların söylemlerinin temsilinde oynadığı aktif rolü sorgulanmaktadır (İnal, 1994: 151).

Medyaya ilişkin yapısalcı yorumlar çok farklı katkıları da beraberinde getirmiştir. Levi-Strauss'un yapısalcı antropolojisi, Roland Barthes'in göstergebilimi ve Lacan'ın psikanalizi yeniden değerlendirmesi. Temel ve asıl ilgi, anlamlandırma (signification) ve temsil (representation) süreçleri ve sistemleri üzerine olmuştur. Bu açıdan yapısalcı yaklaşımda, metinlerin başka bir deyişle, filmler, televizyon programları, edebi metinler ve benzerinin analizi önem kazanmaktadır. Bu alandaki yapısalcı çalışmaların, marksist ideoloji bazı hayati yeniden formülasyonlarıyla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Daha geleneksel Marksist alanda kalmak isteyenlere rağmen, bu yeniden tanımlamalar, ideolojiyi, medya endüstrilerinin ve toplumun ekonomik temelinin yansıması olarak ele alan geleneksel Marksist medya yorumlarındaki belli kör noktaları bertaraf etmek ve ötesine geçmekte olumlu rol oynadılar (Akt. Atabek ve Dağtaş, 1998: 244).

Özet olarak, yapısalcı yaklaşımdaki temel amaç, medyadaki anlamlandırma ve temsil sistemi ile süreçlerini incelemek olmuştur. Ampirik yapısalcı araştırma filmler, televizyon programları, reklamlar ve bunlara benzer medya metinlerinin analizi üzerinde odaklanmıştır. İdeoloji, bu şekilde çarpıtılmış da olsa, ekonomik temel basit bir yansımasından ziyade; kişinin dünyayı tasarladığı optik olarak gören Althusserci bir ideoloji nosyonuyla çalışan yapısalcı araştırma, bireyin dünyayı tecrübe ettiği medya metinlerindeki üstü örtük düşünce kategorilerini incelemeye çalışır (Fejes, 1993: 253).

2.2. Ekonomi-Politik Yaklaşım:

Yapısalcı paradigma ilgisini medyanın gücüne çevirip onu ideolojik güç olarak algılamak, bir başka tutarlı çaba da yapısalcı ideoloji görüşünü tersine çevirip medyanın ekonomi-politiğini vurguladı. Medya

araştırmasında iyice yerleşmiş olan bu gelenek, ideolojinin üzerine fazla yoğunlaşması nedeniyle yapısalcı medya yorumlarını ağır bir dille eleştirdi.

"Somut ekonomik ilişkilerden ve bunların hem kültürel süreçlerini hem de sonuçlarını hangi yollarla yaptığından başlamak yerine bunlar, kültürel ürünlerin biçim ve içeriğini analiz ederek başlayıp, sonra geri dönerek ekonomik temeli tanımlıyorlar. Burada ortaya çıkan karakteristik sonuç, kültürel üretimi biçimlendiren ekonomik güçlerin şematik bir yorumu üzerinde zayıf bir biçimde oturan kültürel biçimlerin ihtimamlı özerkliği oluyor" (Akt, Atabek ve Dağtaş; 1996: 334).

Benzer bir biçimde Garnham film çalışmalarında yaygın olan Althusser sonrası yaklaşımı, "esas olarak problematik bir biçimde kuramsallaştıran", son aşamada belirleyici bir, "bilinçaltı" tarafından "tarihsel materyalizmin içinin boşaltıldığını" iddia ediyor (Atabek ve Dağtaş, 1997: 334).

Ekonomi politik yaklaşım kültürel altyapıya önem vermekle beraber, yaklaşımın aynı zamanda, kültürel ve yapısalcı yaklaşımların ideoloji ve kültüre yaptıkları vurgunun sahiplik yapısını ve denetiminin kimin elinde olduğunu gizlediği noktasına odaklanmaktadır.

"Eleştirel ekonomi politik, özellikle iletişimsel etkinliğin, maddi ve simgesel kaynakların eşit olmayan paylaşımı tarafından yapılandırma tarzıyla ilgilenir" (Golding ve Murdock, 1997: 55).

Ekonomi politik yaklaşım, medya üretiminin ekonomik yapısı ve süreçleri üzerinde odaklanır. Bu araştırmanın ana çizgisi, medya endüstrisinde görülen tekelleşmeye ve denetim yoğunlaşmasına doğru gittikçe artan eğilimin incelenmesi olmuştur. Böylece kapitalist ekonominin

dinamikleri önem kazanır ve bunlar medya içeriklerinin belirleyicileri olarak vurgulanır. Bu kuramsal bakış açısına göre, medya izleyicilerinin beğenilerini belirleyen tarihsel koşullar önemlidir. İzleyici ya da okuyucuların medya metinleri ile karşı karşıya kaldıklarında bunları hangi biçimlerde okudukları tartışma dışı kalır. İzleyicilerin beklentileri ve tüketim alışkanlıkları, izleyicinin içinde yaşadığı toplumsal sınıfsal konumuyla belirlenmektedir. İdeoloji konusunda ortodoks Marksistler ile aynı söyleme sahiptirler. Onlara göre “yanlış bilinç” olarak algılanan ideolojinin üretimi ve yayılması medyanın nihai etkisidir (Atabek ve Dağtaş, 1997: 335-336).

“Bu perspektif genellikle ‘komplo teorisi’ olarak da karikatürize edilir. Ya da daha dar bir düşünce kalıbı içinde, gazeteyi çıkaran editörleri ve gazetecileri yöneten bir diktatör -kapitalis sınıf- vardır. Gazetecilerin, haberler üzerinde inisiyatifleri olduğu konusunu, editörlerin yayıncılarla nadiren karşılaşması ve gazetecilerin çalıştıkları kurumun başındaki yöneticinin kim olduğunu bilmemesi gibi gözlenebilir olguları göz ardı etmesi açısından ekonomi politik yaklaşım kolayca bir kenara konabilir” (Schudson, 1994: 5).

Günümüz medya kuruluşları, eskinin aile şirketleri olarak kurulan işletmelerden ilişkinin büyüklüğü, genişliği ve biçimi olarak oldukça farklılık arz etmektedir. Medya endüstrileri; örgütlenme yapısı, yönetimi kurumsallaşma biçimi gibi bir çok noktada daha karmaşık bir nitelik kazanmıştır. Şirket menziline genişlemesi, üretim sürecinin metalaşmasına yol açmıştır. Bu nedenle araştırmanın ekonomik bağlam içinde ele alınması önem taşımaktadır. Yine hükümetin ve devlet müdahalesinin değişen rolü ve Türkiye’de KİT’lerin konumu ekonomi politik yaklaşımın bizim açımızdan önemini artırmaktadır. Araştırmamız gereği özelleştirme kavramı ve bu kavramın basında temsili incelenirken, medyanın ekonomi politik yapısının önemi artmaktadır. Ayrıca, devletin

özelleştirme politikalarının halka nasıl yansıtıldığını ve bu yansıtmanın sebebini anlamak açısından ekonomi politik yaklaşım ayrı bir yere sahiptir.

2.3. Kültürel Yaklaşımlar

Medyada kültürel çalışmaların, yapısalcılığın ve ekonomi politiğin kuramsal ilgileriyle anlaşılması kolay olmayan, karmaşık bir ilişkisi vardır. Bir yandan Williams, Thompson ve Hoggart'ın çalışmalarıyla başlayan yerli İngiliz "kültürel çalışmalar" her zaman ekonomik indirgemeciliğe karşı olmuştur. Bu konum Stuart Hall tarafından etkili bir biçimde özetlenmiştir:

"Kültürel çalışmalar, 'kültürel' terimine atfedilen kalıntısal ve yalnızca yansımacı rolle zıt bir ilişki içindedir. Kültürü değişik biçimlerde, bütün diğer toplumsal pratiklerle birlikte karşılıklı örülmüş olarak kavramsallaştırır. Bütün bu pratikleri de, kadın ve erkeklerin tarihi yapma etkinliğinin, yani duygusal insani praxis'in ortak biçimi olarak görür. Özellikle de, altyapının basitçe "ekonomi" tarafından belirlendiği tanımına yaslanan ve fikri güçler ve maddi güçler arasındaki ilişkiyi, alyapı - üstyapı ilişkisi biçiminde formüle eden anlayışa karşıdır. Toplumsal oluşla toplumsal bilinçlilik arasındaki diyalektiğe dayanan daha geniş bir formülasyonu tercih eder. 'Kültürü', hem verili tarihsel koşullar ve ilişkiler temelinde farklı toplumsal grup ve sınıflar içinde ortaya çıkan araçlar ve değerler; grup ve sınıfların bunlar aracılığıyla varoluş koşullarını 'halledişleri' ve bu koşullara yanıt vermeleri; ve hem de bu 'anlayışların' içine gömülü olduğu ve ifade edildiği yaşayan gelenekler ve pratikler olarak ifade eder" (Akt, Atabek ve Dağtaş, 1997: 336).

Kültürel çalışmalar, genelde anlamın oluşumuyla ilgilenir. 1970'lerde başlayan kültürel çalışmaların ortaya çıkışı içinde güç/iktidar

sorunun kavramlaşmasında temel paradigmayı, egemen ideolojinin metinlerde kurulması oluşturmuştur (İnal, 1997: 19-45) Medya metnlerinin yapısını çözümleme ve medyanın metinlerde tahakküm sistemlerini sürdürmedeki rolü ortaya çıkarılmaya çalışılır. Bu ne yapısalcıların sabit, statik olarak ele aldıkları metin incelemeleriyle, ne de ekonomi politikçilerin ekonomik indirgeme ve belirleyicilikleriyle örtüşür. İletişim üzerine yaptıkları çalışmalar temelde anlamın inşasıyla ilgilenir. Böylece kültürel çalışmalar medya içeriklerini, belirli bir şekilde anlamı oluşturan bir mekanizma olarak görürler. Kültürel çalışmaların anlamın inşası ve bunun günlük hayat pratikleri içerisinde nasıl ele alındığı konusundaki değerlendirmeleri, haber üretim sürecini anlama ve haberdeki yapısal sorunları görme açısından önem taşımaktadır.

Kültürel çalışmalar üzerindeki etkili isimlerden biri Louis Althusser, diğeri ise Gramsci'dir. Söz konusu iki düşünür de Marksizmdeki güç/iktidar kavramıyla ilgilenmiş ve bu kavramda değişikliklere yol açmışlardır. Çalışmalarında, güç/iktidar kavramları üzerinde durmuş ve gücün tek noktada toplanmadığı görüşünü savunmuşlardır. Altyapı ve üstyapı arasında karmaşık ilişkiler olduğunu kabul etmektedirler. Gramsci, altyapı ve üstyapı arasındaki ilişkiyi hegemonya olarak tanımlamaktadır. Daha doğrusu bir toplumsal sınıfın diğer toplumsal sınıf üzerindeki hakimiyetini kültürel liderlik ya da hegemonya olarak nitelendirir. Hakim sınıf bunu zorla değil alt sınıfın rızasıyla yapmaktadır. Böylece Gramsci'nin güç/iktidar görüşü, hegemonya ve halkın rızasına dayanır. Hegemonik gücü ve rızayı, başka bir deyişle toplumsal blokun ideolojik birliğini sağlayan şey ise ideolojidir (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 211)

Althusser, Devletin İdeolojik Aygıtları kitabında dikkatini ekonomik belirlenmişlikten üstyapı kurumlarına kaydırır. Medyayı da devletin

ideolojik aygıtları olarak kabul ettiği okul, din aile ve siyasal sistem gibi kurumlar arasında sayar. Bu kitap medya üzerinde bir çalışma olmamasına rağmen, baskı yapmadan ideoloji yayan kurumlar arasında medyayı da göstermesi önemli bir noktadır. Medyanın var olan üretim ilişkilerini yeniden üretme yoluyla ideolojik katkı sağladığını ileri sürer (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 210-211).

Kısacası, kültürel çalışmalar, medya metinleri üzerine odaklanması bakımından yapısal yaklaşıma benzer. Ancak yapısalci yaklaşımın bu tür metinlere attığı özerkliğin aksine kültürel yaklaşım, medya içeriğinin ve etkisinin medya iletilerinin üretildikleri ve alımlandıkları toplumsal çevre tarafından biçimlendirildiğini varsayar. Ayrıca kültürel yaklaşım, ekonomi politik yaklaşımın kültürel fenomenleri açıklamada başvurduğu basit alyapı-üstyapı ayrımını da kabul etmez. Bununla beraber kültürün, bu yapının açıklanamayacağı kadar karmaşık bir diyalektik olduğunu ileri sürer (Fejes, 1994: 253)

Sonuç olarak Marksizm temelli eleştirel yaklaşımlar medyanın gücünün ideolojik olduğu genel kanısını paylaşırlar; ancak ideolojinin kavramsallaştırılmasında ayırt edici farkları bulunur. Yapısalci analizde medyanın anlamlandırıcı sistemlerinin iç eklemlenmesi; ekonomi politik perspektifte ideolojinin belirlenmesi; kültürelci görüşte ise kamusal bilincin ve popüler rızanın güçlü biçimlendiricisi olarak medya vurgulanır.

3. Eleştirel Yaklaşım ve Haber:

Daha çok kıta Avrupa'sı, İngiltere ve İskandinav ülkelerindeki akademisyenlerin yakın dönem araştırmalarıyla belirlenen habere yönelik araştırma ve kuramlar; haberi, egemen ideolojik bir yeniden üretim olarak kabul etmektedirler. Ancak bu yaklaşım içinde değerlendirilen bazı çalışmalar, Marksizm'den uzaklaşma ve geleneksel okula yaklaşmakla eleştirilmektedir. Biz bu çalışmanın kapsamında söz konusu tartışmalara çok fazla girmeksizin, genel bir tablo çizmeye çalışacağız.

Bu yaklaşımlar daha çok haber metinlerinin ve haber üretiminin ideolojik boyutu üzerinde durmaktadır. 1970'li yıllardan günümüze dek olan dönemi kapsayan son dönem çalışmalarında; ideolojinin ekonomik ve politik güç odaklarıyla bağlantısına bakılmaktadır. Habere ilişkin eleştirel çalışmalar en azından başlangıç aşamasında daha çok İngiltere çıkışlı bir dizi araştırmayla akla gelir. Leicester grubu olarak adlandırılan Murdoch, Halloran ve Elliot'un çalışmaları Glasgow Üniversitesi Medya Grubunun yaptığı çalışmalar, bu alandaki önemli çalışmaları arasındadır. Çalışmalarda habere yüklenen nesnellik, tarafsızlık gibi kavramlar, haber üreten örgütün içinde sosyo ekonomik sistem dahilinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Haber metinlerinin söylemi üzerinde çalışan Fransız Yapısalcıları; Althusser, Foucault, Barthes medyanın ideolojik analizi noktasında çalışmalar yapmışlardır. (Severin ve Tankard, 1994: 367). van Dijk tüm bu çalışmaları ve farklı yerlerde gerçekleştirilen haber metinlerinin yapılarıyla ilgili çalışmalara ilişkin şu ortak noktaları belirlemektedir; "Aralarındaki ideoloji ve metodolojik genelde medya ve özelde haber

konusunda eleştirel bir perspektiften yaklaşımlarıdır. Amerikan kaynaklı çalışmaların aksine bu çalışmalarda eleştireller, sivil hak iddiaları veya çarpıtma, veya yanlışlık gibi kavramlar üzerinden yapılmaz. Araştırmaların dikkatini yönelttiği nokta, temel olarak medyanın sosyal gerçekliği yeniden kuran ideolojik doğası, toplumdaki egemen ideoloji ve bu ideolojiyle güçlerin yeniden üretimidir. Bu tür bir üretimin haber değerlerinin ve özellikle haber üretiminin altında yatan gazetecilik rutinin ve pratiğinin bir sonucu olarak görülmez. İkinci olarak da sapmalar ve “sapanlar” ve (sistem dışı olanlar) ve marjinal grupların sunulmasına dikkat çekmek gerekir. Azınlık veya sapmanın egemen tanımlarının, haberlerde yeniden üretildiği ortaya konmuştur” (Akça,1999:141). Konuyla ilgili geniş değerlendirmeler söylemin ve söylem analizinin açıklandığı bölümde verilecektir.

3.1.Haber Söylemi; Bir Yöntem Olarak Söylem Analizi:

3.1.1.Söylem:

Belli düşünürler artık yüzyılımızın bir söylem yüzyılı olduğu inancına sahiptirler. Araştırmacılar hayatın söylemden /söylemlerden ibaret olduğunu savunurlar. Söylemin keşfinden sonra, artık evrensel gerçeklik yoktur, gerçeklikler vardır. Gerçeklik söylemde ve söylem içinde inşa edilen şeydir. Her söylem bir gerçeklik inşasıdır ve dolayısıyla, artık söylemlere tekabül eden gerçeklikler söz konusudur. Eylem ve etkileşimlerimizi belirleyen, içinde bulunulan dünyevi hayatı anlamlı ya da anlaşılır kılan, dille ve dilde inşa edilen sosyal gerçekliklerdir. Bu gerçeklikler sadece bilimsel anlamda, disiplinlerce ve onların bilgi formlarıyla üretilen aşkın ya da ideal gerçeklikler değildir;

birer söylem formu olarak bu bilimlerin (tıbbın, doğa bilimlerinin vb.) inşa ettikleri gerçeklikten söz edilebilir; çünkü her gerçeklik bir söyleme dayanır (Sözen, 1999: 12).

Kısaca söylem her yerdedir. Söylem, iktidar ilişkilerinin bulunduğu ortamlarda vardır. Evde anne/baba arasında, okulda öğrenci/öğretmen arasındaki iktidar ilişkisi/mücadelesinde de söylem vardır. Söylemin işlevleri; bilgi, güç, iktidar, egemenlik, otorite ve denetimdir. Bu ilişkiler dille ifade edilir. Tüm bunlar ancak söylem içinde anlamlı hale gelir.

Dil pratikleri olarak söylemler; baskı, açığa çıkma, özgürleşme, gelişmeler, kışkırtmalar, düzenlilikler, mücadeleler, uyum gibi bir takım sosyal durumlara; daha doğrusu sosyal bağlamlara ilişkindir. Bunlar dille ifade edilmeseler bile söylem sayılır (Sözen, 1999: 13).

Söylem; herhangi bir kültürdeki algılama şemalarının dili ve bilgiyi tek biçim olarak denetleyen kültürel bir kod, ortak özelliklerle bütünleştirilmiş bir dilin kullanım alanı, bir konu alanı, toplumsal bir mekan ve özgül bir toplumsal kümenin çıkarlarının desteklenmesidir. Foucault'ya göre söylem dünyanın basitçe bir tanımlanma tarzı değil, toplumsal erkin başlıca bir görüntüsüdür. Örneğin tıbbi ve bilimsel söylemlerin sonucu olarak cinselliğin veya deliliğin kavramlaştırılması ve toplumsal olarak ele alınışı 20. Yüzyılda daha önceki bilimsel olmayan görüşten farklıdır. Toplumsal fenomenler hiç değilse kısmen bir söylem içinde kurulur, söylemlerin dışında hiçbir fenomen yoktur (Mutlu, 1993: 203).

Söylemde her şey açık bir şekilde ortada değildir. Söylenmeyen ve düşünülmeyenler vardır. Söylemler, belli bir iktidar dağılımını destekleyebilirler. Edibe Sözen, söz, yazı, metin ve söylem kavramları

arasındaki ilişkilere değinir. Söylemin karşılıklı etkileşimci doğasına vurgu yapar. "Söylem, sistematik olarak konuşmacı ve dinleyicinin birlikteliğini ister" (Sözen, 1999: 35).

Söylemle iktidar/güç ilişkilerinin yeniden üretilip pekiştirildiği savunulur. Bu noktada iktidar/güç ve ideoloji kavramlarının da irdelenmesi gerekmektedir. İdeoloji nedir sorusunun araştırmanın bütünlüğü açısından sorulması gerekmektedir. İdeolojinin tek bir yanıtını bulmak mümkün değildir. İdeolojinin kullanılan fakat, birbiriyle pek fazla bağıntılı olmayan çok sayıda tanımı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu anlam çokluğunu, tek ve kapsayıcı bir tanıma sıkıştırmaya çalışmak mümkün olsa bile bakış açılarındaki farklılıklar açısından yanıltıcı olur. İdeoloji ile ilgili tanımları genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz;

"Toplumsal yaşamdaki anlam, gösterge ve değerlerin üretim süreci, belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait fikirler kümesi; bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler; sistemli bir şekilde çarpıtılan iletişim; toplumsal çıkarlar tarafından güdülenen düşünce biçimleri, özdeşlik düşüncesi, söylem ve iktidar konjoktürü içinde bilinçli toplumsal aktörlerin kendi dünyalarına anlam verdikleri ortam, eylem amaçlı inançlar kümesi, dinsel ve olgusal gerçekliğin karıştırılması, toplumsal yaşamın doğal gerçekliğine dönüştürüldüğü süreçtir" (Eagleton, 1996: 4).

Görüldüğü üzere tanımların birbiriyle bağlaşıp çok fazla yönü bulunmamaktadır. Daha fazlasını söylemek gerekirse tanımlar birbirinden bağımsız anlamlar içermektedir. Bu tanımlara göre "ideolojik" olmak veya kişinin düşünüşünün ideolojik bir anlam taşıması olumsuzlama taşımaktadır. Yine tanımlamalardan birkaçı ideolojinin yanılsama olduğu üzerinde vurgu yapmaktadır. İdeolojinin çarpıtılan iletişim, farklı farklı inançlar kümesi olması da farklı tartışma alanları yaratmaktadır. Öyle ki,

farklı inançlar kümesi olursa bölünmüşlük karşısında toplumun geneline hakim olan ideoloji değerlendirmesi nasıl açıklanacaktır.

İdeolojiyi incelerken iktidar kavramına ve iktidar/ideoloji bileşkesinin arasındaki karmaşık ama bir o kadar da açık gözlemlenebilen ilişkiye değinmemek olanaksızdır. İdeoloji yalnızca inanç sistemlerine değil, iktidar meselesine de göndermede bulunur. Bu göndermenin ne tür olduğuna dair sorularda en fazla kabul gören; ideolojinin egemen toplumsal grup veya sınıfın iktidarını meşrulaştırmakla ilişkili olduğu iddiasında dile getirilmektedir.

İdeolojinin en fazla kabul gören tanımlarından birinde ideoloji /iktidar ilişkisi ve zaman zaman da çatışması tanımın merkezine oturtulmuştur. Bu tanımları John B. Thompson şu şekilde yapmaktadır; “....anlamların (veya imlemin) tahakküm ilişkilerini sürdürmeye hizmet ettiği durumlar üzerine çalışmaktadır” (Özbek, 1999:25)).

Bu tanımdan da yola çıkarak tahakküm ilişkilerine özellikle bakılması gerekmektedir. “Söylem kavramı” üzerinde tartışılırken iktidar/söylem ilişkisi merkez alınmaktadır. Bu bağlamda iktidarın meşrulaştırılması tartışmaları ve meşruluğun ne olduğu da ayrı bir soru işareti gibi durmakla beraber aslında açıktır. Bir ilişkiler zinciri olarak ilerleyen ideoloji/iktidar/söylem ve söylemlere meşruluk sağlayan güç ve tam bunların göbeğine oturmaya aday bir medya yapısı. Bu meşrulaştırma sürecinde medya da kullanılan araçlardan biridir.

Egemen iktidar kendisini, kendisine yakın inanç ve değerlerin tutunmasını sağlayarak, bu inançların doğrulukları ve yararlılıkları hususlarında doğallaştırarak ve evrenselleştirerek, karşıt görüşleri karalayıp baskı altına alarak ve bu düşünceleri açık olmayan bir

slupla sistemin dışına iterek, toplumsal gerçeklikleri kendi yapısına ve tutumlarına uygun hale getirmek için çarpıtarak meşrulaştırabilir. Bu durum ki buna "gizemleştirme" denmektedir. Olayların maskelenmesi gibi amaçlar için kullanılmaktadır.

İdeolojinin bir başka tanımını da Martin Seliger yapar:

"İnsanların, örgütlü toplumsal eylemin ve özellikle de siyasi eylemin; saraç ve amaçlarını bu tür bir eylemin verili ve toplumsal düzeni koruma, değiştirme ve yıkmaya veya yeniden inşa etme amacı olup olmadığına bakmaksızın, belirleme, açıklama ve doğrulamada kullandıkları "fikirler kümesi" olarak tanımlanırken tam da bu türden bir formülasyonu savunmaktadır."(Akt: Eagleton, 1996: 270)

İdeolojinin "dil söylem"iyle mi akalı olduğu ise başka bir tartişma konusudur. İdeolojinin, belli insan özneleri arasında, dilin belli etkiler yaratmak aracılığıyla fiilen nasıl kullanıldığı ile ilgili bir şey olduğuna dair yaygın bir tartişma alanına da göz gezdirmek gerekmektedir. Bu durumda ideoloji bir ifadenin içerdiği dilsel özelliklerden çok kimin kime hangi amaçlarla ne söylediği ile ilgili bir meseledir. Bu dili ideolojik yapan asıl şey ise; hizmet ettiği iktidar çıkarları ve yarattığı siyasal etkilerdir. Toparlamak gerekirse, aynı dil birimi kullanım şekline göre hem ideolojik sayılabilir hem de ideolojik bir içerik taşımayabilir. Bu, dilin kullanıldığı toplumsal bağlam ve altyapı ilişkisi göz önüne alınarak irdelenmesi gerektiğinin de altını çizer.

Bu durumda söylem nedir sorusunun tekrar sorulması da gerekmektedir. Söylem, ideoloji kavramının içerdiği bir tanımlama mıdır veya söylemler ideolojilerin ifadesinin kendisi midir, uzantısı mıdır? Bu ideolojiyi belirli bir söylemler kümesinden çok, belirli söylemler dahilindeki belirli bir etkiler kümesi olarak görmeye yardımcı olabilir.

Örneğin burjuva ideolojisi, mülkiyet hakkını, toprak ağalarını ve bunun gibi bir çok söylemi içerir. Dilin bir “sınıf mücadelesi arenasına” dönüşmesi söz konusudur. Sovyet filozof Y. N. Volashinov’a göre göstergeler olmaksızın ideoloji olamaz (Eagleton, 1996: 270).

İdeoloji belirli bir konuda söylenebilecek ve söylenmek zorunda olan şeyleri belirleyen bir kurallar kümesi olarak görülebilir. İfadeler de ancak, içinde ortaya çıktıkları söylemsel formasyonlar sayesinde anlama sahiptirler. Bir yöntem olarak söylem analizini incelemeyi önce söylem teorilerindeki bakış açılarını, yaklaşımları ve söylem kuramlarını incelemek gerekmektedir. Yapısalcılık, “anlam üreten” insan üzerine vurgu yaparak modernitenin öngördüğü ikili karşıtlık anlayışına uygun bir şekilde, dilbilimi sahasında da bir gösteren-gösterilen sistemi olduğunu kabul eder. Dil sembolik düzeni yaratan bir iletişim aracıdır.

Söylem analizi, pozitivist yaklaşımlardan etkilendiğinde, sosyoloji veya sosyal psikolojinin klasik yaklaşımlarını kullanır, hermenütik açıdan ise dilbiliminin sınırlarında çalışır. Söylem analizi, dilin veya dil benzeri diğer temsil sistemlerinin toplumsal ve ideolojik boyutlarını çözümlemeye ilgilenen eleştirel bir yaklaşımdır (Mutlu, 1993: 204). Söylemi ve söylem analizini değerlendirirken iktidar kavramına da değinilmelidir. Öyle ki, toplumsal iktidar ilişkileri, analizin bu iktidar ilişkilerini çözümleme amacı dikkatle incelenmelidir. Bu iktidar bedensel güç kullanarak gerçekleştirilen bir iktidar türü değildir. Bu iktidar dolaylıdır, insanların zihinleri yoluyla işler.

“... İnsanların kendi eylemlerini planlamak ve icra etmek için ihtiyaç duydukları zorunlu enformasyon ya da kanaatleri idare ederek bizim toplumumuzdaki toplumsal iktidar biçimlerinin çoğu bu türden zihinsel denetimi içerirler. Bu iktidar biçimleri tipik bir biçimde çoğu bu türden zihinsel denetimi içerirler.

Bu iktidar biçimleri tipik bir şekilde ikna yoluyla uygulanır. Ya da iktidarın arzularına bireyin veya toplumun uyum göstermediği durumlarda iktidar tarafından uygulanacak olan yaptırımlardan duyulan korkudan ileri gelir. Bizim, iktidarın uygulanması, korunması ya da meşrulaştırılmasında da söylemin rolüne dair analizimiz işte bu noktada anlamlı bir hale gelir. Gelgelelim, iktidarın bu zihinsel dolayımının, iktidar uygulamasına maruz kalanlara değişen derecelerde özgürlük ve direniş alanı bıraktığına dikkat edilmeli.” (van Dijk, 1993: 273)

van Dijk'e göre; A'nın iktidarı, iktidarı kurmakta bir sorun veya engelle karşılaşırsa yaptırım kullanmaya ihtiyaç duyar. Bunlar, zenginlik, konum, mevki, statü, otorite, bilgi ya da ayrıcalıktır. B, A'nın değerlerini bilerek ve tanıyarak onun iktidarına boyun eğer. İletişim ve söylem yoluyla toplumsal iktidarı koruyan ideolojik bir çerçeve kitlelere aktarılır. Fakat iktidarın çeşitli karşı-iktidar biçimleri ya da tahakküm altındaki grupların direnişleriyle ilişkili olarak analiz edilmesine vurgu yapılarak bunu toplumsal ve tarihsel meydan okuma ve değişimin analizi için gerekli olan koşul şeklinde değerlendirir.

Söylem yoluyla toplumsal denetim sağlanır. Söylemin yeniden üretilmesi de denetimin önemli bir ayağını oluşturur. Söylemi incelerken, ideoloji/ iktidar ilişkilerine de bakılır. Söylemin hakim ideolojinin iktidarını meşrulaştırmak amacıyla kullanıldığı ve bunun toplumun her yanına sindirildiği savunulan görüşlerdendir. İktidar bunu nasıl ve hangi araçlarla yapmaktadır. Buna dair çok çeşitli görüşler vardır. Ve bu görüşlerden en yaygını ise çağımızın gereği kitle iletişim araçlarıdır. Bu noktada haberde dil ve söyleme bakılmalıdır (İnal, 1996: 74).

Bu noktada van Dijk'in çalışmalarının çoğu, 1980'ler Avrupa'sında haberlerde üretilen ırkçılık ve etnik önyargı konularına odaklanır. Nitel ve nicel analizleri birleştirerek Alman ve İngiliz basınında

yer alan yüzlerce haberi inceleyen van Dijk, gündelik konularda açıklanan etnik önyargıların yanında, entelektüellerin de ırkçılığı üretmede önemli rol oynadıklarını keşfeder. Söylem analizi medyadan gelen mesajları birer konuşma ve metin tipi olarak analiz etmez. Söylem analizi daha sistematik olarak ve daha aşikar bir şekilde, kitle iletişim araçlarının yaydığı “mesajların yapılarını” inceler.

3.1.2. van Dijk ve Haber Metinlerinin Söylemsel Analizi:

Haber konusunda eleştirel grupta yapılan çalışmaların metinlerin analizi üzerinde yoğunlaştığını belirtmiştik. Haber metinlerinin analizi açısından bakıldığında, van Dijk, geliştirdiği söylem analizi metoduyla, bu tür analizlere bir model sunmaktadır. van Dijk'e göre söylem analizi; “edebiyat çalışmaları, antropoloji, sosyoloji, psikoloji, iletişim dili, dilbilim gibi insani ve sosyal bilimlerden yola çıkan disiplinler arası bir alan çalışması”dır. (Dijk, 1993: 272). Dijk yine aynı çalışmasında; iktidarın kabul edilmek, meşrulaşmak ve yeniden üretilmek için açıklanması ve söylemde ve iletişimde ikna edici bir biçimde tartışılması gerektiğini belirtir. van Dijk'e göre iktidar çeşitli söylem türleri, içerikleri ve stillerine farklı erişme derecelerine sahip olunması yoluyla dolaysız olarak uygulanır ve dışa vurulur.

3.1.3. Söylem Analizinin Unsurları:

van Dijk'in modelinde, haber bir söylem olarak kabul edilir ve analize tabii tutulur (İnal; 1992: 9). Haberin anlatımına dilbilimsel düzeyde, sentaks (sözdizimi) ve şematik (anlam) açısından yaklaşır. Haberin sözdizimi cümlelerin gramatik yapısı, şekli, basit veya bileşik cümle olmadıkları gibi, pasif veya aktif olup olmadıkları gibi - olarak belirlenir.

Sematik ise kelimelerin anlamı ve haberin bir bütün olarak söylemi biçiminde ifade edilir (Akt. Gürtaş, 1994: 20).

van Dijk'e göre, her haberin hiyerarşik, geleneksel bir şeması vardır. Bu şemada başlık, giriş paragrafı, ana olay, bağlam ve tarih (bunlarla birlikte arkaplan bilgisi), sözcük seçimleri ve yorumlar önemlidir (van Dijk, 1994: 22). Haberin stili ve retorik söylemin oluşturulmasında etkilidir. Haber stili, bir olayı anlatmak için varolan farklı seçenekler arasından yapılan seçimle oluşturulur. Bu seçim açık bir şekilde ideolojik bir seçimdir ve gazetecinin habere konu kişiler ve olaylara bakış açısını ortaya koyar. Bir olay aynı verilerle farklı şekillerde anlatılabilir. Örneğin bir grev olayı anlatılırken dil farklı bakış açılarına dair verileri taşıyabilir.

van Dijk'e göre, haber metninin söylemi makro ve mikro yapı olmak üzere içi içe geçmiş iki düzeyde oluşturulur. Haber metni makro yapısı, başlıklar, ana tema ve haberin şeması tarafından ortaya konulur. Makro yapıda, olayın haber haline getirilmiş çerçevesi çizilir. Bu, okuyuculara haberin okunması ve algılanmasıyla ilgili temel bir strateji verir. Haber metninin makro yapısının oluşturulmasında okuyucuların önceden edinilmiş inançlarına ve bilgilerine göndermeler yapılır.

Söylemin mikro yapısal karakteristiği, sentaksıdır. Haberi yazanların kullandığı sözcük dağarcığı yani haberin dili, haberin retorik ve iç tutarlılığı mikro yapısallığının diğer parçalarıdır. Haberin ideolojik doğası, gazetecinin kullandığı sözcük dağarcığı (haber dili) tarafından yansıtılır. Örneğin haberi yazarken terörist kelimesi yerine gerilla kelimesi kullanmak, ideolojik bir seçime işaret eder.

İdeolojik öğeler haberin sentaksında kendilerini gösterir. Bir olayı anlatırken, kullanılan cümlelerin pasif veya aktif olması anlamı etkiler. Diğer taraftan haberde kullanılan rakamlar, yüzdeler, tanıkların anlatımı gibi retorik öğeler söylemin mikro düzeyinin bir parçasıdır. van Dijk'e göre, haber yapanların ideolojileri de haber metinlerinin yapılarını etkiler. Çoğu zaman anlatılandan çok, sosyal bilişimizde çağrışımlar yaratan "anlatılmıyor olan" önemlidir. Haberde sezdirmeler yoluyla yapılan örtük anlatımlar (imalar) açık olarak anlatılanlardan daha önemlidir. Bütün bunlar haberi ikna edici bir anlatım haline getirir.

Haber metninin aynı zamanda durum ve yorum olmak üzere ikili bir bölümlenmesi yapılabilir. Burada, durum kısmı, anlatılan ana olay, öncesindeki olaylar, sonuçlar, koşulların bağlamı, konunun, olayın geçmişi ve arka plan bilgisini ifade etmektedir. Yorum kısmı ise sözcük seçimleri, sonuçlar ki bunlar olayla ilgili beklentiler ve değerlendirmeler olarak tarif edilebilir.

Kısaca özetlenecek olunursa; van Dijk'in modelinde haberlerde, atıfta bulunulan kaynaklar, bilgi edinilen kaynaklar, söylemin oluşturulması üzerinde etkilidirler. Başlıklar, alt başlıklar, giriş paragrafları olayı özetlemekte ve okuyucu için belli bir okuma çerçevesi çizmektedir. Haberlerde kullanılan cümlelerin yapıları örneğin pasif cümleler, aktif cümleler, basit cümle-bileşik cümlelerin yapıları söylemin oluşturulması açısından önemlidir. Aynı anlam anlatımda seçilen sözcükler açısından da önemlidir. Haber anlatımında ana tema ve habere ilişkin arka plan bilgisi verilip verilmediği ve böylece olayın tarihinden soyutlanıp soyutlanmadığı da önemlidir. van Dijk, sosyal bilinç diye adlandırdığı okuyucuların önce edindikleri inanç ve bilgilerin de haberlerin okunmasında ve algılanmasında önemli olduğunu belirtir.

BÖLÜM 2

ÖZELLEŞTİRME TANIMI, KAPSAM VE SINIRLILIKLARI, YASALARI VE TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME POLİTİKALARI

Bu bölümde ekonomi bilimi çerçevesinde özelleştirme tanımları ve bu tanımlara yönelik yaklaşımlar tartışılacaktır. Söz konusu yaklaşımlar siyasal ve ekonomik açıdan değerlendirilecektir. Dünya ekonomisi yirmi yüzyılın son yıllarında yeni bir bunalım dalgasıyla sarsılıyor. Bunun yanı sıra, dünyada açık işsizliğin resmi verilere göre 150 milyonu aştığı, eksik istihdam denilen işsizlik tanımının ise 1 milyar insanı ilgilendirdiği biliniyor (TÜRK-İŞ, 1998: 3). Özelleştirme politikaları ve özelleştirme uygulamalarının bu anlamda nasıl okunduğu oldukça önem kazanıyor. Biz çalışmamız çerçevesinde Türkiye'deki özelleştirme uygulamalarının Türk Basınında nasıl okunduğuna bakılacaktır.

1. Bir Ekonomik Terim Olarak Özelleştirme:

Özelleştirme terimi ekonomi bilimine göre farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Fakat söz konusu tanımların ulaştığı nokta genel hatlarıyla aynıdır. Farklılıkların toplandığı nokta ise daha çok özelleştirmenin ilgili sistem içerisinde bulunduğu yer ile uygulamadaki pratiklerdir.

Ekonomi bilimi açısından özelleştirme; devletin iktisadi faaliyetlerinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Hukuk bilimi açısından özelleştirme; Devletin iktisadi faaliyetlerini gerçekleştiren kamu iktisadi teşebbüslerinin mülkiyetinin özel kesime devredilmesi olarak tanımlanmaktadır. Burada söz konusu olan, yönetimin özelleştirilmesidir (Aktan,1992; 9). Özelleştirmenin aynı zamanda siyasal boyutu da bulunmaktadır. Bu yönü itibarıyla söz konusu kavram uygulamada bir siyasal tercih olup, uygulayıcı gücün ideolojisiyle de yakından alakalıdır.

Daha genel bir tanıma göre özelleştirme; gerçek bir piyasa ekonomisinin uygulanabilmesi için gerekli ortamın sağlanabilmesi amacıyla; kamusal, iktisadi ve hukuki tüm engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik karar işlem vb. davranışlar olarak ifade edilmektedir (Baytan, 1999: 4-5).

Özelleştirmenin, kamu mülkiyetindeki sanayi ve hizmet kuruluşlarının özel mülkiyete devri şeklindeki tanımı, ilgili konunun amaçlarını ve bu amaçlara ulaşmak için uygulanacak yöntemleri, saptanacak stratejileri belirtmekten uzaktır. Özelleştirmenin çok yönlü bir kavram olması belli bir tanımda uzlaşmayı da zorlaştırmaktadır. Özelleştirme için özel sektörü veya özel teşebbüsün oluşması da gerekmektedir. Türkiye için özel sektörün oluşumu bir anlamda oluşturulması anlamını da taşımaktadır. Özel sektör; Özel anlam sahiplerinin keşimi... anlamında da kullanılmaktadır (Hançerlioğlu, 1976:195).

Bir grup bilim adamı ve yazar dar kapsamlı özelleştirmede mutlaka bir mülkiyet devrinin gerçekleşmesi ve mülkiyet işleminin özelleştirilerek, KİT sermayesinin en az %51'nin devredilmesinin zorunluluğuna işaret

etmektedir. Karşı grup ise devredilecek sermaye payının en az %51 ile sınırlandırılmayacağını, örneğin %15 veya %10 gibi bir kar devrinin de özelleştirme olarak kabul edilebileceğini savunmaktadırlar.

KİT'lerin özel kesime devri, satışı, kiralanması, biçiminde anlaşılan ve özel mülkiyet ile yönetimin özel kesime devri olan dar kapsamlı özelleştirme tanımına açıklık getirmek gerekmektedir. Mülkiyet devri ile yönetimin de özelleştirilmesi söz konusu olabilmektedir (Cevizoğlu, 1989: 20).

Yukarıda verilen tanımda özelleştirmenin dar anlamda ifadesi olarak değerlendirilirken, terim olarak özelleştirme geniş anlamda şu şekilde çerçevelenmektedir; özelleştirme ulusal ekonomi içinde devletin ekonomik etkinliğinin en aza indirilmesi ya da tümüyle ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamalar bütünüdür. Liberal anlayış çerçevesinde, serbest piyasa güçlerinin ekonomide egemen duruma gelmesi, kamu kuruluşlarının ekonomik durumunun azaltılması anlamını da içermektedir.

Devletin ulusal ekonomi içindeki etkinliğinin azaltılması uygulamaları, içinde fiyat ya da tarifelerle kamusal veya yarı kamusal mal ve hizmetlerin, devlet tarafından üretilip, finansmanın özelleştirilmesi ya da üretimin özelleştirilmesi yer almaktadır. Örneğin paralı köprü ve karayolları, eğitim, sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi bu kapsamdadır. Diğer yandan bu konudaki en somut örneklerden biri, kamunun ürettiği mal ve hizmetlerin özel kesime ihale edilmesidir. Finansmanı kamu tarafından karşılanmakla beraber bu örnekle üretim özelleştirilmiştir. Bu yöntem özellikle yerel yönetimler tarafından uygulanmaktadır (Kök, 1995; 90).

İncelenen kaynaklarda özelleştirmenin geniş kapsamlı tanımlamasına farklı uygulamalar da dahil edilmektedir. Bununla beraber, devlet tekellerinin çözülmesi ve bu alanların rekabete açılmaları (çay ve sigara tekellerinin rekabete açılmaları gibi) finansal kiralama, yönetimlerin devri, ihale edilmeleri, mal ve hizmet üretimi konusunda özel sektöre imtiyaz verme, ortak yatırım ve girişimler, gönüllü organizasyonlar ve küçük tüketicilere mal ve hizmet alımları için yardımda bulunma gibi uygulamalar tam anlamıyla bir özelleştirme değildir.

Tüm bunların dışında özelleştirmede ortak bir tanım veya değerlendirme üzerinde anlaşılmadığının tekrar belirtilmesi gerekmektedir. Bunun temel nedeni ise, özelleştirmenin; temelde ekonomik bir değişim süreci olması ve sosyal sonuçlar doğurması nedeniyle toplumun hemen her kesimini yakından ilgilendirmesi, aynı zamanda da ülke yönetiminde bulunan ve yönetime aday olan siyasi partilerin çoğunluğunun siyasi tercihleri arasında olmasıdır. Bu tür nedenlerdendir ki özelleştirme terim olarak ilgilenen kesimin yapısına, amacına paralel olarak farklı bakış açılarından değerlendirilebilmektedir. Fakat bu tanımlar yine de dayandıkları felsefe ve yöneldikleri amaç bakımından önemli farklılıklar taşımadıkları, özelleştirmenin temelde ekonomik bir kavram olması nedeniyle tanımlarda ekonomik faktörlerin ihmal edilmediği görülmektedir. Ancak uygulama kapsamına giren bazı unsurlarda önemli farklılıklar olmaktadır. Bu da kendini özelleştirme söylemlerinde, özelleştirmeye ilgili uygulanan politikalarda ve daha da önemlisi gerçekleştirilen pratiklerde göstermektedir. Özelleştirmenin bir ekonomik terim olduğu gibi aynı zamanda bir siyasal, ideolojik tercih olması gerçeğinin öneminin altının çizilmesi de gerekmektedir.

2. Özelleştirmeye Ulaşılması Amaçlanan Hedefler:

Özelleştirmeye ulaşılması hedeflenen amaçlar söz konusu hedefleri planlayan kesime göre farklı ifadeler bulmaktadır. Söz konusu amaçların temelinde yatan sebepler ekonomik olduğu gibi siyasal yapıyla da yakından alakalıdır. Özelleştirmeye karşı çeşitli çalışmalar yürüten Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun ilgili konuya dair çalışmasında şu amaçlar sıralanmaktadır:

- 1) Devletin öncelikle piyasa mallarının üretiminden çekilmesi, bunun için KİT'lerin özelleştirilerek veya kapatılarak özel sermayeye yeni karlılık alanlarının açılması.
- 2) Devletin büyüyen bütçe harcamaları ve vergi gelirlerinin daraltılması, sosyal hizmet arzının kısılarak kamusal malların tüketiminde "yararlandıkça öde" anlayışının hakim kılınması.
- 3) Devletin piyasaları düzenlemek için yaptığı kural koyucu müdahalelerini en aza indirilmesi, özellikle uluslararası mal, hizmet, sermaye akımları önündeki her türlü engelin kaldırılması" (TÜRK-İŞ, 1998; 3-4).

Özelleştirmeye hedeflenenlerin ekonomi bilimi açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Konuyla ilgili literatür taranırken özelleştirme hedeflerinde ekonomiyle siyaset biliminin iç içe girdiği görmektedir. Bu yönüyle özelleştirmeyi, özellikle amaçları açısından incelerken siyasi hedeflere de göz gezdirmek ve hatta dünya hakim ideolojilerine, küreselleşmeye de değinmek gerekmektedir. Öyle ki özelleştirmenin hedeflenen amaçlarının nihai pratiği küreselleşme ve dünya ekonomi-politik yapısına entegre olmaktır.

Özelleştirmenin temel felsefesi, devletin çağın gerçeklerine göre asli işlevlerini yerine getirebilmek için özel sektör tarafından

yüklönilemeyecek alt yapı yatırımlarına yönelmesi, ekonominin ise piyasa mekanizmaları tarafından yönlendirilmesine dair görüşlerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra devlet bütçesi üzerindeki kamu kesim finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasalarının geliştirilerek atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması da özelleştirmenin hedefleri arasında yer almaktadır.

Genel olarak bakıldığında özelleştirmedeki temel amaç devletin ekonomide mal ve hizmet üretim işletmeciliği alanından tamamen çekilmesini sağlamaktır. Bunu yanı sıra serbest piyasanın oluşturulması, rekabet ortamının yaratılması temel kaygılardandır. Tüm bunları değerlendirirken konuyu serbest piyasa ve tekel kavramları bağlamında da ele almak gerekmektedir. Söz konusu kavramlara değinmeden önce piyasa kavramının tanımlanmasının gerekliliği söz konusudur (Parasız, 1995: 131).

Piyasa; bir malın istem ve sunumunun karşılaştığı ve oluşan fiyat üzerinden fiilen alınıp satıldığı yerdir. Her malın ayrı bir piyasası ve o piyasada geçerli olan tek bir fiyatı vardır. Fiyatın tek oluşu piyasayı belirleyen temel öğedir. Bu nedenle örneğin bir malın üç fiyatı varsa o malın üç ayrı piyasası olduğu anlamına gelir (Kılıçbay, 1994:4).

Piyananın şekli sistemle yakından alakalıdır. Bu bağlamda;

- “1) Tam rekabet piyasası,
- 2) Tekel piyasası
- 3) Oligopol piyasası
- 4) Tekelci rekabet piyasası olmak üzere dört temel piyasa şekli vardır” (Gürkan, 1996; 188).

Konumuzla yakından ilgili üç piyasa türü vardır. Bunlardan ilki tam rekabet piyasası, ikincisi tekel piyasası, üçüncüsü ise tekelci rekabet piyasasıdır. Bunlardan ilki olan tam rekabet piyasası ise şöyle

tanımlanabilir; bu piyasa türüne, serbest rekabet piyasası da denmektedir. Söz konusu piyasanın başlıca beş koşulu vardır (Boratav, 1988: 45)

- "A) Malın alıcı ve satıcılarının çok olması gerekmektedir. Böylece tek bir alıcı veya satıcının kendi bireysel davranışlarıyla piyasa fiyatını etkileyebilmesi söz konusu olmayacaktır.
- B) Mal türdeş olmalıdır.
- C) Alıcı ve satıcıların piyasaya girip çıkmaları serbest veya kolay olmalıdır.
- D) Alıcı veya satıcılar piyasa hakkında tam bilgi sahibi olmalıdır. Böylece aynı malın sırf bilgisizlikten ötürü farklı fiyatlarla satılması olanaksız olmalıdır. Bu koşula piyasanın şeffaflığı veya berraklığı da denir.
- E) Alıcılar belli bir satıcıyı, satıcılar belli bir alıcıyı tercih etmemelidirler. Böylece piyasada hiç kimsenin özel bir durumu olmayacak, herkes bağımsız bir şekilde alışveriş yapabilecektir" (Kılıçbay, 1994: 3-13).

Bu model kapitalizmin ideal işleyişini göstermekle beraber, bu modele tam anlamıyla uyan bir pratik bulmak pek mümkün değildir. Bu modelin tam karşısında yer alan bir diğer model ise tekel piyasası modelidir. Tekel piyasası isminden de anlaşılacağı üzere malın tek bir satıcısının bulunması demektir. Alıcı sayısı ise çoktur. Örneğin Türkiye'de rakıyı sadece tekel idaresi üretir. Tekeller; yasal tekeller, fiili tekeller olmak üzere ikiye ayrılır. Yasal tekeller esas olarak kamu yararı düşüncesiyle kurulur. Türkiye'de bunun örneklerine rastlamak mümkündür.

"Tekelci rekabet piyasası ise; aynı malın çeşitlerini ürettikleri için üreticilerin hem tekel durumunda oldukları hem de birbiriyle rekabet ettikleri piyasa biçimine denir." (Aren, 2000: 121).

Genel olarak değindiğimiz piyasa türlerinden birine Türkiye ekonomik yapısını tüm şartlarıyla oturtmak mümkün değildir. Piyasa yapısı tam anlamıyla oturmamış Türkiye’de aynı belirsizlik özelleştirme politikalarıyla ilgili konularda da etkisini göstermektedir. Fakat bakıldığında Türkiye ekonomisinde ulaşılmak istenen nihai hedef serbest piyasa koşullarıyla yürüyen tam kapitalist ekonomik yapıdır. Özelleştirmelerde güdülen temel amaçlardan en başlıcası da budur. Türkiye’nin şu andaki ekonomik yapısı ise karma bir sisteme dayanmaktadır. Tüm bunları da göz önünde bulundurarak genel anlamda, dünyada kullanılan özelleştirme literatüründe, özelleştirmeyle amaçlananlara da bakmak gerekmektedir. Öyle ki buna bakılırken, üretilen özelleştirme politikaları da gözden geçirilmiş olunacaktır.

Özelleştirme kavramı bir değişim aracı olarak bu güne kadar çeşitli kesimlerce farklı amaçlar doğrultusunda incelenmiş ve araştırılmıştır. Bu araştırmalarda özelleştirmenin ekonomik yapıya olan etkileri ve yine özelleştirmenin gerekliliği, doğruluğu gibi konular tartışılmıştır.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Özel İhtisas Komisyonu konuyla ilgili raporunda özelleştirmeyle hedeflenenleri şöyle değerlendirmektedir; “Özelleştirme nihai amaç olan, serbest piyasaya geçişin bir aracıdır. Serbest piyasa ekonomisinin amaç olarak hedeflenmesi ise, üretim araçları üzerindeki kolektif mülkiyete dayalı sosyalist ekonomilere üstünlüğünden ötürüdür” (TOBB, 1993: 11). Bu değerlendirmeden de anlaşılacağı gibi özelleştirme daha önce de belirttiğimiz üzere sadece ekonomik bir tercih değildir. Aynı zamanda ideolojik bir tercihtir. Özelleştirme, sistemin değiştirilmesinde kullanılan temel araçlardandır.

1998'de Türkiye Özelleştirme İdaresi'nce yayınlanan "Türkiye'de Özelleştirme" adlı yayında da konuyla ilgili önemli değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu yayında özelleştirmeye Türkiye açısından hedeflenenler şu şekilde açıklanmaktadır;

"Özelleştirmede amaç nihai olarak devletin ekonomide mal ve hizmet üretim işletmeciliği alanından tamamen çekilmesini sağlamaktır. Bunun yanı sıra ülkenin sağlıklı bir ekonomik yapıya kavuşturulmasının sermaye piyasalarının geliştirilmesiyle yakından ilgisi bulunduğu bilinmektedir. Kuruluşların yalnızca bankacılık sektörüne bağlı olmadan, hisse senedi, tahvil ve bono ihracı yoluyla kaynak temin edebilmeleri ve kaynak maliyeti ile enflasyon arasında sağlıklı bir ilişkinin olabilmesi için sermaye piyasalarının geliştirilmesi gereklidir. Sermaye piyasalarının gelişimi ise tasarrufların büyük bir kısmının mali piyasalara yönlendirilmesi ve bu suretle oluşan fonların sermaye piyasasına akışına imkan verecek bir ekonomik yapının oluşturulması ile mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde özelleştirme uygulamalarıyla bir yandan mali piyasalara ve dolayısıyla sermaye piyasalarına yönelmeyen yerli ve yabancı sermayeyi bu piyasaya yönlendirerek yeni kaynaklar yaratılması diğer yandan da kamu kesiminin fonlar üzerindeki talebiyle sıkışan mali piyasalar üzerindeki olumsuz baskının engellenmesi hedeflenmektedir." (Türkiye Özelleştirme İdaresi, 1998: 1).

Özelleştirmeye hedeflenen amaçlar VII. Beş Yıllık Kalkınma Planının stratejisi ve önerilerinde de, kalkınmanın ilke ve prensipleri arasında kabul edilmiştir. Bu plan doğrultusunda özelleştirmeye hedeflenen amaçları şu şekilde özetlemek mümkündür

"1) Devletin ekonomideki payının en aza indirilmesi ve kaynaklarını düzenleyici, yönlendirici ve denetleyici işlevlerini sürdürerek asli görevleri olan adalet ve güvenlik hizmetleri ile sağlık ve eğitim hizmetlerini çağdaş normlara uygun düzeyde yerine getirebilmesi ve özel sektör tarafından yüklenilemeyecek alt yapı

- yatırımlarına yönelebilmesi için kullanmasını sağlamak,
- 2) Bütçe üzerindeki kamu finansman yükünü azaltmak,
 - 3) Ekonomide verimliliği ve etkinliği arttırmak,
 - 4) Mülkiyeti tabana yayarak genel refahı arttırmak,
 - 5) Piyasada tam rekabet ortamı yaratmak ve sermaye piyasasını geliştirmek,
 - 6) Yabancı sermayeyi çekmek suretiyle ülkeye modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin transferini sağlamak,
 - 7) İş gücünün üretkenliğini dolayısıyla üretimde verimliliği sağlamak,
 - 8) Mal ve hizmet üreten kamu kurum kuruluşları üzerindeki baskıları ortadan kaldırmak,
 - 9) Devlete gelir sağlamak
 - 10) Demokratikleşme sürecine katkı sağlamak”
- (Baytan, 1999: 8-9)

Özelleştirmeye ulaşılması hedeflenen amaçlar resmi ideoloji tarafından genel hatlarıyla yukarıda belirtilen şekilde sıralanmaktadır. Söz konusu maddelerden demokratikleşmeyle ilgili olanı özellikle tartışmaya açıktır. TÜRK-İŞ özelleştirme faaliyetlerini sosyal devlet anlayışına aykırı olarak değerlendirmektedir. Ve bunun da eşitlikçi demokratik bir Türkiye için olumsuz olacağı vurgusunu yapmaktadır. Yine ülkenin yabancı sermayeye açılmasının gerek ekonomik gerek siyasal gerekse sosyal açıdan zararlı olacağını belirtmektedir.

Korkut Boratav; yabancı sermaye konusunu Türkiye'nin Osmanlı Devletinden devraldığı kapütilyon politikasına benzeterek, ekonomik bağımsızlık konusuna dikkat çekmektedir. Tüm bu değerlendirmelerin dışında Türk Demokrasi Vakfı özelleştirmeye farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır;

“Devletin, ekonomik kaynaklar üzerindeki kontrolünü taşıyarak, siyasetin özel ekonomik çıkar sağlamak için yapılan ve dolayısıyla yolsuzluklara ve

yozlaşmaya yol açan bir faaliyetler türü olmaktan kurtarılmasını da mümkün kılacaktır. Siyasal güç ile ekonomik kaynakların kontrolü arasındaki ilişkinin ortadan kalkmasını veya en azından zayıflamasını sağlayacak olan özelleştirme aynı zamanda siyasal düzeyde demokratikleşme için de kaçınılmazdır. Özelleştirme söyleminde dile getirilen, kamu sektörünün verimsizliğini azaltmak, serbest piyasa düzeni içerisinde sermaye piyasasını güçlendirmek ve döviz gelirlerini artırmak gibi ekonomik amaçların siyasiler tarafından kullanımı oldukça yaygındır.” (Türk Demokrasi Vakfı, 1994; 8).

Yukarıda adı geçen hedefler, ekonomide gerçekleştirilmesi öngörülen bir takım değişikliklerin de göstergesidir. Ayrıca, Türkiye’de özelleştirmeye hedeflenenler arasında, mülkiyeti halka yaymak ve tam anlamıyla liberal ekonomiye geçmek de yer almaktadır. Devlet artık ekonomik gücün yönetimini üstlenmeyecektir, mikro değil makro düzeyde ekonomik yönlendirici olacaktır. KİT’leri karlı düzeydeyken halka devredecektir.

Ekonomi literatüründe özelleştirmeye gerçekleştirilmesi hedeflenen amaçlar bilimsel anlamda çeşitli bakış açılarıyla değerlendirilmektedir. Bu noktada gerek teorik gerekse pratik açıdan İngiltere önemli bir yer işgal etmektedir. İngiltere özelleştirme sürecini oldukça sancılı geçirmesi açısından önemlidir. Söz konusu sebeplerden dolayıdır ki İngiliz kökenli uzmanların konuya dair görüşlerine kabaca değinmekte yarar vardır.

İngiltere’de özelleştirme programlarının koordinasyonundan sorumlu bakan yardımcısı John Moore tarafından yapılan yorumda özelleştirme şu şekilde ifade edilmektedir; Moore’e göre, devlet sektörünün hacminin küçültülmesiyle ekonominin daha iyi işlemesine katkıda bulunulacaktır. Bunun nedeni ise devlet sektöründe kaynakların

düşük etkinlikle kullanılması, ve piyasa disiplinlerinin büyük ölçüde eksik, kusurlu olmasıdır. Özelleştirme girişimleriyle ülkede serbest piyasa ekonomisinin gelişimi sağlanacaktır. Bu yolla performans artacak, rekabet ortamında kalite yükselecektir. Sermayenin tabana yayılması hedefinin gerçekleşmesi durumunda, 'patron ve işçiler' ile, 'yöneten ve yönetilenler' arasındaki 'yanıltıcı' engellerin kırılması mümkün olacaktır.

"Michael Beesley ve Stephen Littlechild ise özelleştirmeyle piyasa güçlerinin etkinliğini artırarak, sanayinin performansını geliştirmenin mümkün olacağını savunmaktadırlar. Ayrıca özelleştirme ve özgürlük kavramları arasında doğrusal bir orantı kurmaktadırlar" (Cevizoğlu, 1989: 3-4).

Görüldüğü üzere, özel mülkiyetin piyasaya hakim olmasıyla devletin özgürlüğü kısıtlayıcı etkinliğinin ortadan kalkacağı ve de bu yolla demokratikleşmenin sağlanacağına dair görüşler mevcuttur. Bu daha çok liberal bakış açısıyla yapılan değerlendirmeler için söz konusudur. Genel hatlarıyla bakıldığında söylemde, Türkiye'de dile getirilen ve yaygın olarak belirtilen özelleştirme amaçlarının gerek teorik gerekse pratik açıdan dünyadaki uygulamalarıyla benzeştiği görülmektedir. Bu, Türkiye ekonomisinin liberal ekonomileri model almasından da kaynaklanmaktadır.

3. Türkiye'de Özelleştirme Politikalarının Gelişimi ve bu Doğrultudaki Siyasal Ekonomik Değişimler:

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunu takiben, karma ekonomi modelini benimsemiş ve bunun ilk adımını da 1923 yılında İzmir'de toplanan 1. Türkiye İktisat Kongresi ile atmıştır. Kongre sonunda Misak -ı İktisadi adı altında kabul edilen ilkeler, Cumhuriyet hükümetlerinin ekonomik politikalarının hazırlanmasında önemli rol oynamıştır.

"1.İktisat Kongresi'nde, karma ekonomi modeli belirlenmesine rağmen, 1932 yılına kadar ülkede liberal ekonomi sistemi hakim olmuş ve milli ekonominin yeni olduğu bu dönemde, özel sektöre önem verilmiştir. Ancak sermaye birikiminin yetersizliği, risk ve belirsizlik faktörleri, altyapı yatırımlarının eksikliği, özel sektörün faaliyet alanlarının genişlemesine engel teşkil etmiş ve devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz olmuştur" (Baytan, 1999;10-11).

Türkiye ekonomisinde kapitalizmin, özel sermayenin kendi iç dinamikleriyle gerçekleşmediği, dışarıdan gelen zorlamalar doğrultusunda oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu özellik Türkiye iktisadi yapısının temel özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Bu oluşumun temeli ilk kez 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde atılmıştır. Söz konusu kongreyi Korkut Boratav şu şekilde değerlendirmektedir;

"1923 yılının Şubat ayında toplanan ve pratik olmaktan çok sembolik önem taşıyan bir kongre, dönemin önemli uğraklarından birisi sayılmalıdır. İzmir İktisat Kongresi, İktisat Vekili Mahmud Esad'ın, 'Mesleki Temsil' ilkesine göre, örgütlediği, Kazım Karabekir'in başkanlık yaptığı ve Mustafa Kemal'in açılış konuşması ile başlatılan kongre, yeni bir rejimin karşılaşılabileceği tüm iktisat politikası sorunlarının tartışıldığı ve çiftçi, tüccar, sanayici ve amele gruplarının blok oylarıyla kararların alındığı bir form olmuştur" (Boratav, 1988; 35).

Kongre, kabul edilen iktisadi esaslar açısından oldukça önemlidir. Türkiye iktisadi tarihinde, dönüm noktalarından birinin temsili konumundadır. Genel olarak kalkınmacı, yerli ve yabancı sermayeyi ve piyasaya dönük çiftçiyi özendirici ekonomik hayatın denetiminin milli unsurlara geçmesini kolaylaştırıcı tezlerin ortaya çıktığı kongrede, İstanbul tüccarlarının sürüklediği ticaret burjuvazisi ile toprak sahiplerinin egemenliği görülür. Kongre sonucunda, temel bir takım sonuçlara varılmaktadır. Bunlar özellikle, özel sanayi yatırımlarına sağlanan özendirici uygulamalar türündendir. 1925 yılında kurulan, Sanayi ve Maadin Bankası, kuruluş kanunu ile Osmanlı Devleti'ne ait dört sınai işletmeyi devralıyor; ancak bu bankanın kendi eliyle sınai tesis kurmasına imkan verilmiyor, devraldığı tesisleri de uygun şartlarda özel sektöre aktarması amaçlanıyor ve esas olarak özel sanayi ve maden işletmelerine, kredi veya iştiraklerle desteklenmesi öngörülmüyordu. Aynı yıl, şeker fabrikaları için özel teşvik ve imtiyazlar getiren bir kanun getirilmiştir. Dönemin sanayi sermayesini ilgilendiren bir diğer uygulaması 1927 tarihli'dir. Bu kanun, Teşvik-i Sanayi Kanunu'dur. Kanunla Sınai yatırımlara ve sınai işletmelere "çok geniş ve cömert imtiyaz ve teşvikler" sağlamaktaydı (Boratav, 1988; 36-37).

Türkiye'de özelleştirme politikaları açısından ayrı bir öneme sahip olan bir diğer dönem ise 1950'li yılları kapsayan Demokrat Parti dönemidir. 1950'li yıllarda iktidarda bulunan Demokrat Parti, özelleştirme konusunu gündeme getirmiştir. Bu partinin 1946 yılında açıklanan programında da özelleştirmeye ilişkin önemli hükümler yer almıştır. Hükümet programında iktisadi hayatta, özel teşebbüs ve özel sermayenin faaliyetlerinin esas olduğu ancak özel teşebbüsün ve sermayenin erişemeyeceği noktaların devlet eliyle gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bunun dışındaki tüm faaliyetlerin özel sektöre devredilmesi gerekliliği dile getirilmiştir. Ancak DP iktidarı döneminde bu görüşler uygulanmamış, aksine kamu iktisadi teşebbüslerinin sayısı arttırılmıştır (Aktan, 1992; 41)

İkinci Dünya Savaşı yıllarında devletin, Milli Koruma Kanunu, Varlık, Çiftçiyi Topraklandırma kanunları ile Toprak Mahsülleri Vergisi uygulamaları sonucunda, geniş halk kitlelerinin yaşam standartları düşmüş ve halkın mevcut siyasi iktidara karşı hoşnutsuzluğu artmıştır. Ülkenin ekonomik sıkıntılarınının devletçi politikalardan ileri geldiğini öne süren bir grup siyasetçi böyle bir dönemde, 7.1.1946 tarihinde Demokrat Parti'yi kurmuştur. Söz konusu siyasetçilerin başında Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltay, Fuat Köprülü gelmektedir. Demokrat Parti ülkede çekilen ekonomik sıkıntıların ve yoksulluğun sebebini devletçi politikalara bağlayan yoksul halk kitleleri, savaş zenginleri, özel sermaye sahipleri ve büyük toprak sahiplerinden destek görmüştür. Partinin politikası liberal yapıyı savunmaktaydı. Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle özel sektör önemli bir gelişme göstermiş, fakat kamuya ait sanayi kuruluşları da büyüdüğü için sanayi sektöründe kamunun payı azalmamıştır. Türkiye ekonomisi, 1970'li yılların sonunda çok önemli bir ödeme güçlüğü ve döviz darboğazıyla karşılaşmıştır. Bu darboğazı ortadan kaldırmak amacıyla, 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomide köklü dönüşümleri amaçlayan bir istikrar programı yürürlüğe konmuştur. İthal ikameci sanayileşme stratejisi değiştirilecek, ihracata ağırlık verilmiştir. 1980 sonrası izlenen sanayileşme politikalarının temel özelliklerinden biri, sanayileşmede özel sektöre ağırlık verilmesidir. Bu çerçevede KİT'lerin, yerli ve yabancı sermayeye satılarak özelleştirilmesi ve imalat sanayisi tamamen özel girişimciliğe dayanması ilke olarak benimsenmiştir. Bu nedenle, özel sektörün dinamikliğinden yararlanmak temel amaçlardan biri olarak gösterilmiştir. Bu doğrultuda, kamu kesiminin imalat sanayisindeki nispi ağırlığı zaman içinde azaltılmıştır. Türkiye'nin ekonomik sistemindeki köklü değişikliklerin başlangıcı kısaca 24 Ocak kararları olarak bilinen ekonomik program paketidir.

24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan bu kararlar, serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. 24 Ocak kararlarının başlıca amaçları şunlardır:

"1- KİT'lerin milli ekonomi üzerindeki yükünü azaltarak, bunların serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre çalışmalarına ortam hazırlayacak rehabilitasyon faaliyetlerine başlamak ve bunları zaman içinde özel sektöre tümüyle devretmek.

2 - Fiyat oluşum sürecini serbestleştirmek, bu amaçla; mal ve hizmet fiyatlarının oluşumunda piyasaya müdahalede bulunmamak. Faiz oranlarının piyasada serbestçe oluşmasına izin vermek. Döviz kurlarının serbestçe oluşması için serbest kur sistemine geçmek ve Türk parasının konvertibilitesini sağlamak.

3- İthal ikamesine dayalı içe dönük iktisat politikası yerine ihracatı arttırmayı, ithalatı ise serbestleştirmeyi hedef alan bir dış ticaret politikası uygulamak.

4-Yabancı sermaye girişimini özendirici tedbirler almak.
(Baytan, 1999: 13).

Türkiye'de KİT'lerin özelleştirilmesinin temelleri Atatürk'ün bizzat uyguladığı devletçilik rejimine dayanır. Bu rejime göre; belli bir sektörde özel teşebbüs yeterince geliştiği takdirde, o alandaki kamu kuruluşları özel sektöre devredilecektir. Çünkü esas olan, devletin sanayi teşebbüsler kurup işletmesi değildir. Bu durum geçiş dönemine özgü bir durumdur.

Türkiye'de 1930'ların sonlarında özel teşebbüs faaliyetleri çok sınırlı kalmıştır. 2.Dünya Savaşı nedeniyle çekilen ekonomik sıkıntılar, 1945 yılı sonunda başlayan çok partili hayatın yarattığı ortam içinde devletçiliğin şiddetle eleştirilmesine sebep olmuştur. O dönemde özelleştirme kelimesi kullanılmamakla beraber KİT'lerin yeniden organize edilmesi gündeme gelmiştir.

Demokrat Parti'nin 1946'da ilan edilen parti programında özelleştirmeye ilgili olarak ye alan hükümler şunlardır;

"Özel teşebbüs ve sermayenin yetip erişemeyeceği yahut yeter ve yakın kar görmediği için girişemeyeceği, fakat bütün ekonomik faaliyetlere müessir olacak ve memleket müdafaasını sağlayacak mahiyetteki teşebbüslere girişmek; bilhassa ana sanayi ve büyük enerji santrallerini kurmak; demiryolu, liman, su işleri yapmak; büyük taşıt vasıtaları inşa etmek ve işletmek; milletin, gelecek nesillere de şamil, daimi menfaatleri bakımından devlet elinde bulunması daha faydalı olan büyük maden ve orman işletmeleri kurmak" (Baytan, 1999: 124).

Fakat Demokrat Parti döneminde KİT'lerin sayısında azalma yerine artış olmuştur. Özetle, Demokrat Parti ve Adalet Partisi, aynı ekonomik görüşü paylaşmakla birlikte her iki partinin de iktidar dönemlerinde programlarının aksine, tarım ve sanayi sektörlerinde yeni KİT'ler yaratılmıştır.

Türkiye ekonomisinde, 1980 yılında alınan 24 Ocak ekonomik istikrar kararlarıyla özelleştirme faaliyetlerini başlatma, hızlandırma açısından çok önemli adımlar atılmıştır. Dönemde, Tütün ve Tütün Tekeli Yasası, Çay Yasası gibi yasalarda değişiklikler yapılmıştır. Konuyla ilgili özelleştirme yasalarına bir sonraki başlık altında değinilecektir.

"Bu yeni dönemde gerek ANAP hükümetleri gerekse DYP hükümetleri dönemlerinde Türkiye'nin ekonomik yönetiminde IMF'nin etkileri açık olarak görülecektir. Devalüasyon, KİT zamları ve fiyat denetimlerinin kaldırılması, IMF'nin verdiği reçetelerin uygulanmasının temel göstergelerindendir. Asıl önemli noktalardan biri ise, bu kararların uluslararası sermayenin özellikle Dünya Bankası aracılığıyla pazarladığı ve içte ve dışta karşı piyasa serbestisi ile uluslararası ve yerli

sermayenin karşı güçlendirmesi gibi yapısal olmasıdır (Boratav, 1988; 122).”

Boratav’a göre bu yapısal değişim ilerleyen yıllarda kendini daha fazla gösterecek ve ön plana çıkartacaktır. Söz konusu olan değişim ise ideolojik bir farklılaşmayı, oluşumu gerektirmektedir. Emeğe rağmen sermayenin korunması ve geliştirilmesi politikasına dayandırılmaktadır. Yine Boratav, konu hakkında şunları söyler:

“Demirel hükümeti, bu programı Özal’ın ve sermaye çevrelerinin istekleri doğrultusunda yani sistemli ve sürekli olarak emek aleyhtarı bir doğrultuda uygulayabilmenin ve geliştirmenin araçlarından yoksundur. İşte 12 Eylül 1980’de gerçekleşen rejim değişikliği, 24 Ocak programının önündeki bu önemli engeli ortadan kaldırdı. Özal’ı sadece fiilen değil, resmen de ekonominin patronu konumuna getiren 12 Eylül rejimi, sonraki üç buçuk yıl boyunca iktisat politikalarının, sermayenin bir karşı saldırısı biçiminde gelişmesini, işgücü piyasasını askeri bir denetim altında tutarak gerçekleştirdi. Bu bağlamda, 12 Eylül müdahalesinden hemen sonra kamuoyuna ilk kez hitap eden Kenan Evren’in konuşmasında da yüksek ücretlerden şikayet edilmesi ilginç ve öğreticidir. (Boratav, 1988;123).

24 Ocak kararları, halka “alternatifi yok” sloganıyla empoze edilmiştir. Bu program az gelişmiş ülkeler için IMF tarafından hazırlanan sıradan ekonomik uyum programlarından ziyade, ideolojik boyutu olan yapısal bir uyum programıdır. 1923 - 29, 1946 - 53 dönemleriyle paralellik taşıyan söz konusu yıllar, Türkiye iktisadi tarihi açısından özel sektör oluşturma, sermaye tarafılığı gibi önemli unsurları taşımaktadır. Girişimciye destek, özel sektör oluşumu için zemin, yardım, inisiyatif, sadece bir ekonomik açılım veya girişim olmakla kalmayıp, aynı zamanda küreselleşen ekonomik yapıya Türkiye’nin entegrasyon süreçlerinin başlaması, hızlanması için oluşturulan yapısal ve ideolojik girişimlerdir.

1980 döneminde sürekli devalüasyonlar doğrultusunda işletilen günlük kur ayarlamalarına bağlı ve zaman içinde serbestlik derecesi, kambiyo politikası, liberasyona yönelen ithalat rejimi, değiştirilen döviz politikası, oluşturulan ihracat politikaları gibi yaklaşımların ön plana çıkartılması, ağır sanayi ve temel mallara kamu yatırımlarının giderek tasfiyesi ve bazı KİT'lerin özelleştirilmesinin hedeflenmesi, KİT fiyatlarının yükseltilmesine paralel olarak fiyatların serbest bırakılması, grev, sözleşme gibi sendikal faaliyetlerin yasaklanması gibi politikalar, 24 Ocak kararlarına damgasını vuran ekonomik, yapısal uygulamalardır.

1980'li yıllarda burjuva ideolojisi ekonomik konular dışında toplumsal yapıya ve bu anlamda meydana gelecek değişimlere de çok önemli etkilerde bulunacaktır. Türkiye'de, 1985'ten itibaren hızlandırılan özelleştirme politikalarının siyasal yönü tartışılmamıştır. Öyle ki kamuoyuna sadece yararlı bir ekonomik faaliyet gibi yansıtılmıştır. Özelleştirme ideolojik boyutu ağır basan ekonomi politik bir yaklaşımdır.

Özelleştirme terimi, yönetimlerin kamuya ait şirket ve sanayi kuruluşlarını elden çıkarmaları anlamında kullanılmak üzere ortaya atıldığı 1970'li yıllardan günümüze kadar anlam olarak genişlemiş ve farklı boyutlara taşınmıştır. Öyle ki devletin elindeki malı özel sektöre satışı, yine devletin yapısında ve egemenlik alanında mutlak sonuçlar doğuracak bir takım değişikliklere sebep olacaktır. Bu da özelleştirmenin aynı zamanda ideolojik , siyasi bir kavram, dahası yapısal bir süreç olması anlamına gelmektedir.

Özelleştirmenin sadece ekonomik bir faaliyet olmadığı konusu üzerinde de önemli tartışmalar vardır. Öncelikle üzerinde durulması gereken, konunun kamusal nitelikteki teşebbüslerin satılması anlamına gelen devir işlemleri olduğu vurgulanmakla birlikte, özelleştirmenin basit

bir ekonomik politika tercihi olmanın ötesinde siyasi rejim üzerinde etkileri bulunan ve tutarlı ve kapsamlı bir dünya görüşünün 1980'lerdeki ifadesi olduğu da öne sürülmektedir (Dursun, 2001; 104).

24 Ocak kararlarıyla uygulamaya konulan ekonomik istikrar ve yapısal uyum politikaları Türk-İş yayınlarında sert bir dille eleştirilmektedir:

"...Öz olarak mevcut uluslararası iş bölümü çerçevesini veri kabul edilen bir uluslararası ekonomik bütünleşme arayışı olarak nitelendirilebilir. Bir başka açıdan Türkiye, gelişmiş ülkeler dünyasına sanayileşme sürecini tamamlamadan eklemlenmeye çalışan ve uluslararası finans kuruluşlarınca bu doğrultuda yönlendirilen bir ülke kimliğinde olmuştur. Uygulamaya konulan politika modeli kaynak tahsislerinin yönünün üretimden hizmetlere ve özellikle dışa açık bir ekonomik yapılanmaya çevrilmesini kamu kesiminin daraltılmasını ve piyasaya müdahalelerinin azaltılmasını / gevşetilmesini hedeflemişlerdir. Bu program faktör ve piyasalarında göreceli fiyatların, emek faktörü dışında, dünya göreceli fiyatlarına yaklaştırılmasında ve dünya ekonomisiyle tedrici bir bağımlı bütünleşme sürecine ayarlanmıştır (TÜRK-İŞ, 1998;25).

Türkiye'de özelleştirme politikaları dünyaya entegre olma, dönemin hükümetlerinin mali açıklarını kapatma kaygıları gibi sebeplerle de açıklanabilmekle beraber yine özelleştirmenin ekonomik bir dönüşüm süreci olduğunun da altının çizilmesi gerekmektedir. Özelleştirmede temel amaç serbest piyasaya geçiş ve liberal ekonomik yapının oluşturulmasıdır. Sistem değişikliğinin gerekliliği de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kısacası; özelleştirme ekonomik ve ideolojik bir dönüşüm sürecidir. Bu süreç belli noktalarda küreselleşme düşüncesinin de önemli dayatmalarından biri olma özelliğini içinde barındırmaktadır.

4. 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Küreselleşme Evreleri:

Türkiye ekonomisinin serbest piyasaya geçme girişimlerinde temel olan amaçlardan biri de hiç kuşkusuz küreselleşme kavramıyla açıklanabilmektedir. Öyle ki, bu söylem sermayenin dolaşımındaki özgürlüğü de içermektedir. Küreselleşme, hem dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesine gönderme yapar. Küreselleşme kavramının kullanımındaki yaygınlık 1980'lerden sonra çok önemli bir artış gösterir. Türkiye'de gerek ekonomik, gerekse siyasi çevreler tarafından bu kavramın kullanımı da aynı ivmeye sahiptir.

Özelleştirme politikalarında temel alınan serbest pazarlarla dünya ekonomisine hem iktisadi hem de siyasi yapısal anlamda entegre olma çabaları küreselleşme ile ilgili konu arasında söylem açısından önemli bir bağ oluşturmuştur veya bir başka ifadeyle var olan bağı daha da güçlendirmiştir. Yine bu sebeplerdendir ki özelleştirme politikaları içerisinde küreselleşmeye dair çok sayıda ibareye rastlamak mümkündür.

1960'larda Mc Luhan'ın küresel köy olarak sunduğu küreselleşme kavramı, günümüzde genel anlamda olumlanarak sıkça kullanılmaktadır. Dünyanın globalleşmekte olduğu iddialarını neo-liberal ideolojik saldırının bir parçası olarak görenler olduğu gibi, globalleşmenin varlığını kabul edenler arasında da küreselleşmenin ne olduğu konusunda da farklı görüşler vardır. Küreselleşme üzerinde yapılan çalışmalarda, globalleşme sürecinin derecesi konusunda farklı görüşler olmakla birlikte küreselleşmenin, kapitalizmin uluslararasılaşması ve yeniden yapılanması anlamına geldiği konusunda birleşilmektedir (Erdoğan, 1999: 46).

Kapitalizmin uluslararasılaşması hem tüm sistemler içinde yer bulması, hem de kamu sektörü gibi egemen olamadığı sektörle hakim olması anlamını da taşımaktadır. Küreselleşme, bu yolla kapitalizmin yeniden yapılanması bağlamında da değerlendirilmektedir. Küreselleşme, dünyadaki ekonomik sınırları kaldırarak, dünyayı tek pazar haline getirerek, pazara olduğu gibi dünya siyasetine egemen bir yapıyı da içermektedir. Küreselleşmeyle beraber bir çok demokratik unsurun kaybolması da söz konusudur. Türkiye’de özelleştirme politikalarında sıkça vurgu yapılan küreselleşme bağlamında demokratikleşme ise bu noktada önemli çelişkileri barındırmaktadır.

1980’li yıllardan başlayarak dışa açılma ve finansal serbestleştirme uygulamaları altında Türkiye ekonomisinin geçirdiği değişimler küreselleşme bağlamında da değerlendirilmelidir. 1980 sonrasında maliye politikalarının ana doğrultularını üç başlık altında incelemek mümkündür. Genel anlamda ekonomi politikalarına bakıldığında özelleştirme çabaları dahilinde serbest piyasa ekonomisinin oluşturulması ve bu yolla dünya ekonomisine entegre olma çalışmaları göze çarpar. Gerek IMF gerekse Dünya Bankası politikalarının uygulanmaya geçirilmesi söz konusu durumun göstergelerindendir. Yukarıda bahsedilen başlıklar Türk İş tarafından yapılan araştırmalarda şu şekilde verilmektedir:

“...‘devletin küçültülmesi’ başlığı altında toplanabilecek olan ve her türlü kamu müdahalesini sınırlamayı hedefleyen yönelişlerdir. İkincisi dışa açık bir ekonomik/mali yapılanmanın desteklenmesidir. Üçüncüsü ise gelir bölüşümünün ekonomiye içsel olan dinamikler tarafından belirlenmesinden, devletin gelir ve harcama politikalarıyla yönlendirildiği bölüşümü dinamiklerine geçiştir. Başka deyişle mal ve sermaye piyasalarından 1980 sonrasında piyasaya merkezi yönlendirmenin ağırlığı artarken, emek piyasasında tam tersine, devlet, serbest pazarlık düzenine emek aleyhine müdahalelerini arttırmıştır. Devletin küçülmesi

ve yeniden biçimlendirilmesi yaklaşımları özelleştirme çabalarıyla desteklenmiştir.” (TÜRK-İŞ, 1998: 25).

Küreselleşme kavramı oldukça geniş bir kavram olmakla beraber, kavramın tartışmalarını karmaşık bir alanda ele almak da mümkündür. Söz konusu kavram; modernleşmeyi, ulus devlet tartışmalarını, egemenlik konusunu ve doğrudan ulus devlet politikalarını tartışmaya açmaktadır. Bu konuya dair David Held şu değerlendirmeyi yapmaktadır;

“Modern dünyada egemenlik ve özeklik hakkında sorular ortaya atarken, uluslararası düzenin tek tek ulus-devletler karşısına çıkardığı sorunların bütünüyle yeni olduklarını ima etmeyi istemiyorum. Bir yanda ilke olarak kendi geleceğini belirleme yetisine sahip ulus-devletin gücüyle öte yanda küresel düzeyde devlet ve ekonomik sistem yapılanmaları ve fiili uygulamaları arasındaki “ayrım” ya da “açıklıklar”a ışık tutan küreselleşmenin bir dizi boyutlarında odaklanıyor” (Held, 1995: 87).

Küreselleşme; belli bir kültür, ekonomi ya da siyaset normunun, değer yargısının ya da kurumsal yapının dünya genelinde yaygınlık kazanarak o alanda geçerli tek norm, tek değer yargısı ya da tek kurumsal yapı haline gelmesi şeklinde ifade edilmektedir. Küreselleşmeyi; kapitalizm olgusu dahilinde ve sanayi devrimi sonrası ekonomik gelişmeler çerçevesinde açıklamak mümkündür. Söz konusu kavramın oluşumu ve gelişimine iletişim teknolojilerinin ve yine bu teknolojilerin kullanım alanlarının da etkisi yadsınmayacak kadar önemlidir. Türkiye’de resmi ideolojinin söylemi şeklinde oldukça yoğun bir kullanıma maruz kalan bu kavram, ekonomik bütünleşmeyi ve kapitalist sistemi perçinlemeyi de içinde barındırmaktadır. Aslında özelleştirme politikalarının önemli bir parçası olan ve “kaçınılmaz”, “gerekli”, “yararlı” gibi iddialı bir dille halka empoze edilmeye çalışılan

küreselleşme kavramı bir ulus-devlet olan Türkiye'nin siyasi yapısıyla da çok fazla örtüşmemektedir. Fakat buna karşın cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan itibaren liberal ekonomiye geçişi hedefleyen hükümet politikaları, özelleştirme söylemlerinde "dünyaya, dünya ekonomisine entegre olma gerekliliğini" sürekli yinelemişlerdir.

Bu 1980 yıllarından itibaren çok açık bir şekilde kendini küreselleşme kavramıyla ifade etmeye başlamıştır. Gerek dünya ekonomisine gerekse dünya kültürüne, daha doğru bir anlatımla hakim olan ideolojinin kültürüne ki bu da tek kültür anlamına gelir entegre olma çabaları yoğunlaşmıştır. Söz konusu girişimlerde ise temel alınan nokta ekonomidir. KİT'lerin özelleştirilmesi, ülkenin yoğun olarak özel sermayeye açılması, IMF reçeteleri ve bunların altında yatan söylemin medya aracılığıyla kamuoyuna empozisi konuya ilişkin verilecek önemli örneklerdendir.

5. Özelleştirmede Yasal Düzenlemeler ve 4046 Sayılı Yasa:

Türkiye'de özelleştirme fikri, kamu iktisadi kuruluşlarının oluşumuna paralel olarak ortaya çıkmıştır. 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş ve bankanın kuruluş yasasının 8. Maddesinde, Cumhuriyet tarihinin ilk özelleştirme hükmü yer almıştır. 1925 ve 1933 yıllarında Sanayi ve Maadin Bankası ile Sümerbank'ın kuruluş yasalarında yer alan hükümlerin dışında, Türkiye'de özelleştirme düşüncesi kapsamlı olarak, ilk defa Atatürk'ün direktifleriyle 1938 yılında çıkartılan 3460 sayılı yasada yer almıştır. Bu yasanın altıncı maddesi hükmü ile özelleştirmeye yönelik bir girişim yapılabilmesine imkan tanınmıştır.

1987 yılında 3 trilyon Türk Lirasına yakın kar edecekleri hesaplanan 32 KİT'in özelleştirilmesindeki ilk ciddi çalışmalar 24 Ocak 1980 kararlarından sonra başlamıştır. "İstikrar Programı" olarak sunulan 24 Ocak kararları ile KİT'lerin serbest piyasa ilkelerine göre çalışmaları amaçlanırken, hukuki düzenlemeler de yapılmıştır. 1982 Anayasası'nın 128. maddesine dayanılarak reform çalışmaları başlatılan KİT'lerle ilgili ilk olarak, 1983 tarih ve 60 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle 440 sayılı Yasa ve ek değişiklikleri yürürlükten kaldırılarak, 22 Ekim 1983'te 2929 sayılı yasa biçimine dönüştürülmüştür. Daha sonra bu yasa da yürürlükten kaldırılarak 233 sayılı "Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında KHK'nin kabulü ve son olarak da özelleştirmenin genel sınırlarını belirleyen 3291 sayılı Özelleştirme Kanununun yürürlüğe girmesi takip etmiştir.

3.6.1986 tarihli Özelleştirme Yasası özelleştirmenin çerçeve yasası sayılmaktadır. Bu yasayla, Bankalar Kanunu'nda, Merkez Bankası Kanunu'nda ve Sermaye Piyasası Kanunu'nda büyük değişiklikler yapılmıştır. Yasanın 1318. maddesinde, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi ile ilgili hükümler başlığı altında özelleştirmeye ilişkin usul ve ilkeler yer almıştır. Bu yasa aynı zamanda 1177 sayılı Tütün Tekeli Yasasını yürürlükten kaldırmıştır.

4046 sayılı kanundan önce yürürlükte bulunan özelleştirme mevzuatında sadece kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunlara ait müessese, bağlı ortaklık, işletme, işletme birimleri, varlıkları ve iştiraklerindeki payların özelleştirilebilmesi mümkün iken, bu kanun ile kamu envanterlerindeki özelleştirilebilir mal ve hizmet üretim birimlerinin ve varlıklarının kapsamı genişletilmiştir.

Bu yasayla özelleştirme uygulamalarında uyulacak ilkeler şöyle belirlenmiştir; (Özelleştirme Yasası, 1986)

"Doğabilecek istihdam azalmaları ile ilgili olarak yasalarda ve/veya toplu iş sözleşmelerinde öngörülen tazminatlara ek olarak İş Kaybı Tazminatı verilecektir. Kuruluşların özelliklerine ve içinde bulundukları şartlara göre özelleştirme yöntemleri belirlenecektir.

Özelleştirme uygulamalarından elde edilecek gelirler genel bütçe harcama ve yatırımlarında kullanılmayacaktır.

Oluşabilecek bir tekölci yapının olumsuz etkileri engellenecektir.

Mülkiyetin yaygınlığının yanı sıra, yönetim, sorumluluk ve yetkilerini üstlenebilecek ortak grup oluşturulacaktır,

Özelleştirmenin uygulamaları çerçevesinde kamu bankalarının da öncelikle özelleştirilecek kurumlar arasına alınarak süratle özelleştirilmesi sağlanacaktır, Stratejik konularda devletin sahip olacağı imtiyazlı hisse oluşturulacaktır,

Doğal kaynakların, belli bir süre için sadece işletme hakkının verilmesi suretiyle özelleştirilmesi sağlanacaktır,

Özelleştirme işlemleri ve değer belirlenmesi şeffaflık içinde gerçekleştirilecektir,

Özelleştirme uygulamalarında milli güvenlik ve kamu yararının, gerektirdiği durumlar dışında kamu kurum ve kuruluşları ile mahalli idarelere devir yapılmayacaktır.

Yukarıda belirtilen amaçlar ve ilkeler doğrultusunda alınacak kararlarda öncelikler ile bunların tabi olacağı özelleştirme uygulamalarına ilişkin esas ve usuller kuruluşların nitelikleri ve ülke ekonomisinin gerektirdiği şartlar da dikkate alınarak Özelleştirme Yüksek Kurulunca belirlenecektir. Stratejik konu ve kuruluşlar ile imtiyazlı hakların belirlenmesi yasanın 15. maddesinde yer almıştır. Buna göre; stratejik sayılacak konu ve kurumları belirlemeye, tekelleşmenin önlenmesi de dahil ekonomi ve güvenlik ile ilgili olarak milli yararın korunması amacıyla (a) bendi gereğince belirlenecek stratejik kuruluşlardaki kamu payının %50'nin altına düşmesi durumunda bu kuruluşların

yetkili kurullarında alınacak kararlarda söz ve onay hakkı verecek imtiyazlı hisselerin miktarını ve bu paylara dayanarak devletin sahip olacağı imtiyazlı hakları değiştirmeye, stratejik kurum ve konu olarak kabul edilenleri bu kapsamda çıkarmaya Özelleştirme Kurulu yetkili kılınmıştır. Ancak aşağıda belirtilen kuruluşların % 49'undan fazlasının özelleştirilmesine karar verilmesi durumunda, bu kuruluşlarda imtiyazlı hisseler oluşturulması zorunluluk arz etmektedir. Bu kuruluşlar; Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı, T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası A.Ş., TMO Alkoloid Müessesesi, Petrolleri Anonim Ortaklığı'dır. Yeni yasayla özelleştirme yöntemleri yeniden belirlenmiştir. Bunlar; satış, kiralama, işletme hakkının verilmesi, mülkiyetin gayri aynı haklarının tesisi, gelir ortaklığı modeli ve işin gereğine uygun hukuki tasarruflar bunların bir kaçını aynı anda uygulamak mümkündür." (Karluk, 1999; 319-320).

Türkiye'de özelleştirme, 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacı ile özel sektöre devir uygulamaları ile başlatılmıştır. Özelleştirme yasaları özelleştirme faaliyetlerinin yoğunlaşmasının ardından oluşturulmaya başlanmıştır. Ve bu yasaların önemlileri ANAP-DYP Koalisyon Hükümeti döneminde çıkartılmıştır.

6. Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları ve Özelleştirme

Söylemi:

6.1. Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarına Genel Bir Bakış

1986 yılında yarım kalmış tesislerin dışında tamamı kamuya ait veya kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla 1997 Ağustosunda yüz yirmi bir kuruluşta hisse senedi satış işlemi yapılmış, SEK, YEM Sanayii ve Sümer Holding’in hisseleri, iştirak payları özel sektöre devrsedilmiştir. 1985- 1996 yılları arasında 159 kuruluş özelleştirme kapsamına alınmıştır. Bu kuruluşlardan bir bölümü 233 sayılı KHK statüsündeki kuruluşlardır Diğer bir bölümü ise %50’nin üzerinde kamu payı olan bağlı ortaklık statüsündeki kamu kuruluşlarıdır. 23 Aralık 1994’te ise Maliye Bakanlığı ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne ait dört taşınmaz özelleştirme kapsamına alınmıştır. Özelleştirme uygulamalarının başlatıldığı 1985 yılından 1997 yılı ortasına kadarki sürede özelleştirme kapsamına alınan kuruluşların yarısından fazlası tamamen özelleştirilmiştir. Fakat ÇİTOSAN’nın bağlı olduğu çimento fabrikalarının tümünde devletin azınlık hissesi bulunmaktadır.

Özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlardan dokuz tanesi daha sonra bu kapsamdan çıkartılmıştır. 1986 yılından itibaren hız kazanan özelleştirme faaliyetleri sonucunda özelleştirilen 122 kuruluştan 102’sinde hiç kamu payı kalmamıştır. 1985 yılından Ağustos 1997’ye kadar gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 115 trilyon TL’dir. Bir bölümü vadeli ve döviz cinsinden gerçekleştirilen bu hisse senedi ve varlık satış işlemlerinden 1996 yılı sonunda 60.5 trilyon TL gelir sağlanmıştır (Türkiye Özelleştirme İdaresi, 1998; 10-11).

Özelleştirme uygulamalarından başlıcaları şunlardır;

PETLAS Lastik Sanayi ve Ticaret A.Ş.; Kara taşıtları iç ve dış lastikleri ile uçak lastiği üretmek amacıyla 1976 yılında kurulan PETLAS 1990 yılında blok satış yöntemiyle özelleştirme kapsamına alınmıştır. 1993 yılında açılan ihaleye katılan olmamıştır. 1996 yılında KOMBASSAN A.Ş. ye satışına karar verilmiş ve 1997’de satış sözleşmesi imzalanmıştır.

USAŞ Uçak Servisi A.Ş. 1958 yılında Türk Havayolları A.O.’nun yönetimi altında kurulan USAŞ 1984’te KİT statüsüne kavuşturulmuş, 1986’da ise yine THY’nin bağlı ortaklığı haline getirilmiştir. 1987’de özelleştirme kapsamına alınmıştır. USAŞ hisselerinin %70’i 1989 yılında 14.5 milyon ABD Doları bedelle SAS Grubu bünyesindeki SAS Servis Partner’e satılmıştır. Şirket Sermayesinden kalan yüzde 30’luk pay ise, 1993 Ekim ayında halka arz yolu ile özelleştirilmiştir.

Bunların dışında sayılabilecek başlıca özelleştirme faaliyetleri şunlardır; HAVAŞ Havaalanları Yer Hizmetleri A.Ş., (1998 Mart), ÇİNKUR Çinko Kurşun Metal Sanayi A.Ş. (1996 Mayıs), KÜMAŞ Kütahya Manyezit İşletmeleri A.Ş. (1995 Eylül), SÜMERBANK A.Ş. (1995 Ekim). Bunların dışında işletme bazında yapılan özelleştirme uygulamaları vardır. Başlıcaları; SEK, Yem Sanayii, EBK, ORÜS, SÜMER Holding, Denizcilik İşletmeleri, TURBAN ve ÇİTOSAN, KARABÜK (1995 Şubat) (Karluk, 1999; 323).

6.2 Türkiye’de Özelleştirme Söylemleri:

Bu söylemleri iki ana grupta toplamak mümkündür. Bunlardan ilki özelleştirmeyi olumlayan söylem türüyken ikincisi özelleştirmeyi olumsuzlayan ve özelleştirmenin gerekliliğini sorgulayan özelleştirme

karşıtı bir söylemdir. Biz önce ilkinı ele alacağız. Bu söylem belli maddeler ekseninde ifade edilecektir.

- 1) Devletin ekonomideki payının en aza indirilmesi ve kaynaklarını; düzenleyici yönlendirici ve denetleyici işlevlerini sürdürerek, asli görevleri olan, adalet, güvenlik, sağlık ve eğitime yönlendirmesini sağlamak
- 2) Bütçe üzerindeki kamu finansman yükünü azaltmak,
- 3) Ekonomide verimliliği ve etkinliği artırmak,
- 4) Mülkiyeti tabana yayarak genel refahı artırmak,
- 5) Piyasada tam rekabet ortamı yaratmak ve sermaye piyasasını geliştirmek,
- 6) Yabancı sermayeyi çekmek suretiyle ülkeye modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin transferini sağlamak,
- 7) İşgücünün üretkenliğini dolayısıyla üretimde verimliliği artırmak,
- 8) Mal ve hizmet üreten kamu kurum ve kuruluşları üzerindeki baskıyı ortadan kaldırmak,
- 9) Devlete gelir sağlamak,
- 10) Demokratikleşme sürecine katkı sağlamak.

Bir diğer başlık altında incelenecek söylem türü ise özelleştirme karşıtı söylemleri içermektedir. Yine bunların başlıcaları şöyledir;

- 1) Özelleştirmenin yönteminin tartışılmıyor olduğu,
- 2) Kamu hizmeti veren kurumlarda özelleştirmenin doğru olmadığı,
- 3) Özelleştirmenin sosyal devlet anlayışını ortadan kaldırdığı,
- 4) Gerçekleştirilen özelleştirmelerde bazı kesimlere öncelik tanındığı,
- 5) Özelleştirmenin sosyal devlet anlayışına zarar vermesi nedeniyle Anayasa'ya aykırı olduğu.

Bu söylemler araştırmamızın üçüncü bölümünü oluşturacak olan 1980-2000 tarihlerini kapsayan gazete taramalarında da ayrıca ele alınacaktır. Söylem analizi ve içerik analizi yöntemleriyle incelenecek olan gazetelerin haber dilleri, sayıları gibi bazı yönleri söz konusu söylemlerden yararlanılarak araştırılacaktır.

Araştırmamızın 1980'li yılları ve sonrasını incelemesi nedeniyle bu dönemin yazılı asınının genel yapısına da bakılması gerekmektedir. Bu yolla basında yer alan özelleştirme haberlerinin söylemleri daha iyi anlaşılacaktır. 1980 sonrası, patron aile şirketlerin yıkıldığı bir dönem olmuştur. Basında sermaye kaynağının çeşitlendiği bu dönemde ilk olarak basın dışında kişi ve şirketlerin basın alanında yatırım yaptığı görüldü. Büyük yatırımlarla bol haber ve malzeme toplama ve basma olanaklarına kavuşan basın organları, kendi dağıtım sistemlerini kurdukları gibi başka alanlara girme olanaklarını da buldular. Bu durum dar kadrolarla çıkarılan

yayınları piyasadan silerek sermayenin etkisi basında tekelleşme sürecini başlattı (Koloğlu 1992:80). Bu durum yazılı basında yer alan haberlerin konularını ve bu konulara yaklaşımlarını da etkilemiştir. İncelediğimiz dönemlerde basında yer alan özelleştirme haberlerinde dilin benzeşmesi ve belli söylemlerin ağırlığı da bunu kısmen göstermektedir.

Medya, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de tartışma konusu olmaktadır. Ancak Türkiye’de özellikle 12 Eylül darbeseinden sonra iş tartışma boyutundan çıktı ve acımasız bir çıkar savaşına döndü (Sağnak, 1996: 7-8). Bu durumda, araştırmamız çerçevesinde yazılı basının haber anlayışını tahlili ederken aynı zamanda ekonomik çıkarların haberlerdeki izleri de sürülecektir.

BÖLÜM 3

TÜRKİYE, CUMHURİYET VE HÜRRİYET GAZETELERİNDE 1987-2000 YILLARI ARASINDA YAYINLANAN ÖZELLEŞTİRME HABERLERİNİN NİCEL VE NİTEL ANALİZ YÖNTEMLERİYLE İNCELENMESİ

Bu bölümde, içerik analizi yöntemiyle incelenen üç gazetede ki özelleştirme haberlerinden elde edilen veriler değerlendirilecektir. Araştırmamızda toplam iki yöntem kullanılmıştır. Bunlardan biri içerik analizi diğeri ise söylem analizidir. İçerik analizi yönteminin iki yönü vardır Birincisi nitel ikincisi niceldir.

Araştırmamızın bu bölümünde toplam 12 yıl içerik analizi yöntemi doğrultusunda araştırılmıştır. 12 yıldan belli aylar seçilmiştir. 1987'nin Ocak ayından başlatılan tarama 2000 yılının Şubat ayını da içerik bitirilmiştir. 1987 yılının Ocağını takiben aylar ve yıllar baz alınarak araştırma sürdürülmüştür. Araştırmamızın bu bölümünde toplam üç gazete kullanılmıştır. Bu gazeteler, Türkiye, Cumhuriyet ve Hürriyettir. Türkiye merkez sağı temsilen alınırken, Cumhuriyet solu, Hürriyet'se merkezi temsil etmektedir. Söz konusu üç gazetenin seçilmesindeki temel amaç, üç ayrı görüşten olduklarının var sayılmasıdır. Bu yolla Türkiye basınının özelleştirmeye bakışının tespiti amaçlanmıştır.

1. Gazetelere Göre Özelleştirme Haberlerinin Sayısal Analizi

1.1 Özelleştirme Haberlerinin Yıllara Göre Dağılımı:

Çizelge: Gazetelerdeki özelleştirme haberlerinin tarihsel dağılımı

		GAZETE			Toplam
		Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
1987 Ocak	sayı	1		2	3
	tarihe göre %	33,3%		66,7%	100,0%
	gazeteye göre %	1,6%		4,4%	1,7%
1988 Şubat	sayı	2	2		4
	tarihe göre %	50,0%	50,0%		100,0%
	gazeteye göre %	3,2%	2,9%		2,3%
1989 Mart	sayı	4	1	3	8
	tarihe göre %	50,0%	12,5%	37,5%	100,0%
	gazeteye göre %	6,3%	1,5%	6,7%	4,5%
1990 Nisan	sayı	8	5	1	14
	tarihe göre %	57,1%	35,7%	7,1%	100,0%
	gazeteye göre %	12,7%	7,4%	2,2%	8,0%
1991 Mayıs	sayı	2	4	2	8
	tarihe göre %	25,0%	50,0%	25,0%	100,0%
	gazeteye göre %	3,2%	5,9%	4,4%	4,5%
1992 Haziran	sayı		1	5	6
	tarihe göre %		16,7%	83,3%	100,0%
	gazeteye göre %		1,5%	11,1%	3,4%
1993 Temmuz	sayı	5		11	16
	tarihe göre %	31,3%		68,8%	100,0%
	gazeteye göre %	7,9%		24,4%	9,1%
1994 Ağustos	sayı	2	11	7	20
	tarihe göre %	10,0%	55,0%	35,0%	100,0%
	gazeteye göre %	3,2%	16,2%	15,6%	11,4%
1995 Eylül	sayı	3	7	1	11
	tarihe göre %	27,3%	63,6%	9,1%	100,0%
	gazeteye göre %	4,8%	10,3%	2,2%	6,3%
1996 Ekim	sayı	10	4	3	17
	tarihe göre %	58,8%	23,5%	17,6%	100,0%
	gazeteye göre %	15,9%	5,9%	6,7%	9,7%
1997 Kasım	sayı	5	15	8	28
	tarihe göre %	17,9%	53,6%	28,6%	100,0%
	gazeteye göre %	7,9%	22,1%	17,8%	15,9%
1998 Aralık	sayı	6	5	1	12
	tarihe göre %	50,0%	41,7%	8,3%	100,0%
	gazeteye göre %	9,5%	7,4%	2,2%	6,8%
1999 Ocak	sayı	4	5	1	10
	tarihe göre %	40,0%	50,0%	10,0%	100,0%
	gazeteye göre %	6,3%	7,4%	2,2%	5,7%
2000 Şubat	sayı	11	8		19
	tarihe göre %	57,9%	42,1%		100,0%
	gazeteye göre %	17,5%	11,8%		10,8%
Toplam	sayı	63	68	45	176
	tarihe göre %	35,8%	38,6%	25,6%	100,0%
	gazeteye göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Türkiye gazetesinde 1987 Ocak - 2000 Şubat tarihleri arasında özelleştirmeye ilgili toplam 63 haber kodlanmıştır. Bu haberlerin aylara ve yıllara göre dağılımı şöyledir: 1987 Ocak'ında 1 haber, 1988 Şubat'ında 2 haber, 1989 Mart'ında 4 haber, 1990 Nisan'ında 8 haber, 1991 Mayıs'ında 2 haber yayınlanmıştır. 1992 Haziran'ında özelleştirmeye ilişkin herhangi bir habere yer verilmemiştir, 1993 Temmuz'unda 5 haber, 1994 Ağustos'unda 2 haber, 1995 Eylül'ünde 3 haber, 1996 Ekim'inde 10 haber, 1997 Kasım'ında 5 haber, 1998 Aralık'ında 6 haber, 1999 Ocak'ında 4 haber, 2000 Şubat'ında ise 11 haber yayınlanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinde 1987 Ocak-2000 Şubat tarihleri arasında toplam 68 haber yayınlanmıştır. Bu haberlerin aylara göre dağılımı ise şöyledir; 1987 Ocak ayında özelleştirme ile alakalı haber yayınlanmamıştır. 1988 Şubat'ında yayınlanan haber sayısı 2, 1989 Mart'ında yayınlanan haber sayısı 2'dir. 1990 Nisan ayında yayınlanan haber sayısı 5, 1991 Mayıs ayında yayınlanan haber sayısı 4, 1992 Haziran ayında yayınlanan haber sayısı 1'ken 1993 Temmuz'unda özelleştirmeye ilgili haber yayınlanmamıştır. 1994 Ağustos'unda 11 haber yayınlanmıştır. 1995 Eylül'ünde yayınlanan haber sayısı 7'dir, 1996 Ekim'inde 4, 1997 Kasım'ında 15, 1998 Aralık'ında 5, 1999 Ocak'ında 5, 2000 Şubat'ında 8 haber yayınlanmıştır. 1997 Kasım'ı 15 haber ve %53'lük oranla özelleştirmeye ilgili haberlerin en fazla yayınlandığı aydır.

Hürriyet gazetesinde 1987 Ocak 2000 Şubat tarihleri arasında özelleştirmeye ilgili toplam 45 haber yayınlanmıştır. Bu haberlerin yıllara ve aylara göre dağılımı şöyledir; 1987 Ocak ayında toplam 2 haber yayınlanmıştır. 1988 Şubat'ında özelleştirmeye alakalı haber yayınlanmamıştır. 1989 Mart ayında yayınlanan haber sayısı

3'tür. 1990 Nisanında yayınlanan haber sayısı 1'dir. 1991 Mayısında 2, 1992 Haziranında 5, 1993 Temmuzunda 11 haber, 1994 Ağustosunda 7 haber, 1995 Eylülünde 1, 1996 Ekiminde 3 haber, 1997 Kasımında 8 haber, 1998 Aralıkta 1 haber, 1999 Ocakta 1 haber yayınlanmıştır. 2000 Şubatında, özelleştirme haberi yayınlanmamıştır.

1987-2000 tarihleri arasında Türkiye, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde yayınlanan toplam özelleştirme haberi 176'dır. Bu haberlerin 68 tanesi Cumhuriyet, 63 tanesi Türkiye, 45 tanesi de Hürriyet gazetesinde yayınlanmıştır. Özelleştirme konulu en çok haber yayınlayan gazete Cumhuriyet'ken, en az haberi Hürriyet gazetesi yayınlamıştır. İncelenen üç gazetenin toplamında en çok haber yayınlanan yıl 1994'tün Ağustos ayıdır. Bu tarihte toplam 20 özelleştirme haberi yayınlanmıştır. Özelleştirme haberlerinin en az yayınlandığı tarih ise, 1987'nin Ocak ayıdır. 1987 Ocak ayında toplam haber sayısı 3'tür.

1.2 Özelleştirme Haberlerinin Sayfalara Göre Dağılımı:

Türkiye gazetesinde yayımlanan haberlerden 62 tanesi ekonomi sayfasında, 1 tanesi de birinci sayfada verilmiştir. Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan özelleştirme haberlerinin sayfalara göre dağılımı ise şöyledir; Birinci sayfada yayınlanan haber sayısı 4 iken, ekonomi sayfasında yayınlanan özelleştirme ilgili haber sayısı 57, gazetenin farklı sayfalarında yayınlanan haber sayısı ise 7'dir. Hürriyet gazetesinde yayımlanan özelleştirme haberlerinin sayfalara göre dağılımına bakıldığında ise karşımıza şu tablo çıkmaktadır; Hürriyet gazetesinde 1987 Ocak- 200 Şubat tarihleri arasında yayınlanan 45

haberinin 2'si (%5) birinci sayfa, 43'ü (%95) ekonomi sayfasından verilmiştir. Özelleştirmeye ilgili haberlere diğer sayfalarda yer verilmemiştir.

Çizelge: Gazetelerdeki özelleştirme haberlerinin sayfalara göre dağılımı

		GAZETE			Toplam
		Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
birinci sayfa	sayı	1	4	2	7
	sayfaya göre %	14,3%	57,1%	28,6%	100,0%
	gazeteye göre %	1,6%	5,9%	4,4%	4,0%
ekonomi sayfası	sayı	62	57	43	162
	sayfaya göre %	38,3%	35,2%	26,5%	100,0%
	gazeteye göre %	98,4%	83,8%	95,6%	92,0%
diğer sayfalar	sayı		7		7
	sayfaya göre %		100,0%		100,0%
	gazeteye göre %		10,3%		4,0%
Toplam	sayı	63	68	45	176
	sayfaya göre %	35,8%	38,6%	25,6%	100,0%
	gazeteye göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Gazetelere genel olarak bakıldığında, birinci sayfada toplam 7, ekonomi sayfasında 162, diğer sayfalarda ise 7 haber yayımlandığını görüyoruz. Birinci sayfadan en fazla özelleştirme haberi veren gazete Cumhuriyet iken (4 haber), bu sayfaya en az özelleştirme haberi çıkaran gazete ise Türkiye'dir (1 haber). Dahası, özelleştirme haberlerinin yüzde 92'sinin ekonomi sayfasından verildiği görülmektedir. Bu ise özelleştirmenin özünde ekonomik bir sorun olarak görüldüğünün en önemli kanıtıdır.

1.3 Özelleştirme Haberlerinin Büyüklükleri:

Gazetelerde yayımlanan özelleştirme haberleri kapladıkları alan açısından üç kategoriye ayrılmıştır. Türkiye gazetesinde yayımlanan özelleştirme haberlerinden ikisi kısa (%3) iken 31 tanesi

orta (%49), 30 tanesi ise uzundur (%48). Cumhuriyet gazetesinde kısa haber sayısı 3, orta haber sayısı 20, uzun haber sayısı ise 45'tir. Bu durumda %4'lük bir dilim kısa, %30'luk bir dilim orta, %66'lık bir dilim ise uzun haberlerden oluşmaktadır. Hürriyet gazetesinde ise haberlerin alanlara göre dağılımı şöyledir: kısa haber sayısı kısa, oranı %9; orta uzunlukta haber sayısı 23, oranı %51; uzun haber sayısı 18 ve oranı %40'dır.

Çizelge: Gazetelerde yer alan özelleştirme haberlerinin büyüklükleri

		GAZETE			Toplam
		Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
kısa (0-50 cm2)	sayı	2	3	4	9
	uzunluğa göre %	22,2%	33,3%	44,4%	100,0%
	gazeteye göre %	3,2%	4,4%	8,9%	5,1%
orta (51-200 cm2)	sayı	31	20	23	74
	uzunluğa göre %	41,9%	27,0%	31,1%	100,0%
	gazeteye göre %	49,2%	29,4%	51,1%	42,0%
uzun (201 ve üstü cm2)	sayı	30	45	18	93
	uzunluğa göre %	32,3%	48,4%	19,4%	100,0%
	gazeteye göre %	47,6%	66,2%	40,0%	52,8%
Toplam	sayı	63	68	45	176
	uzunluğa göre %	35,8%	38,6%	25,6%	100,0%
	gazeteye göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Genel bir değerlendirme yaparsak; gazetelerde yayınlanan haberlerin 9 tanesi kısa (%5), 74 tanesi orta uzunlukta (%42) ve 93 tanesi uzun (%53) haberdır. Görüldüğü gibi gazeteler özelleştirme haberlerini önemli haber olarak algılamışlar ve geniş yer vermişlerdir. En çok uzun haber yayımlayan gazete Cumhuriyet'tir. En az uzun haber yayınlayan gazete ise Hürriyet'tir. Bu durum, Cumhuriyet gazetesinin özelleştirme konusuna diğer gazetelere göre daha ciddi yaklaştığının bir göstergesi olabilir.

1.4 Özelleştirme Haberlerinin Türü:

Türkiye Gazetesinde 1987 Ocak-2000 Şubat tarihleri arasında yayınlanan özelleştirme haberlerinin %19'u basın açıklaması şeklindeyken, %5'i röportaj türündedir. Haber türlerinin ağırlıklı bölümünü %44'lük bir dilimle ihale haberleri oluşturmaktadır. Gazetenin özelleştirme faaliyetlerinde haber yaptığı gelişmelerin büyük bir bölümünü ihale tarihlerinin, ihaleye katılanların adlarının ve ihale sonuçların verildiği haber metinleri oluşturmaktadır. İhale türü haberlerin genelde tarafsız bir dille verildiği görülmektedir.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberlerin türlere göre dağılımı ise şöyledir: Gazetede 17 basın açıklaması, 2 röportaj, 21 ihale, 2 eylem haberi yayımlanmıştır. Haberlerin %25'i basın açıklaması, %3'ü röportaj, %40'ı ihale, %3'ü eylem, %38'i ise diğer kategorisindeki haber türlerinden oluşmaktadır. Diğer kategorisinde toplam 26 haber yer almaktadır.

Hürriyet gazetesinde yer alan özelleştirme haberlerinin yazım türlerinin dağılımına bakıldığında karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: Özelleştirme haberlerinin 13'ü basın açıklaması şeklindeyken, 20'si ihale haberlerinden oluşmaktadır. Eylem haberlerine ve röportaja yer verilmemiştir. Diğer kategorisinde ise 12 haber yayımlanmıştır. İhale haberleri %44'lük bir oranla en çok yayınlanan haber türü özelliğini taşımaktadır. Basın açıklaması %29'luk bir oranla ikinci sırada yer almaktadır. Diğer kategorisinde yayınlanan haberler ise %27'lik bir orana sahiptir.

Çizelge: Gazetelerde yer alan özelleştirme haberlerinin türü

		GAZETE			Toplam
		Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
basın açıklaması	sayı	12	17	13	42
	türe göre %	28,6%	40,5%	31,0%	100,0%
	gazeteye göre %	19,0%	25,0%	28,9%	23,9%
röportaj	sayı	3	2		5
	türe göre %	60,0%	40,0%		100,0%
	gazeteye göre %	4,8%	2,9%		2,8%
ihale	sayı	28	21	20	69
	türe göre %	40,6%	30,4%	29,0%	100,0%
	gazeteye göre %	44,4%	30,9%	44,4%	39,2%
eylem	sayı		2		2
	türe göre %		100,0%		100,0%
	gazeteye göre %		2,9%		1,1%
diğer	sayı	20	26	12	58
	türe göre %	34,5%	44,8%	20,7%	100,0%
	gazeteye göre %	31,7%	38,2%	26,7%	33,0%
Toplam	sayı	63	68	45	176
	türe göre %	35,8%	38,6%	25,6%	100,0%
	gazeteye göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

İncelediğimiz basın organlarında yayınlanan özelleştirme haberlerinin türlerinin dağılımı ise şöyledir; haberlerden yüzde 24'dü basın açıklaması şeklinde, yüzde 3'ü röportaj şeklinde verilmiştir. Özelleştirme haberlerinin yüzde 40'nı ihale haberleri oluştururken, yüzde 1'i eylem haberlerinden oluşmaktadır. Diğer kategorisinde yayınlanan haberlerin oranı ise yüzde 33'tür. Bu durumda özelleştirme haberlerine en çok ihaleler konu olurken, eylemler en az haber olan konulardır. Türkiye basınında toplam 69 ihale haberi yayınlanırken, 2 eylem haberi yayınlanmıştır. Yayınlanan 2 eylem haberi de Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Türkiye 28 haberle en çok ihale haberi yayınlayan gazetedir. Diğer kategorisinde en çok haber yayınlayan gazete, 26 haberle Cumhuriyet Gazetesi'dir. Diğer kategorisinde, özelleştirmenin felsefesiyle alakalı haberlerin yanı sıra, özelleştirmenin anayasaya göre aykırılığının tartışıldığı haberlere yer verilmiştir. Türkiye gazetesinde yer alan özelleştirme haberlerinde eylem türü haberlere yer verilmemiştir. Bu konuyla ilgili haber yapılmamıştır. Diğer kategorisinde yer alan haber türleri ise %31'lik bir dilimi oluşturmaktadır. Basın açıklamasından kaynaklı 13 haber sayısı 3'tür.

Hürriyet gazetesinde yayınlanan haberlerin 3'ünü röportaj, 28'ini ihale haberi oluşturmaktadır.

İncelediğimiz basın organlarında yayınlanan özelleştirme haberlerinin türlerinin dağılımı ise şöyledir; haberlerden yüzde 24'dü basın açıklaması şeklinde, yüzde 3'ü röportaj şeklinde verilmiştir. Özelleştirme haberlerinin yüzde 40'nı ihale haberleri oluştururken, yüzde 1'i eylem haberlerinden oluşmaktadır. Diğer kategorisinde yayınlanan haberlerin oranı ise yüzde 33'tür. Bu durumda özelleştirme haberlerine en çok ihaleler konu olurken, eylemler en az haber olan konulardır. Türkiye basınında toplam 69 ihale haberi yayınlanırken, 2 eylem haberi yayınlanmıştır. Yayınlanan 2 eylem haberi de Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Hürriyet 28 haberle en çok ihale haberi yayınlayan gazetedir. Diğer kategorisinde en çok haber yayınlayan gazete, 26 haberle Cumhuriyet Gazetesi'dir. Diğer kategorisinde, özelleştirmenin felsefesiyle alakalı haberlerin yanı sıra, özelleştirmenin anayasaya göre aykırılığının tartışıldığı haberlere yer verilmiştir.

1.5 Özelleştirme Haberlerinde Kullanılan Başlık Türleri:

Türkiye gazetesinde yayımlanan haberlerde kullanılan başlık türlerine bakıldığında ise, alıntı şeklinde yazılan haber başlığı sayısının 15, yorum türü başlık sayısının 16, betimleme türü başlık sayısının ise 32 olduğu görülür. Alıntı türü başlıkların yüzdesi, %23, yorum türünün %25, betimleme türünün %50'dir (Çizelge 5). Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan özelleştirme haberlerinde kullanılan başlık türlerinden 8'i alıntı 39'u yorum, 21'i betimlemedir. Başlıkların türünün %12'sini alıntı, %57'sini yorum, %40'nı ise betimleme türü başlıklar oluşturmaktadır.

Hürriyet gazetesinde yayınlanan haberlerin başlık türlerinin dağılımı şöyledir; Alıntı başlık türüyle yazılan haber başlıklarının sayısı 14, yorum türü 13, betimleme türü ise 18'dir. En fazla kullanılan başlık türü %40'lık oranla betimleme tarzındaki haber başlıklarıdır. İkinci sırada alıntı türü başlık %32'lik bir oranla gelmektedir. Yorum türü %29'luk bir oranla üçüncü sırada yer almaktadır. Özelleştirme haberlerinde kullanılan başlık türünün dağılımı şöyledir; alıntı haber başlıkları yüzde 21, yorum yüzde 38, betimleme yüzde 40'tır.

Çizelge: Özelleştirme haberlerinde kullanılan başlıkların türü

		GAZETE			Toplam
		Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
alıntı	sayı	15	8	14	37
	türe göre %	40,5%	21,6%	37,8%	100,0%
	gazeteye göre %	23,8%	11,8%	31,1%	21,0%
yorum	sayı	16	39	13	68
	türe göre %	23,5%	57,4%	19,1%	100,0%
	gazeteye göre %	25,4%	57,4%	28,9%	38,6%
betimleme	sayı	32	21	18	71
	türe göre %	45,1%	29,6%	25,4%	100,0%
	gazeteye göre %	50,8%	30,9%	40,0%	40,3%
Toplam	sayı	63	68	45	176
	türe göre %	35,8%	38,6%	25,6%	100,0%
	gazeteye göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

1.6. Haber Başlıklarında Alıntı Yapılan Kişi Veya Kurumlar:

Türkiye gazetesindeki özelleştirme haberlerinde kullanılan alıntı başlıkların alıntı yapılanlara göre dağılımları şöyledir: bürokrattan alıntı sayısı 5, siyasetçiden 3, işverenden 1, sendikacıdan 2'dir. Yüzdelik dağılımı ise sendikacı %13, bürokrat %33, işveren %6, siyasetçi %20 şeklindedir.

Cumhuriyet gazetesindeki alıntı başlıkların kaynağına göre dağılımı ise şöyledir; Sendikacılardan yapılan alıntı sayısı 1'dir. Bu

sayının gazeteye göre dağılımı ise %12'dir. Bürokratlardan yapılan alıntı sayısı 2'dir, yüzdeler oranı ise, %25'tir. Siyasetçilerden yapılan alıntı sayısı 4'tür. Bu sayının gazetede dağılım oranı %50'dir. İşverenden alıntı yapılmazken, diğer kategorisinde yer alan alıntı sayısı 1'dir. Bu sayının gazetede dağılımı %12'dir.

Çizelge: Başlıklarda alıntı yapılan kişi ve kurumlar

		GAZETE			Toplam
		Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
sendika	sayı	2	1	1	4
	kaynağa göre %	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%
	gazeteye göre %	13,3%	12,5%	7,1%	10,8%
bürokrat	sayı	5	2	3	10
	kaynağa göre %	50,0%	20,0%	30,0%	100,0%
	gazeteye göre %	33,3%	25,0%	21,4%	27,0%
siyasetçi	sayı	3	4	5	12
	kaynağa göre %	25,0%	33,3%	41,7%	100,0%
	gazeteye göre %	20,0%	50,0%	35,7%	32,4%
işveren	sayı	1		4	5
	kaynağa göre %	20,0%		80,0%	100,0%
	gazeteye göre %	6,7%		28,6%	13,5%
diğer	sayı	4	1	1	6
	kaynağa göre %	66,7%	16,7%	16,7%	100,0%
	gazeteye göre %	26,7%	12,5%	7,1%	16,2%
Toplam	sayı	15	8	14	37
	kaynağa göre %	40,5%	21,6%	37,8%	100,0%
	gazeteye göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Hürriyet gazetesinde yayımlanan alıntı türü başlıklarda ise, siyasetçi, bürokrat ve işverenden yapılan alıntılarının ağır bastığı görülmektedir. Alıntı türü başlıkla yazılan haberlerin tümünde haberin yönünün olumlu olduğu görülmektedir. Sendikacılardan alıntı yapılarak yazılan haber başlığı sayısı 1, bürokrattan alıntı yapılarak yazılan başlık sayısı 3, siyasetçi 5, işveren ise 4'tür. Diğer kategorisinde 1 başlık vardır. %35'lik oranla siyasetçi en fazla alıntı yapılan haber kaynağıdır. Bürokratlar %25, işveren %28'lik bir orana sahipken, sendikacılardan sadece %7'lik oranda alıntı yapılmıştır. Alıntı başlık

türüyle yazılan haberlerin genellikle özelleştirmeyi savunan kişilerden alıntılandığı görülmektedir.

Gazeteler alıntılarla haberin güvenilirliğini artırmayı amaçlarlar. Haberlerde alıntının kimden yapıldığı ve açıklamanın hangi kısmının başlığa çekildiği, haberde ön plana çıkartılan unsurun analizi açısından oldukça önemlidir. Genel bir değerlendirme yapılırsa, alıntılarının yüzde 11'inin sendikacılardan yapıldığı görülmektedir. Bürokratlardan yapılan alıntı oranı yüzde 27'dir. İncelediğimiz basın organlarında yayınlanan özelleştirme haberlerinin başlıklarının yüzde 32'sinin siyasetçilerden alıntı yapılarak yazıldığı görülmektedir. İşverenler başlıklarda yüzde 13'lük bir oranda kullanılmıştır. Diğer grubunda ise yüzde 16'lık bir oran yer almaktadır. Alıntılarda en az kullanılan kaynak sendikacılarıdır. Sendikacıların, açıklamaları başlıklarda toplam 4 kez kullanılmıştır. Alıntılarda çok kullanılan kaynak siyasetçilerdir. Toplam 12 kez kullanılmıştır. İkinci sırada bürokratlar yer almaktadır. Haberlerde kullanılan alıntılarının büyük bir bölümünün siyasetçi ve bürokrat kaynaklı olduğu görülmektedir.

1.7 Özelleştirme Haberlerinin Yönü:

Türkiye gazetesinde yayımlanan özelleştirme haberlerinin yön dağılımı şöyledir. Toplam 63 haber yayınlanmıştır. Bu haberlerin %48'i olumluyken, %16'sı olumsuz, %37'si ise nötrdür. Olumsuz haberlerde daha çok yöntem tartışması yapılırken, özünde özelleştirme eleştirilmemektedir. Tarafsız haberlerde ise genelde ihale tarihleri veya ihaleyle ilgili mahkeme kararlarına yer verilmektedir. Olumlu haber

sayısı 30 iken olumsuz haber sayısı 10'dur. Nötr olarak nitelendirilen haber sayısı toplam 23 tanedir.

Çizelge: Gazetelerdeki özelleştirme haberlerinin yönü

		GAZETE			Toplam
		Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
olumlu	sayı	30	6	24	60
	yöne göre %	50,0%	10,0%	40,0%	100,0%
	gazeteye göre %	47,6%	8,8%	53,3%	34,1%
olumsuz	sayı	10	44	4	58
	yöne göre %	17,2%	75,9%	6,9%	100,0%
	gazeteye göre %	15,9%	64,7%	8,9%	33,0%
nötr	sayı	23	18	17	58
	yöne göre %	39,7%	31,0%	29,3%	100,0%
	gazeteye göre %	36,5%	26,5%	37,8%	33,0%
Toplam	sayı	63	68	45	176
	yöne göre %	35,8%	38,6%	25,6%	100,0%
	gazeteye göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Cumhuriyet gazetesindeki özelleştirme haberlerinin 6'sı olumluyken, 44 haber olumsuzdur. 18 haber ise nötr bir şekilde verilmiştir. Haberlerin %9'u olumluyken, %65'i olumsuzdur. Haberlerin %27'si ise nötr bir dille aktarılmıştır.

Hürriyet gazetesinde özelleştirme uygulamalarıyla ilgili yayınlanan 45 haberin 24'ü olumlu, 4'ü olumsuz, 17'si ise nötrdür. İncelenen diğer iki gazeteye göre Hürriyet gazetesi özelleştirmeyele ilgili en az haber yapan gazetedir. Haberlerin %53'ü olumlu temalar içermektedir. Bu oran Türkiye gazetesinde %48 iken Cumhuriyet gazetesinde %9'dur. Olumsuz haberler gazetede yayınlanan haberlerin %9'unu oluşturmaktadır. Nötr olarak belirlenen haberler, yayımlanan özelleştirme haberlerinin %38'ini oluşturmaktadır.

Genel toplamda olumlu ve olumsuz haberlerin oranı birbirine yakın gibi görünmesine rağmen, Hürriyet ve Türkiye daha çok olumlu haber yayımlamış, Cumhuriyet ise olumsuz haberlere ağırlık vermiştir.

1.8 Özelleştirme Haberlerinde Fotoğraf Kullanımı:

Türkiye gazetesinde yayımlanan haberlerin 30 tanesi (%48) fotoğraflıyken, 33 tanesi (%52) fotoğrafsızdır. Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan 68 haberin 20'sinde (%29) fotoğraf kullanılırken, 48'inde (%71) kullanılmamıştır. Hürriyet gazetesinde yayımlanan 45 özelleştirme haberinin 16'sı (%36) fotoğraflıyken 29'u (%64) fotoğrafsızdır.

çizelge: Özelleştirme haberlerinde fotoğraf kullanımı

			GAZETE			Toplam
			Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
FOTOĞRAF	var	sayı	30	20	16	66
		fotoğrafa göre %	45,5%	30,3%	24,2%	100,0%
		gazeteye göre %	47,6%	29,4%	35,6%	37,5%
	yok	sayı	33	48	29	110
		fotoğrafa göre %	30,0%	43,6%	26,4%	100,0%
		gazeteye göre %	52,4%	70,6%	64,4%	62,5%
Toplam			63	68	45	176
			35,8%	38,6%	25,6%	100,0%
			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bu veriler, hem sayı hem de oran olarak en fazla fotoğraflı haberi Türkiye gazetesinin verdiğini göstermektedir. Ancak, bu verilerin

bir anlam ifade edebilmesi için haberlerde kullanılan fotoğrafların içeriğine de bakmak gerekmektedir.

1.9 Özelleştirme Haberlerinde Kullanılan Fotoğrafların İçeriği:

Türkiye gazetesinde yayımlanan fotoğrafların içerik açısından sınıflandırılması şöyledir: 6 fotoğrafın içeriğini bürokrat görüntüsü, 5 tanesinin siyasetçi, 2 tanesini sendikacı işçi görüntüsü oluştururken, eylem görüntüsünden oluşan herhangi bir fotoğrafa yer verilmemiştir. Mekan fotoğrafı sayısı 7, işveren-patron fotoğrafı sayısı 2'dir. Fotoğrafların yüzdelik dağılımı ise şöyledir; %21'ini bürokrat, %17'sini siyasetçi, %7'sini sendikacı/işçi, %24'ünü mekan, %7'sini işveren oluştururken diğer kategorisi %24'lük bir orana sahiptir.

Çizelge: Gazetelere göre fotoğrafların içeriği

		GAZETE			Toplam
		Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
bürokrat	sayı	6	4	7	17
	içeriğe göre %	35,3%	23,5%	41,2%	100,0%
	gazeteye göre %	20,7%	20,0%	41,2%	25,8%
siyasetçi	sayı	5	8	5	18
	içeriğe göre %	27,8%	44,4%	27,8%	100,0%
	gazeteye göre %	17,2%	40,0%	29,4%	27,3%
sendikacı, işçi	sayı	2	1		3
	içeriğe göre %	66,7%	33,3%		100,0%
	gazeteye göre %	6,9%	5,0%		4,5%
eylem	sayı		2		2
	içeriğe göre %		100,0%		100,0%
	gazeteye göre %		10,0%		3,0%
mekan	sayı	7	3	1	11
	içeriğe göre %	63,6%	27,3%	9,1%	100,0%
	gazeteye göre %	24,1%	15,0%	5,9%	16,7%
işveren, patron	sayı	2	1	3	6
	içeriğe göre %	33,3%	16,7%	50,0%	100,0%
	gazeteye göre %	6,9%	5,0%	17,6%	9,1%
diğer	sayı	7	1	1	9
	içeriğe göre %	77,8%	11,1%	11,1%	100,0%
	gazeteye göre %	24,1%	5,0%	5,9%	13,6%
Toplam	sayı	29	20	17	66
	içeriğe göre %	43,9%	30,3%	25,8%	100,0%
	gazeteye göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan fotoğrafların içeriğine bakıldığında, 4'ü bürokrat, 8'i siyasetçi, 1'i işçi, 2'si eylem, 3'ü mekan, 1'i işveren fotoğrafıdır. Diğer kategorisinde 1 tane fotoğraf yer almaktadır. Bu gazetede %40'lık bir oranla en çok siyasetçi fotoğrafının yayımlandığı görülmektedir. %20'lik oranla ikinci sırada bürokrat fotoğrafları yer almaktadır.

Hürriyet gazetesinde yayımlanan fotoğrafların 7'si bürokrat fotoğrafıdır. 5 fotoğrafın içeriğini dönemin siyasetçileri oluşturmaktadır. Mekan fotoğrafının sayısı 1'dir. İşverenin yer aldığı fotoğraf sayısı 3, diğer kategorisinde yayınlanan fotoğraf sayısı ise 1'dir. İçeriği eylem olan fotoğraf yayımlanmamıştır. Sendikacı veya işçi fotoğrafına da yer verilmemiştir. Bürokratlar %41'lik bir oranla fotoğrafları en fazla yayınlanan kategoriye girmektedirler. İkinci sırayı %29'luk bir oranla siyasetçiler, üçüncü sırayı %18' lik bir oranla işverenler almaktadır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, yayımlanan fotoğrafların yüzde 26'sında bürokratlar, yüzde 27'sinde siyasetçiler, yüzde 9'unda işveren görünmektedir. Fotoğrafların sadece yüzde 5'inde sendikacı ve işçilere yer verilmiştir. Eylem fotoğrafı yüzde 3'tür. Haber fotoğrafları, haberin konusunu tamamlar ve güçlendirir. Fotoğraflar, haberin konuyu işleyiş tarzı veya konuya yaklaşımıyla doğrudan bağlantılıdır. Haber fotoğrafları, haberde ön plana çıkartılan unsurların da göstergesidir. Buradaki verilerden hareketle, Hürriyet ve Türkiye'nin bürokrat, siyasetçi, işveren ağırlıklı bir tercih yaptığını söyleyebiliriz.

1.10 Özelleştirme Haberlerinde Sektörel Dağılım:

Türkiye gazetesinin özelleştirilen sektörlerle ilgili haber dağılımına bakıldığında şu tabloyla karşılaşılmaktadır: Enerji sektörü ile alakalı haber sayısı 15'tir. Bu, haberler arasındaki dağılımın %35'ini oluşturur. Bankacılık sektörüyle ilgili haber sayısı 6, oranı % 4'tür; Madencilikle ilgili haber sayısı 7, oranı %16'dır. Çimento sektörüyle ilgili habere yer verilmezken, diğer kategorisinde toplam 14 haber (%37) yayımlanmıştır. Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan haberlerdeki sektörel dağılım şu şekildedir: Enerji sektöründe 11 haber, bankacılıkta 7, madencilikte 8, çimentoda 3, diğer sektörlerle ilgili olarak da 16 haber yayınlanmıştır. Enerji sektörü %24, bankacılık %16, madencilik %18, çimento haberleri %7'lik bir orana sahiptir. Diğer kategorisinin dağılım oranı %36'dır. Hürriyet gazetesinde yer alan özelleştirme haberlerinin sektörel dağılımı ise şöyledir: Enerji sektörüyle ilgili 6, bankacılık sektörüyle ilgili 9, madencilikle ilgili 1, çimento sektörü ile ilgili 2, diğer sektörlerle ilgili 8 haber yayımlanmıştır. Bu haberlerin sektörel dağılım oranları şu şekilde gerçekleşmiştir: Haberlerin %23'ü enerji, %35'i bankacılık, %4'ü madencilik, %8'i çimento sektörüyle ilgili haberlerden oluşmaktadır. (Çizelge 10).

Çizelge: Gazetelere göre değişik sektörlerdeki özelleştirmelerin haber dağılımları

		GAZETE			Toplam
		Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
enerji	sayı	15	11	6	32
	sektöre göre %	46,9%	34,4%	18,8%	100,0%
	gazeteye göre %	35,7%	24,4%	23,1%	28,3%
bankacılık	sayı	6	7	9	22
	sektöre göre %	27,3%	31,8%	40,9%	100,0%
	gazeteye göre %	14,3%	15,6%	34,6%	19,5%
madencilik	sayı	7	8	1	16
	sektöre göre %	43,8%	50,0%	6,3%	100,0%
	gazeteye göre %	16,7%	17,8%	3,8%	14,2%
çimento	sayı		3	2	5
	sektöre göre %		60,0%	40,0%	100,0%
	gazeteye göre %		6,7%	7,7%	4,4%
diğer	sayı	14	16	8	38
	sektöre göre %	36,8%	42,1%	21,1%	100,0%
	gazeteye göre %	33,3%	35,6%	30,8%	33,6%
Toplam	sayı	42	45	26	113
	sektöre göre %	37,2%	39,8%	23,0%	100,0%
	gazeteye göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Genel olarak bakıldığında, enerji sektörüyle ilgili haber sayısı 32, bankacılıkla ilgili 22, madencilikle ilgili 16, çimentoyla ilgili 5'tir. Diğer grubuna giren haberlerin sayısı ise 38'dir. Bu grupta, haberleşme, gıda, ulaşım ve konusu dolaylı yollardan özelleştirme olan, sektörel olmayan haberler yer almaktadır. Enerji sektörü, özelleştirme girişimleri ve özelleştirme uygulamalarıyla en çok habere konu olan sektördür. İkinci sırada yüzde 20'lik bir oranla bankacılık sektörü gelmektedir. Çimento sektörü yüzde 4'lük bir oranda en son sırada gelmektedir. Madencilik yüzde 14'lük bir orana sahiptir. Bu veriler, en çok enerji ve bankacılık sektöründeki özelleştirme uygulamalarının haber değeri taşıdığını göstermektedir.

1.11 Özelleştirme Haberlerindeki Ana Kaynakların Dağılımı:

Türkiye gazetesinde yayımlanan özelleştirme haberlerinde kullanılan ana kaynaklara bakıldığında, dönemin başbakanlarının ana kaynak olduğu haber sayısı 2, gazetede dağılım oranı %3 iken,

bakanlardan kaynaklı haber sayısı 7, yüzdelik oranı %12'dir. Özelleştirme İdaresi Başkanı'ndan kaynaklı haber sayısı 23 iken, gazetede yüzdelik oranı %40'dır. Özelleştirilen kurum yetkilisinin ana kaynak olduğu haber sayısı 4, yüzdelik oranı %7'dir. İşveren-patron'un ana kaynak olduğu haber sayısı 1, oranı %2'dir. Sendika kaynaklı haber sayısı 2, İşçi kaynaklı haber sayısı 1'dir. Diğer kategorisinde toplam 17 haber yayınlanmıştır.

Çizelge: Haberlerdeki ana kaynakların gazetelere göre dağılımı

		GAZETE			Toplam
		Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
başbakan	sayı	2	7	4	13
	kaynağa göre %	15,4%	53,8%	30,8%	100,0%
bakan	sayı	7	8	9	24
	kaynağa göre %	29,2%	33,3%	37,5%	100,0%
öib yetkilisi	sayı	23	13	10	46
	kaynağa göre %	50,0%	28,3%	21,7%	100,0%
kurum yetkilisi	sayı	4	4		8
	kaynağa göre %	50,0%	50,0%		100,0%
işveren	sayı	1	2	4	7
	kaynağa göre %	14,3%	28,6%	57,1%	100,0%
sendika	sayı	2	4		6
	kaynağa göre %	33,3%	66,7%		100,0%
işçi	sayı	1			1
	kaynağa göre %	100,0%			100,0%
diğer	sayı	17	17	14	48
	kaynağa göre %	35,4%	35,4%	29,2%	100,0%
Toplam	sayı	57	55	41	153
	kaynağa göre %	37,3%	35,9%	26,8%	100,0%
	gazeteye göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan 55 özelleştirme haberinin 7'sinde başbakan (%13), 8'inde bakan (%15), 13'ünde özelleştirme idaresi başkanı (%24), 4'ünde kurum yetkilisi (%7), 2'sinde işveren (%4), 4'ünde sendikacı (%7) ana kaynak olarak kullanılmıştır. Hürriyet gazetesindeki toplam 41 haberde ana kaynak dağılımı ise şöyledir: Haberlerde ana kaynak olarak en fazla kullanılanların başında dönemin

siyasetçileri gelmektedir. Özelleştirme haberlerinde dönemin başbakanları toplam 4 kez kullanılmıştır. Bakanlar toplam 9 kez kullanılırken, dönemin Özelleştirme İdaresi yetkililerinin en çok kullanılan haber kaynağı olduğu görülmektedir. Özelleştirme İdaresi yetkilileri toplam 10 kez kullanılmıştır. Hürriyet gazetesinde yayımlanan özelleştirme haberlerinde işverenler ana kaynak olarak 4 defa kullanılmıştır. Haberlerde diğer kategorisinde yer alan toplam 14 kaynak vardır. Bu kaynakların çoğunu bürokratlar oluşturmaktadır. Özelleştirilen veya özelleştirilecek devlet kurumlarının yetkilileri hiç kullanılmamıştır. Sendikacı veya işçilere de ana kaynak olarak yer verilmemiştir. Bu durumda haberlerin önemli bir bölümünün resmi kaynaklara dayalı olduğu söylenebilir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, ana kaynakların %9'unu dönemin başbakanı, %16'sını dönemin bakanları, %30'unu dönemin Özelleştirme İdaresi yetkilileri, %5'ini özelleştirilen kurum yetkilileri ve %5'ini de işveren oluşturmaktadır. Sendikacıların oranı %4, işçilerininki ise %1'dir.

Haberlerde kullanılan kaynaklar haberin yönünü etkilemektedir. Özelleştirme haberlerinde en çok devlet çıkışlı kaynakların kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu kaynakların başında özelleştirmenin resmi adresi olarak nitelendirilebilecek olan Özelleştirme İdaresi Başkanlığı gelmektedir. İlgili kaynakların gazeteden gazeteye dağılımları değişmektedir. Fakat incelenen üç gazetenin toplamından çıkan sonuç, özelleştirme haberlerinde devlet dilinin hakim olduğudur. Sendikaların ve işçilerin haberlerde ana veya ikincil kaynak olarak kullanılma oranı oldukça düşüktür. Bu oranlar, özelleştirme haberlerinde özelleştirme karşıtı görüşlere fazla yer verilmediğinin bir göstergesidir. Fakat bununla beraber bir noktanın da

gözden kaçırılmaması gerekmektedir; özelleştirme haberlerinde zaman zaman devlet kaynaklı olmasına rağmen eleştirel bir dil de kullanılabilmektedir.

1.12 Özelleştirme Haberlerindeki İkincil Kaynakların

Dağılımı:

Türkiye gazetesinde yayınlanan özelleştirme haberlerinde toplam 11 tane ikincil kaynak kullanılmıştır. Bu kaynakların 2'si ÖİB yetkilisi iken 2'si de kurum yetkilisidir. Bakanlar 1 kez kullanılırken, sendikalar hiç kullanılmamıştır. İkincil kaynak olarak dönemin başbakanına hiç yer verilmemiştir. Diğer kategorisinde ise toplam 6 kaynak yer almıştır. Bu durumda, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı yetkililerine ve kurum yetkililerine %18'şer oranında yer verilirken, diğer içindeki ikincil kaynaklara %55'lik bir oranda atıf yapılmıştır.

Çizelge: Haberlerdeki ikincil kaynakların dağılımı

		GAZETE			Toplam
		Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
başbakan	sayı		2	3	5
	kaynağa göre %		40,0%	60,0%	100,0%
	gazeteye göre %		9,5%	37,5%	12,5%
bakan	sayı	1	6	1	8
	kaynağa göre %	12,5%	75,0%	12,5%	100,0%
	gazeteye göre %	9,1%	28,6%	12,5%	20,0%
öib yetkilisi	sayı	2	5	1	8
	kaynağa göre %	25,0%	62,5%	12,5%	100,0%
	gazeteye göre %	18,2%	23,8%	12,5%	20,0%
kurum yetkilisi	sayı	2			2
	kaynağa göre %	100,0%			100,0%
	gazeteye göre %	18,2%			5,0%
sendika	sayı		2		2
	kaynağa göre %		100,0%		100,0%
	gazeteye göre %		9,5%		5,0%
diğer	sayı	6	6	3	15
	kaynağa göre %	40,0%	40,0%	20,0%	100,0%
	gazeteye göre %	54,5%	28,6%	37,5%	37,5%
Toplam	sayı	11	21	8	40
	kaynağa göre %	27,5%	52,5%	20,0%	100,0%
	gazeteye göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan haberlerdeki ikincil kaynakların dağılımı ise şöyledir; Başbakan 2 kez, bakan 6, ÖİB yetkilisi 5, kurum yetkilisi kullanılmazken, sendikacılar 2 kez kullanılmıştır. Diğer kategorisinde toplam 6 kaynak yer almaktadır. Hürriyet gazetesinde yer alan özelleştirme haberlerinin ikincil kaynaklarının dağılımı ise şu şekildedir: Dönemin başbakanı 3, bakan 1, Özelleştirme İdaresi yetkilisi 1, diğer kategorisindeki kaynaklar ise 3 kez kullanılmıştır. İkincil kaynağın kullanıldığı haber sayısı 8'dir. Haberlerin %37'sinde başbakan, %13'ünde bakan, %13'ünde ÖİB yetkilisi ikincil kaynak olarak kullanılmıştır. Diğer kategorisinde yer alan kaynakların oranı ise %38'dir. Kurum yetkilisi ve sendikacılar gazetede yer alan özelleştirme haberlerinde ikincil kaynak olarak kullanılmamışlardır. Görüldüğü gibi, resmi kaynaklar sadece ana kaynak olarak değil, ikincil kaynak olarak da en sık başvurulan kaynak konumundadırlar.

1.13 Özelleştirme Yöntemine Göre Haberlerin Dağılımı:

Türkiye gazetesinde özelleştirmenin yönteminin ana konu olduğu ve bu yöntemin ele alındığı haberlerin dağılımı şöyledir: özelleştirme yönteminin tartışıldığı toplam 36 haber vardır. Bunlardan, halka arz yöntemiyle alakalı haber sayısı 12, yüzdelik oranı %33'tür. Blok satış yöntemiyle ilgili haber sayısı 19, yüzdelik oranı %52'dir, yabancı sermayeye satış yöntemiyle ilgili 1 haber yayınlanırken, çalışana satış yöntemiyle ilgili 2 haber yayınlanmıştır.

çizelge: özelleştirme yöntemine göre gazete haberlerinin dağılımı

		GAZETE			Toplam
		Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	
halka arz	sayı	12	4	2	18
	yönteme göre %	66,7%	22,2%	11,1%	100,0%
	gazeteye göre %	33,3%	14,3%	12,5%	22,5%
blok satış	sayı	19	19	9	47
	yönteme göre %	40,4%	40,4%	19,1%	100,0%
	gazeteye göre %	52,8%	67,9%	56,3%	58,8%
yabancı sermayeye satış	sayı	1	3	2	6
	yönteme göre %	16,7%	50,0%	33,3%	100,0%
	gazeteye göre %	2,8%	10,7%	12,5%	7,5%
çalışana satış	sayı	2	1		3
	yönteme göre %	66,7%	33,3%		100,0%
	gazeteye göre %	5,6%	3,6%		3,8%
diğer	sayı	2	1	3	6
	yönteme göre %	33,3%	16,7%	50,0%	100,0%
	gazeteye göre %	5,6%	3,6%	18,8%	7,5%
Toplam	sayı	36	28	16	80
	yönteme göre %	45,0%	35,0%	20,0%	100,0%
	gazeteye göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan özelleştirme haberlerinde özelleştirme yöntemi ile ilgili haberlerin dağılımı ise şöyledir; halka arz yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirme uygulaması 4, blok satış 19, yabancı sermayeye satış 3, çalışana satış 1 kez haber olmuştur. Hürriyet gazetesinde yer alan özelleştirme haberlerinin özelleştirme yöntemlerine göre dağılımı şöyledir; Halka arz yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirmeler 2, blok satış yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirmeler 9, yabancı sermayeye satış yöntemiyle gerçekleştirilen

özelleştirmeler 2 kez haber olmuştur. Çalışana satış yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirme haber yapılmamıştır.

Özelleştirme uygulamalarında kullanılan yöntemlere göre konunun gazetede yer alışı şekli değişebilmektedir. Özelleştirmenin yöntemine göre özelleştirme haberlerinin gazetelerin genelindeki sayısal dağılımı şöyledir: halka arz yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirmeler incelenen üç gazetenin toplamında 18 kez yayınlanmıştır. Blok satış yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirmeler 47, yabancı sermayeye satış yöntemi ile gerçekleştirilen özelleştirmeler 6, çalışana satış yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirmeler ise 3 kez haber yapılmıştır. Diğer kategorisinde yer alan özelleştirme haberlerinin sayısı 6'dır. Özelleştirme haberlerinin toplam 80 tanesi doğrudan gerçekleştirilen özelleştirmenin yöntemiyle ilgilidir. Gazetelere en çok konu olan özelleştirme yöntemi, yüzde 59'luk bir oranla blok satış yöntemidir. Çalışana satış yöntemi ise yüzde 4'lük oranıyla en az haber olan satış şeklidir.

2 Özelleştirme Temalarının Gazetelere Göre Dağılımı:

2.1 Özelleştirmeyi Olumlayan Temalar:

Türkiye gazetesinde özelleştirmeyi olumlayan ve olumsuzlayan temaların dağılımına bakıldığında, olumlu temaların tekrarının daha fazla olduğu görülür. Toplam yüz on bir tema geçmektedir. Bu temalardan seksen dokuzu olumluyken 22'si olumsuzdur. Özelleştirmeyi olumlayan temalardan "Özelleştirme rekabeti teşvik eder" teması toplam 12 kez tekrarlanmıştır. Bu temayla

özelleştirmenin liberal ekonominin bir gerekliliği olduğu ve özelleştirmeye rekabet ortamının oluşacağı vurgulanmıştır. Rekabet ortamının oluşmasıyla da sistemin güçleneceği iddia edilmiştir. “Özelleştirme verimliliği artırır” teması toplam 19 kez tekrarlanmıştır. Özelleştirme yapıldığı takdirde verimliliğin artacağı görüşü hakimdir.

Çizelge: Özelleştirmeyi olumlayan temaların gazetelere göre dağılımı

Temalar	Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	Toplam
Özelleştirme rekabeti teşvik eder	12 46.2% 13.4%	2 7.7% 12.5%	12 46.2% 15.7%	26 100% 14.3%
Özelleştirme verimliliği artırır	19 51.4% 21.3%	3 8.1% 18.7%	15 40.5% 19.7%	37 100% 20.4%
Özelleştirme refahı tabana yayar	10 58.8% 11.2%	1 5.9% 6.2%	6 35.3% 7.8%	17 100% 9.3%
AB'ye entegrasyon için özelleştirme gereklidir	8 72.7% 8.9%	1 9.1% 6.2%	2 18.2% 2.6%	11 100% 6.0%
Küreselleşme özelleştirmeyi kaçınılmaz hale getirmiştir	4 44.4% 4.4%	2 22.2% 12.5%	3 33.3% 3.9%	9 100% 4.9%
KİT'ler zarar etmektedir	10 41.7% 11.2%	2 8.3% 12.5%	12 50.0% 15.7%	24 100% 13.2%
KİT'ler kötü yönetilmektedir	9 39.1% 10.1%	2 8.7% 12.5%	12 52.2% 15.7%	23 100% 12.7%
Özelleştirme ile borçlar kapatılacaktır	17 50.0% 19.1%	3 8.8% 18.7%	14 41.2% 18.4%	34 100% 18.7%
Toplam	89 49.1%	16 8.8%	76 41.9%	181

Özelleştirmeye hem çalışanın hem de iş yeri sahibinin piyasada tutunma çabası sonucu kalitede ve üretimde bir yükselmenin

olacağı savunulmuştur. Özelleştirmeyeyle verimliliğin artacağı teması en çok tekrarlanan temadır. “Özelleştirme refahı tabana yayar” teması 10 kez tekrarlanmıştır. Özelleştirme faaliyetleriyle, özelleştirilecek kurumun özelleştirme tarzına bağlı olarak refahın tabana yayılacağı savunulmuştur. Özellikle halka arz ve çalışana arz yöntemleriyle yapılan özelleştirmelerde bu sav sıklıkla tekrarlanmıştır. “Avrupa Birliğine entegrasyon için özelleştirme gereklidir” teması en az geçen ikinci olumlu temadır. Özelleştirmeyi olumlayan bu tema 8 kez geçmektedir. Avrupa Birliğine giriş için öncelikle liberal ekonomik yapının gereği olan özel sektörün güçlendirilmesi vurgusu yapılmıştır. Özelleştirmeyeyle batılı devletlerin ekonomik yapısına uyulacağı da tekrarlanmaktadır. “Küreselleşme özelleştirmeyi kaçınılmaz hale getirmiştir” teması 4 kez tekrarlanmıştır. Bu tema en az tekrarlanan temadır. Avrupa Birliğine entegrasyon temasıyla aynı doğrultuda ele alınmaktadır. Küreselleşme kavramı kendiliğinden olumlu bir kavram olarak işlenmektedir. Küreselleşen dünyada Türkiye’nin de yer alması için ekonomik sistemini serbest pazar yapısı şeklinde yapılandırması gerekmektedir savı ortaya konmaktadır. Bu sav özellikle iş adamları ve devlet adamlarından yapılan alıntılarla desteklenmiştir. “KİT’ler zarar etmektedir” teması 10 kez geçmektedir. Bu sav özelleştirilen devlet kuruluşlarının kâra geçtiği haberleriyle desteklenmiştir. Özelleştirilen kurumun öncesi ve sonrasının karşılaştırıldığı haberlerde kurum yetkilisinin görüşlerine dayanarak fikrin desteklenmesi söz konusudur. “KİT’ler kötü yönetilmektedir” varsayımı 9 kez tekrarlanmıştır. Bu temanın geçtiği haberlerde de özelleştirilen kurumlar örnek verilmiştir. Kurumların kötü yönetim nedeniyle tam kapasite çalışmadığı vurgusu yapılmıştır. Kötü yönetim nedeniyle fazla istihdam yapıldığı, bunun da KİT’lerin zarar etmesine sebep olduğu savunulmuştur. Aynı zamanda siyasetteki güç odaklarının KİT’leri kendi çıkarları doğrultusunda yönettiği de vurgulanmıştır. Bu kuruluşların siyasilerin oy garantisi olarak görüldüğü iddiasında

bulunulmuştur. “Özelleştirme ile borçlar kapatılacaktır” teması toplam 17 kez tekrarlanmıştır. Bu tema en çok tekrarlanan ikinci temadır. KİT’lerin devletin sırtında bir yük olduğu savunulmuştur. Sürekli zarar eden KİT’lerin satışıyla hem bu zararın önleneceği hem de elde edilecek gelirle ülke borçlarını kapatılacağı savunulmuştur

Söz konusu temaların Cumhuriyet Gazetesindeki dağılımı ise daha farklıdır. Cumhuriyet Gazetesinde toplam 160 tema geçmiştir. Bu temalardan 16’sı olumluyken, olumsuz temalar toplam 144 kez tekrarlanmıştır. “Özelleştirme verimliliği artırır” teması 3 kez tekrarlanmıştır. Cumhuriyet gazetesinde bu temanın ele alınışı çok daha farklıdır. Tema özellikle çalışana arz şeklinde gerçekleştirilen özelleştirme faaliyetlerinde geçmektedir. Bazı KİT’lerin bilinçli olarak sorun yumağı haline getirildiği savunulmuştur. Devlet politikaları nedeniyle KİT’lerin zarar ettiği ve verimli çalışmadığı savunulmuştur. Haberlerde bazı kurumların özelleştirilmesinin haklı çıkartılması amacıyla az üretime zorlandığı savunulmuştur. Bu tarz politikalar nedeniyle de verimliliğin düştüğü ileri sürülmüştür. “Özelleştirme refahı tabana yayar” teması 1 kez geçmektedir. Bu tema Türkiye gazetesinden farklı bir şekilde ele alınmaktadır. Tema sadece bir haberde geçmektedir. Özelleştirilecek kurumun halka, çalışana arz yöntemiyle özelleştirilen bir kurum olması ise dikkat çekici bir noktadır. Bu nedenle özelleştirmenin kendisinden çok gerçekleştirilme şekli olumlanmaktadır. “Avrupa Birliği’ne entegrasyon için özelleştirme gereklidir” teması 1 kez geçmektedir. Avrupa Birliği’ne girişin Türkiye açısından önemine değinilmekle beraber yine özelleştirme yöntemlerinin önemine dikkat çekilmektedir. Gazete, uygulanan yöntemler ve özelleştirilecek kurumun sektörü konusunda önemli bir muhalif güçtür. “Küreselleşme özelleştirmeyi kaçınılmaz hale getirmiştir” teması 2 kez geçmektedir. Bu tema, daha çok basın

açıklaması, uzman görüşlerinin alındığı haberlerde kullanılmıştır. “KİT’ler zarar etmektedir” teması 2 kez geçmektedir. Tema daha çok KİT’ler zarar ettirilmektedir şeklinde ele alınmaktadır. Siyasilerin zaafı, bilinçli kötü yönetim ve bir türlü gerçekleştirilemeyen veya yanlış gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları zararın sebepleri olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda KİT’lere üretim için dahi yeterli ödeneğin ayrılmaması da zarar sebeplerinden gösterilmektedir. “KİT’ler kötü yönetilmektedir” teması 2 kez geçmektedir. Bu temada da kötü yönetim sonucu kurumların zarar ettiği vurgulanmaktadır. Türkiye gazetesinde bu temalar ele alınırken özelleştirme hemen hemen hiç tartışılmadan kendiliğinden olumlu bir kavram olarak değerlendirilirken, Cumhuriyet gazetesinde yer alan olumlu temalarda bile uygulamaya veya özelleştirmeye yönelik örtük eleştiriler vardır. “Özelleştirme ile borçlar kapatılacaktır” teması 3 kez geçmiştir. Bu tema, özelleştirmenin ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için bir çıkış olarak görüldüğü düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu temanın işlenişi Türkiye gazetesindeki işlenişe benzemektedir.

Hürriyet Gazetesinde özelleştirme haberlerinde toplam 86 tema kullanılmıştır. Bu temalardan 76’sı olumlu anlamlar içermekteyken, 10 tanesi özelleştirme uygulamalarını eleştirmektedir. “Özelleştirme rekabeti teşvik eder” teması toplam 12 kez geçmektedir. Oldukça sık geçen bu temada KİT’lere yönelik eleştiriler yer almaktadır. Devlet kuruluşlarının tekel olması nedeniyle rekabet ortamından uzak oldukları savunulmuştur. Rekabetin serbest pazar ekonomisinin temel taşlarından biri olduğuna da dikkat çekilmiştir. Özellikle konunun uzmanlarından veya dönemin bürokrat ve siyasetçilerinden alınan olumlu demeçlerle desteklenmiştir. “Özelleştirme verimliliği artırır” teması 15 kez geçmiştir. Özelleştirmenin rekabeti teşvik edeceği ve rekabet ortamında hem üretimde hem de kalitede verimliliğin artacağı

savunulmuştur. Türkiye gazetesinde yer alan haberlerde görüldüğü gibi, Hürriyet gazetesinde de özelleştirilen kurumların öncesi ve sonrası karşılaştırılmıştır. SEK'in özelleştirme sonrası hem üretim hem de hizmet kapasitesinin nasıl arttığı kurum yetkilisinin görüşleriyle de desteklenerek verilmiştir. Bu tema en çok tekrarlanan temadır. Devlet kurumlarının yeterince çalışmadığı, kapasitesinin altında ürettiği, bunun da ülke ekonomisine zarar olarak döndüğü savunulmuştur. "Özelleştirme refahı tabana yayar" teması 6 kez tekrarlanmıştır. Bu temayla belli bir grubun elinde olan devlet kuruluşlarının yine belli bir çevre tarafından kullanıldığı vurgulanmaktadır. "Avrupa Birliğine entegrasyon için özelleştirme gereklidir" teması toplam 2 kez geçmektedir. Dünyanın sürekli değişen ve gelişen yapısında devletçi bir yapıya yer olmadığı savunulmuştur. Türkiye bir taraftan Avrupa Birliği üyesi olmaya çalışırken diğer taraftan devletçi bir ekonomik yapıyı da bünyesinde barındırmaktadır vurgusu yapılmaktadır. "Küreselleşme özelleştirmeyi kaçınılmaz hale getirmiştir" teması 3 kez tekrarlanmıştır. Avrupa Birliği'ne entegrasyon ve küreselleşme sonucu özelleştirmenin gerekliliği temaları incelenen gazetelerde en az değinilen iki temadır. Bu temalar daha çok siyasetçi ve bürokrat söylemlerinde yer almaktadır. Küreselleşmenin kendiliğinden olumlandığı da görülmektedir. Türkiye'nin dünyaya açık bir pazar haline getirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Böylece, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesinin de sağlanacağı örtülü olarak savunulmaktadır. Basının yabancı sermayeye blok satışa sıcak bakmadığı da görülmektedir. Bu nedenle özellikle küreselleşme vurgusu oldukça az yapılmıştır. "KİT'ler zarar etmektedir" teması en sık tekrarlanan temalar arasındadır. Bu tema toplam 12 kez tekrarlanmıştır. KİT'lerin "ülke ekonomisinin sırtında bir kambur" olduğu savunulmuştur. KİT'ler gerek aktarılan ödeneklerle gerekse fazla istihdamla ülke ekonomisinde önemli problemlere neden olan kurumlar olarak değerlendirilmektedir.

KİT'lerin kapasitelerinin altında üretim yaptıkları savunulmaktadır. Siyasetçilerin seçim dönemlerinde KİT'leri oy toplamak amacıyla kullandıkları da savunulmuştur. "KİT'ler kötü yönetilmektedir" teması toplam 12 kez geçmiştir. Bu tema da en çok tekrarlanan temalardandır. KİT'lerin zarar etmesinin temel sebeplerinden birinin kötü yönetim olduğu vurgulanmıştır. Düzensiz çalışma, kurumların tam kapasiteyle çalıştırılmaması, kurumların yetersiz kişiler tarafından yönetilmesi başlıca sebepler arasında sayılmıştır. "Özelleştirme ile borçlar kapatılacaktır" teması toplam 14 kez tekrarlanmıştır. İncelenen gazetelerin toplamında en fazla tekrar edilen üçüncü temadır. Ülke bütçesindeki açığın bu şekilde kapatılacağı şiddetle savunulmuştur. KİT'lerin satışıyla iki yönlü bir kazancın elde edileceği iddia edilmiştir. Hem zarar eden ve ülke ekonomisinin "sırtında kambur" olan KİT'lerden kurtulunacak hem de bu kurumların satışıyla ülke ekonomisi rahatlatılacaktır.

Özelleştirmeyi olumlayan temalara genel olarak bakıldığında, üç gazetenin toplamında en çok tekrarlanan, "özelleştirme verimliliği artırır" temasının olduğu görülmektedir. Bu tema toplam 37 kez tekrarlanmıştır. İlgili tema Türkiye Gazetesinde yüzde 21, Cumhuriyet gazetesinde yüzde 19 ve Hürriyet gazetesinde yüzde 20 oranında kullanılmıştır. İkinci en çok kullanılan tema, "özelleştirme ile borçların kapatılacağı" temasıdır. Türkiye gazetesinde bu tema yüzde 19, Cumhuriyet gazetesinde yüzde 19, Hürriyet gazetesinde yüzde 18 oranında kullanılmıştır. Bu iki temayı, "özelleştirmenin rekabeti teşvik ettiği"; "KİT'lerin zarar ettiği"; "KİT'lerin kötü yönetildiği" ve "özelleştirmenin refahı tabana yayacağı" temaları izlemektedir.

2.2. Özelleştirmeyi Olumsuzlayan Temalar:

Türkiye gazetesinde yayınlanan özelleştirme haberlerinde, özelleştirmeyi olumsuzlayan temaların sayısının olumlayan temalara göre oldukça az olduğu görülmektedir. “Özelleştirmede yanlış yöntem kullanılmaktadır” teması en sık kullanılan temadır. Bu tema toplam 9 kez kullanılmıştır. Temanın dağılım oranı ise %41’dir.

Gazetede, özelleştirmenin hangi sektörde veya ne için yapıldığından çok yönteminin tartışıldığı görülmektedir. Bu haberlerde özelleştirme kendiliğinden olumlu bir kavram olarak kabul edilmektedir. Sorun, özelleştirme çalışmalarının uygulanışındadır. Yöntemin yanlış olduğu eleştirileri daha çok blok satış veya yabancı sermayeye blok satış yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarında görülmektedir. Bu noktada basın kuruluşunun ekonomi politik yapısının da göz önüne alınması gerekmektedir. Hangi sektördeki özelleştirme uygulamalarının hangi gazetelerde ne şekilde haber olduğu bu noktada önem kazanmaktadır. Türkiye ve Cumhuriyet gazetelerinin en fazla haber yaptığı sektörün enerji sektörü olduğu görülmektedir. Özellikle Cumhuriyet gazetesinin bu noktada önemli bir muhalefeti vardır. Enerji sektörüyle ilgili en çok haber yapan gazete ise Türkiye gazetesidir. Hürriyet Gazetesinin bu konuyla alakalı oldukça az haber yaptığı gözlemlenmektedir.

Çizelge: Özelleştirmeyi olumsuzlayan temaların gazetelere göre dağılımı

Temalar	Türkiye	Cumhuriyet	Hürriyet	Toplam
Özelleştirmelerde yanlış yöntem kullanılmaktadır	9 19.1% 40.9%	33 70.2% 22.9%	5 10.6% 50.0%	47 100% 26.7%
Özelleştirmelerde yolsuzluk yapılmaktadır	2 7.4% 9.0%	23 85.2% 15.9%	2 7.4% 20.0%	27 100% 15.3%
Özelleştirmeler işsizliğe neden olmaktadır	1 9.1% 4.5%	10 90.9% 6.9%	-	11 100% 6.2%
Özelleştirmeler mesai saatlerinde artışa neden olmaktadır	1 33.3% 4.5%	2 66.7% 1.3%	-	3 100% 1.7%
Özelleştirmeler eğitim ve sağlık gibi konularda sosyal adaletsizliğe yol açacaktır	-	3 100% 2.0%	-	3 100% 1.7%
KİT'ler kar amaçlı kuruluşlar değildir	-	9 100% 6.2%	-	9 100% 5.1%
Özelleştirmeler sosyal devlet anlayışını tahrip etmektedir	-	6 100% 4.1%	-	6 100% 3.4%
Sosyal devlet anlayışı anayasal bir anlayıştır	-	5 100% 3.4%	-	5 100% 2.8%
Ülke kaynakları özelleştirmelerle yabancı sermayeye peşkeş çekilmektedir	2 11.1% 9.0%	16 88.9% 11.1%	-	18 100% 10.2%
Özelleştirmeler özel tekellere yol açacaktır	2 14.3% 9.0%	12 85.7% 8.3%	-	14 100% 7.9%
Diğer (özelleştirmelerde siyasal tercihlerin ağır bastığı; KİT'lerin değerinden ucuz satıldığı vb)	5 15.2% 22.7%	25 75.8% 17.3%	3 9.1% 30.0%	33 100% 18.7%
Toplam	22 12.5%	144 81.8%	10 5.6%	176

Yöntem tartışmalarında yabancı sermayenin sıkça tartışıldığı da görülmektedir. Konu millileştirilmiştir. "Özelleştirmelerde yolsuzluk yapılmaktadır" teması iki kez geçmektedir. Siyasi güç odaklarının özelleştirmeleri kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları savunulmuştur. Bu noktada özellikle Tansu Çiller döneminde ağırlıkla tartışılan Turban özelleştirmesine yeterince değinilmediği de bir

gerçektir. Görüldüğü üzere, söz konusu olan özelleştirmenin kendisinden çok uygulamadaki rahatsızlıklardır. “Özelleştirmeler işsizliğe neden olmaktadır” teması 1 kez geçmektedir. Bu olumsuzlama özelleştirme felsefesinin temellerinden birine yöneliktir. Özel sektörde, devlet sektöründeki anlayışa uyan bir iş güvencesi yoktur. Zaten fazla eleman barındırdığı varsayılan devlet kurumlarından çalışanların çıkartılması özelleştirilen kurumlar için doğaldır. Bu haber basın açıklaması tarzında bir haberdır. Haber, ana kaynağı nedeniyle özelleştirme karşıtıdır. Gazetenin bu tür bir politika izlediği ise söylenemez. “Özelleştirmeler mesai saatlerinde artışa neden olmaktadır” teması da bir kez geçmektedir. Bu tema haberlerde özelleştirmeyle devlet kurumlarında çalışan kişilerin daha fazla çalıştırılacağı şeklinde yer almaktadır. “Özelleştirmeler eğitim ve sağlık gibi konularda sosyal adaletsizliğe yol açacaktır” temasına haberlerde yer verilmemiştir. Bu tema özelleştirmenin, liberal ekonomik yapının temel yapısının eleştirilip eleştirilmediğinin ölçülmesi için seçilmiştir. Genel tablo incelendikten sonra da görüleceği gibi Türkiye gazetesi özelleştirmeyi kendinden olumlu bir kavram olarak kabul etmektedir. Gazetenin eleştirileri özelleştirme uygulamalarıyla sınırlıdır. “KİT’ler kâr amaçlı kuruluşlar değildir” temasının da gazete haberlerinde kullanılmadığı görülmektedir. Gazete bu felsefeye yönelik herhangi bir haber yapmamıştır. “Özelleştirme sosyal devlet anlayışını tahrip etmektedir” temasına da yer verilmemiştir. Görüldüğü üzere özelleştirmeye karşıt olabilecek herhangi bir fikre yer verilmemiştir. Sosyal devlet anlayışı gibi anayasal bir hak olan sağlık ve eğitim gibi sektörlerin özelleştirilmesinin yanlışlığı veya doğruluğu tartışmasına hiç bir şekilde girilmemiştir. Cumhuriyet gazetesi bu konuda gündem oluşturmaya çalışmışsa da incelenen on dört yıllık süreçte Hürriyet ve Türkiye gazetesinin hiç bir şekilde bu konulara değinmediği görülmektedir. “Sosyal devlet anlayışı anayasal bir davranıştır”

temasına da değinilmemiştir. “Ülke kaynakları özelleştirmeye yabancı sermayeye peşkeş çekilmektedir” teması iki kez tekrarlanmıştır. Bu tema daha önce de belirtildiği üzere yabancı sermayeye blok satış yöntemini eleştirmiştir. “Özelleştirmeler özel tekellere yol açacaktır” teması ise toplam 2 kez geçmektedir. Görüldüğü üzere eleştiriler yöntem boyutundadır. Özelleştirmelerde siyasal tercihlerin ağır bastığı, KİT’lerin değerlerinden ucuz satıldığı gibi çeşitli temalar ise toplam 5 kez tekrarlanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinde özelleştirmeyi olumsuzlayan tema sayısı 144’tür. İncelenen üç gazete arasında özelleştirme karşıtı temalara en çok yer veren gazete Cumhuriyet gazetesidir. Gazetede özelleştirme haberlerinde olumlu temalara sadece 17 kez yer verilmiştir. Özelleştirme konusunda 68 haber yapan gazete, bu konuyla en çok ilgilenen basın kuruluşudur. Bu haberlerden 44’ü olumsuzdur. Olumlanan haberler ise daha önce de belirttiğimiz gibi yöntemin tasvip edildiği haberlerdir.

“Özelleştirmelerde yanlış yöntem kullanılmaktadır” teması toplam 33 kez geçmektedir. Bu tema en fazla tekrarlanan tema olma özelliğini taşımaktadır. Türkiye gazetesinde olduğu gibi blok satış, yabancı sermayeye satış ve diğer kategorisinde de yer alan kurumun ucuza satılması gibi noktalardan yola çıkılarak özelleştirme uygulamaları eleştirilmektedir. Gazete bu eleştirilerini bir çok özelleştirme uygulamasında tekrarlar. Bu haberlerde mahkeme kararları önemli bir çıkış noktasıdır. Bir çok haberde mahkeme sonuçları ana kaynak olarak kullanılmıştır. Yasalara aykırı bulunan özelleştirme uygulamalarının yasalara ve mahkeme kararlarına rağmen sürdürülmesi eleştirilmiştir. Diğer iki gazetede mahkeme kararları tarafsız bir şekilde verilirken, Cumhuriyet gazetesinde mahkeme

kararları örnek gösterilerek ve aynı zamanda uzman görüşü alınarak dönemin hükümetleri eleştirilmiştir.

“Özelleştirmelerde yolsuzluk yapılmaktadır” teması haberlerde toplam 23 kez geçmiştir. Bu tema diğer gazetelerde sadece ikişer kez geçmiştir. Cumhuriyet gazetesi özelleştirmelere fesat karıştığına dair çok sayıda haber yapmıştır. Bu haberlerin boyutları ise genelde orta veya uzundur. Uzun kategorisinde toplam 45 haber yaparak alan açısından da özelleştirme haberlerine en fazla yer veren gazete Cumhuriyet gazetesidir. Özellikle Tansu Çiller’in de adının karıştığı Turban’ın özelleştirilmesi sırasında yaşanan yolsuzluk tartışmalarına yer verilmiştir. Gazete bu haberlerde tarafsız kalmamıştır. Gazete özelleştirme haberlerini 4 kez birinci sayfadan vermiştir. Türkiye gazetesi bir kez, Hürriyet gazetesi ise iki kez birinci sayfadan vermiştir. Hürriyet gazetesi Tansu Çiller muhalefeti nedeniyle Turban olayını birinci sayfadan verirken Cumhuriyet gazetesi daha çok özelleştirmeye ilgili sorunları birinci sayfaya taşımıştır. Gazete tüm sektörlerdeki özelleştirme uygulamalarıyla yakından ilgilenmiştir. Türkiye gazetesi çimento sektöründeki özelleştirmeleri haber yapmazken, Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri sayı olarak örtüşmese bile her alandaki özelleştirme uygulamalarını haber yapmışlardır. Cumhuriyet gazetesinin çeşitli alanlarda gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarındaki yanlışlıkları kurumun büyüklüğünü, küçüklüğünü veya sektörünü ayırt etmeden yazdığı gözlemlenmektedir.

“Özelleştirmeler işsizliğe neden olmaktadır” teması toplam 10 kez geçmiştir. Bu noktada özellikle madencilik sektöründe gerçekleştirilen özelleştirmeler veya gerçekleştirilecek özelleştirmeler sonucunda işçilerin işten çıkartılmasıyla ilgili haberler yapılmıştır. Bu konuda Türkiye gazetesinde 1 haber yapılmışken, Hürriyet gazetesinde

herhangi bir habere yer verilmemiştir. Özelleştirmelerle bir çok çalışanın iş güvencesini yitirdiği savunulmuştur. Kurum satılırken, kurum çalışanlarının hiç bir şekilde düşünülmediği vurgulanmıştır. Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan haberlerdeki bir diğer ilginç tema ise özelleştirilecek kurumların bilinçli olarak üretemez hale getirildiğidir. “Özelleştirmeler mesai saatlerinde artışa neden olmaktadır” teması çok fazla tekrarlanmamıştır. Tema haberlerde 2 kez geçmektedir. Özellikle özelleştirmenin işsizliğe neden olduğu ve mesai saatlerinde artışa neden olacağı gibi temalar özelleştirme yönteminden daha çok özelleştirmenin kendisine yapılan bir eleştiri sayılabilir. Çünkü liberal ekonomik yapıda daha önce de tekrarlandığı gibi devlet sektöründeki çalışma şartlarını bulmak mümkün değildir. Çünkü anlayış tamamen farklıdır. Amaç kara geçmek ve kapasite üstü üretimle piyasadaki rekabet ortamında pay sahibi olmaktır.

“Özelleştirmeler eğitim ve sağlık gibi konularda sosyal adaletsizliğe yol açacaktır” teması toplam 3 kez geçmektedir. Bu tema Türkiye ve Hürriyet gazetelerinde geçmemektedir. Cumhuriyet gazetesinde de diğer temalara oranla daha az kullanılmıştır. İlgili temaların geçtiği haberlerde dil oldukça dikkatli kullanılmıştır. Haber uzman görüşü desteğiyle yazılmıştır. Gazete uzman görüşünü yorumlamadan röportaj şeklinde vermiştir. Eğitim ve sağlık konularında devletçi yapının korunması halk yararına gösterilmiştir. Bu anlamda devletçi bir yapı savunulmuştur. Bu haber dikkat edilmesi gereken vurgulara sahiptir. Bu haberde “ KİT’ler kâr amaçlı kuruluşlar değildir”, “Özelleştirmeler sosyal devlet anlayışını tahrip etmektedir”, “Sosyal devlet anlayışı anayasal bir anlayıştır” temalarına da yer verildiği ve bunların mahkeme kararlarıyla desteklendiği görülmektedir.

“KİT’ler kâr amaçlı kuruluşlar değildir” teması 9 kez tekrarlanmıştır. Bu temayla özellikle eğitim, sağlık gibi anayasal güvencesi olan kuruluşların ticarileştirilmesinin ne kadar hatalı bir yaklaşım olduğu üzerinde durulmuştur. Bunun fırsat eşitliği anlayışını zedelenmesi söz konusudur. “Özelleştirmeler sosyal devlet anlayışını tahrip etmektedir” teması 6 kez kullanılmıştır. “Ülke kaynakları özelleştirmelerle yabancı sermayeye peşkeş çekilmektedir” 16 kez geçmiştir. En çok kullanılan ikinci temadır. Ülkedeki kaynakların yabancı sermayeye satışının ülke bütünlüğüne özgürlüğüne zarar vereceği ve bu konularda bazı kurallar konulması gerektiği savunulmaktadır. Bu olumsuzlama da özelleştirmenin özünden çok yöntemine yöneliktir. Yönteme yönelik bir diğer eleştiri ise “Özelleştirmeler özel tekellere yol açacaktır” temasıdır. Bu tema 12 kez tekrarlanmıştır. Burada da gazete özellikle blok satış yöntemleriyle gerçekleştirilen satışlar eleştirilmiştir. Gazete, özelleştirmelerde siyasi tercihler ağır basıyor, KİT’ler değerinden ucuza satılıyor gibi olumsuzlayan temaların toplam 25 kez tartışıldığı görülmektedir.

Hürriyet gazetesinde toplam 86 tema kullanılmıştır. Bu temalardan 76 tanesi olumlu anlam içerirken 10 tanesi özelleştirmeyi olumsuzlayan anlam içermektedir. “Özelleştirmelerde yanlış yöntem kullanılmaktadır” teması 5 kez kullanılmıştır. Özelleştirmenin, yabancı sermayeye blok satış yöntemiyle gerçekleştirilmesine yönelik eleştiriler söz konusudur. Yine blok satış yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirmeler eleştirilmiştir. Hürriyet gazetesinde özelleştirmeler yöntem konusunda eleştirilirken özelleştirmenin kendiliğinden olumlu bir kavram olduğu varsayılmıştır. Özelleştirme haberlerine alan olarak en az yer veren gazete de Hürriyet gazetesidir. Kısa haber sayısı 3, orta haber sayısı 23, uzun haber sayısı ise 18’dir. Yayınlanan haber sayısı toplam 45’tir. Haberlerden 24’ü olumlu, 4’ü olumsuz, 17’si ise

tarafsızdır. Bu durumda incelenen gazetelerden özelleştirmeye yönelik en az haber yapan gazete Hürriyet gazetesidir.

“Özelleştirmelerde yolsuzluk yapılmaktadır” teması 2 kez kullanılmıştır. Yolsuzluk haberi oldukça azdır. Daha önce de belirtildiği gibi, haberler Tansu Çiller’le çatışmanın söz konusu olduğu bir süreçte yapılmıştır. Turban özelleştirmesindeki yolsuzluğu Tansu Çiller ve eşi Özer Çiller kaynaklı olduğu vurgulanmıştır. Özelleştirmelerde siyasal tercihlerin ağır bastığı, KİT’lerin değerinden ucuza satıldığı gibi diğer kategorisine giren eleştiri temaları ise toplam üç kez tekrarlanmıştır. Özelleştirmenin gerekliliğini, hangi sektörler için gerekli olup olmayacağı, sosyal devlet anlayışında özelleştirmenin yeri ve konumu gibi temalara hiç bir şekilde değinilmemiştir. Özelleştirme uygulama boyutuyla ki o da yetersiz bir şekilde eleştirilmiştir. Daha çok basın açıklamaları, ihale haberleri gibi haberlere yer verilirken eylem haberi veya röportaj türü haberlere yer verilmemiştir. Haberlerde ana kaynak olarak birinci dereceden devlet yetkilileri sıkça kullanılırken, sendikacı, işçi veya özelleştirilen kurum yetkilileri kullanılmamıştır. En çok özelleştirme İdaresi Başkanının kullanıldığını görmekteyiz. En çok haber yapılan sektörler ise öncelikle bankacılık (9), sonra da enerji (6) sektörleridir.

“Özelleştirmeyi olumlayan temalar” başlığı altında incelediğimiz tablo, gazetelerin özelleştirmeye yaklaşımını ölçmek amacıyla uygulanmıştır. Temalar, sıkça tekrarlanan söylemler arasından seçilmiştir. Özelleştirmeyi olumlayan temalardan, “Özelleştirme rekabeti teşvik eder”, 26, “Özelleştirme verimliliği artırır” 37, “Özelleştirme refahı tabana yayar” 17, “AB’ye entegrasyon için özelleştirme gereklidir” 11, “Küreselleşme özelleştirmeyi kaçınılmaz hale getirmiştir” 9, “KİT’ler zarar etmektedir” 24, “KİT’ler kötü

yönetilmektedir” 23, “Özelleştirme ile borçlar kapatılacaktır” 34 kez tekrarlanmıştır. İncelenen üç gazetenin genelinde özelleştirmeyi olumsuzlayan toplam 181 tema çıkmıştır. Bu temaların 89’u Türkiye, 76’sı Hürriyet, 16’sı ise Cumhuriyet gazetesinde çıkmıştır. Özelleştirmenin ağırlıklı olarak, ülke ekonomisini düzeltecek bir çare olarak değerlendirildiği görülmektedir. “Özelleştirme ile iç borçlar kapatılacak” temasının en çok geçen tema olması da bunun bir sonucudur. KİT’lerin kötü yönetim nedeniyle zarar ettiği vurgusunun da ağırlıklı olduğu görülmektedir.

“Özelleştirmeyi olumsuzlayan temalar”dan, “Özelleştirmede yanlış yöntem kullanılmaktadır” 47, “Özelleştirmede yolsuzluk yapılmaktadır” 27, “Özelleştirmeler işsizliğe neden olmaktadır” 11, “Özelleştirmeler mesai saatlerinde artışa neden olmaktadır” 3, “Özelleştirmeler sağlık ve eğitim gibi konularda sosyal adaletsizliğe yol açmaktadır” 3, “KİT’ler kar amaçlı kuruluşlar değildir” 9, “Özelleştirmeler sosyal devlet anlayışını tahrip etmektedir” 6, “Sosyal devlet anlayışı anayasal bir anlayıştır” 5, “Ülke kaynakları özelleştirmelerle yabancı sermayeye peşkeş çekilmektedir” 18, “Özelleştirmeler özel tekellere yol açacaktır” 14 kez tekrarlanmıştır. Diğer kategorisinde yer alan, “Özelleştirmelerde siyasal tercihlerin ağır bastığı, KİT’lerin değerinden ucuza satıldığı vb.” temalar da toplam 33 kez geçmiştir. Hürriyet, Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinde incelenen özelleştirme haberlerinde toplam 176 tane “Özelleştirmeyi olumsuzlayan temalar” geçmektedir. Bu temaların 144’ünün Cumhuriyet, 22’sinin Türkiye ve 10’unun Hürriyet Gazetesi’nde yer aldığı görülmektedir.

Genel olarak, özelleştirme uygulamaları en fazla yöntemsel boyutlarıyla eleştirilmiştir. KİT’lerin sosyal devlet anlayışı içinde var

olmaları gerektiği düşüncesini içeren temalarsa en az geçen temalardır. Bu temalara sadece Cumhuriyet gazetesi yer vermiştir. Cumhuriyet gazetesinin özelleştirmeyi çok yönlü eleştirdiği görölmektedir. Fakat bununla beraber, özelleştirme felsefesine yönelik çok az eleştirisi vardır. Eleştiriler daha çok yöntemsel boyutlarda yoğunlaşmaktadır. Özelleştirmenin reddi söz konusu değildir. Türk basının genel yapısında özelleştirmenin kendisi itiraz görmemektedir.

BÖLÜM 4

HABER SÖYLEMİ VE SÖYLEM ANALİZİ

1. İktidar/ İdeolojinin Bir Parçası Olarak Haber Söylemi:

Araştırmamızın birinci bölümünü oluşturan “Haber Araştırmaları” kısmında eleştirel medya yaklaşımları başlığı altında iktidar/ideoloji ve söylem konuları ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Konu ayrıca araştırmamızın ampirik bölümlerinden birinin temelini oluşturması nedeniyle daha çok yöntemsel boyutuyla bu bölümde de verilecektir.

Eleştirel yaklaşım, öncelikli olarak “basının toplumdan bağımsız bir güç olduğu varsayımı ve kavramlar ve kuramlar içinde tanımlanan basının profesyonel bir uzmanlık olduğu” görüşünü sorgular. Üzerinde önemle durduğu bir başka nokta bütün bunlarla bağlantılı olarak haberin “gerçeğin” kendisi olduğu iddiasıdır (Tılıç, 1998: 158).

Haber edebi açıdan sözcük ve resimlerden oluşturulmaktadır. Ayrıca dil içerisinde ayrıştırılmış alt sistemleri içermektedir. Dolayısıyla burada önemli olan nokta, haberin kendine özgü olan dil sistemini öğrenmektir. Haber bir söylem ama edebiyattan, sinemadan ve tv dizilerinden farklı olan bir söylemdir (İnal, 1994:142).

Çoğulcu yaklaşımda haber “nesnel gerçeklik”, gazeteci de bu nesnel gerçekliğin yansıtıcısıdır. Eleştirel yaklaşım ise haberi bir gerçeklik

veya gerçekiğin ta kendisi olarak kabul etmez ve haberin, “gerçekiğin kurgusu” olduğu düşüncesini savunur. Tezimizin bu bölümünde haber, gerçekiğin bir kurgusu olarak ele alınacaktır.

2. Bir Yöntem Olarak Söylem Analizi

2.1 Çalışmanın Yöntemi:

2.1.1.Söylem Analizi, Medya Çalışmalarındaki Yeri:

Tezimizin ampirik çalışmalarından olan “söylem analizi” bölümünde van Dijk’in söylem çözümlemesi yöntemi kullanılacaktır. van Dijk’in yazılı basın haberciliğine ilişkin bu çözümleme yöntemi çerçevesinde haberlerin “makro ve mikro yapısal özellikleri” incelenerek, özelleştirme uygulamaları ile ilgili haberlerin söylem analizi yapılmaya çalışılacaktır.

Söylem analizi, dil bilimleri, edebiyat çalışmaları, antropoloji, sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinden oluşan “disiplinler arası” yeni bir çalışma alanıdır. Modern söylem analizi bu disiplinin gelişimiyle birlikte 1960’ların sonu ve 1970’lerde gelişmiştir (Akt. Akca, 1999: 173). İlk olarak gündelik yüz yüze iletişim, doktor-hasta etkileşimi, sınıfla öğrenci arasındaki bilgi alışverişi gibi yüz yüze ilişkiler üzerine uygulanan yöntem daha sonra kitle iletişim araştırmalarında kullanılmaya başlanmıştır. Analizin en önemli özelliği “yazılı bir metni kendi içinde değerlendirmesidir” (Çelebi, 1990: 11).

Söylem analizinin temel amacı, “söylem” dediğimiz dil kullanım birimlerinin sistematik ve açık tanımlarını üretmektedir.

“Bu tanımların basitçe metinsel ve bağlamsal diyebileceğimiz iki ana boyutu vardır. Metinsel boyutlar, tanımın çeşitli seviyelerinde söylemin yapılarını açıklar. Bağlamsal boyutlar ise bilişsel süreçler, sunumlar ve sosyo-kültürel faktörler gibi bağlamın çeşitli özellikleri ile bu yapısal tanımlar bir bağ kurarlar” (Akt. Akca, 1999: 173).

İçerik çözümlemesinin aksine, söylem çözümlemesinde “anamlı en küçük birim cümle değildir”. “Anlam metnin içinde bütünlüklü olarak kurulabilen diğer dilsel özelliklerin dışında düşünülemez” (Çelebi, 1990: 11). Haberin söylemi yalnızca haberdeki yazılı veya sözlü metinle sınırlı değildir. Haber metni haberde yer alan görsel öğeler ve haberin bağlamıyla birlikte bir bütün olarak ele alınmalıdır. van Dijk’in bahsettiği makro ve mikro yapılar da buna işaret etmektedir. Haberin “makro yapısal özellikleri”ni başlık, altbaşlık, spotlar ve giriş cümleleri oluşturur. Ayrıca “haberde belli temaların birbirini izlemesiyle tematik yapı ve bu temaların içine yerleştiği şematik yapı da haberin makro yapısal özellikleri” arasında yer alır (İnal, 1995: 124).

Sözcük seçimleri, cümle yapıları, cümleler arasında kurulan ilişkiler, haberin ikna yolları (retorik) haberin mikro yapısını oluştururlar (İnal, 1995: 118). Haber metnindeki özel anlamlar, yananamlar ve kodlar da haberin mikro yapısal özellikleri içerisinde yer alır. Ayşe İnal, haber metinlerinin yalnızca dili kullanmakla kalmayıp “medyanın olanak kıldığı tüm kod sistemini içinde barındırdığına” dikkat çekmektedir. Dolayısıyla farklı iletişim araçları, farklı kodlar dolayısıyla anlam üretir (İnal, 1995: 117).

3. Örneklem ve Türkiye Basınında Özelleştirme Haberleri

3.1 Çözümleme

3.1.1 Nicel Veriler

Araştırmanın içerik analizi bölümünde incelenen toplam özelleştirme haberi 176'dır. İncelenen gazete sayısı 3'tür. Türkiye, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin 1987-2000 tarihleri arasında olmak üzere toplam 14 ayı incelenmiştir. İncelenen bu dönemler dışında ayrıca bir takım özelleştirme haberleri seçilmiştir. Bu haberlere söylem analizi uygulanmıştır.

Söylem analizi uygulaması için farklı sektörlerden seçilen özelleştirme haberleri kullanılmıştır. Haberlerin, gazetelerin özelleştirme uygulamalarına karşı yaklaşımlarını yansıtabilecek olayları içeriyor olmasına dikkat edilmiştir. Haberler, araştırmanın içerik analizi bölümünde olduğu gibi 1987-2000 tarihleri arasında yayınlanan gazetelerden alınmıştır. Seçilen olayların incelenin üç gazetede yer alıp almadıklarına ve ne şekilde yer aldıklarına bakılmıştır. Söylem analizi uygulanan haber sayısı 8'dir. Haberlerin 6 tanesi doğrudan özelleştirme uygulamalarıyla, 1 tanesi özelleştirme uygulamaları sonrası açılan davayla ve 1 tanesi de devletin özelleştirme politikasına yönelik bir şurayla ilgilidir. İncelenen haberlerden 2 tanesi birinci sayfadan verilmiştir. Birinci sayfadan verilen iki haber de Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmıştır. Cumhuriyet gazetesinde incelenen haberlerin tamamı özelleştirmeyi olumsuzlayan temalar içermektedir. Hürriyet gazetesinde yayınlanan haberlerin tamamı

olumluyken, Türkiye Gazetsi'nde aynı haber içinde hem olumlu hem de olumsuz temalar yer almaktadır.

İncelen haberlerin 4'tü Cumhuriyet gazetesinde, 2'si Hürriyet gazetesinde, 2'si de Türkiye gazetesinde yayınlanmıştır. Olaylardan 6'sı doğrudan enerji sektöründeki özelleştirmelerle ilgiliyken, 1 tanesi dolaylı olarak enerji sektörüyle ilişkilidir. Haberlerden 1 tanesi ise haberleşme sektörünü konu almaktadır.

Enerji sektöründen örnek uygulama olarak POAŞ özelleştirmesi alınmıştır. POAŞ'ın satışı, 4 Mart 2000 tarihinde incelediğimiz 3 gazetede de yayınlanmıştır. Petrol Ofisi özelleştirmesinin örnek alınmasının başlıca sebebi; bu özelleştirmenin Türkiye'nin ilk gerçek özelleştirmesi olarak kabul edilmesidir. Bir diğer sebep ise, özelleştirilen kurumu satın alan ortaklardan birinin Aydın Doğan olmasıdır. Aydın Doğan, incelediğimiz gazetelerden Hürriyet'in de sahibidir. POAŞ özelleştirmesinin sonrası da ele alınmıştır. POAŞ'taki özelleştirme sonrası gerçekleştirilen uygulamalar 19 Ekim 2000'de incelenen 3 gazetede de işlenmiştir. Buradaki temel amaç, özelleştirme sonrası gerçekleştirilen işten çıkarmalara gazetelerin yaklaşımını analiz etmektir.

10 Aralık 1998'de dönemin Enerji Bakanı Cumhur Ersümer'in bakanlık yetkisiyle düzenlediği "Enerji Şurası" habere söylemi analizi uygulanmıştır. Haberde devletin özelleştirme politikası analiz edilmiştir. Şura, sadece Cumhuriyet gazetesinde haber olmuştur. PTT'nin T'sinin özelleştirilmesine yönelik açılan dava incelediğimiz bir diğer haberdir. Bu haber, özelleştirme uygulamalarına yönelik açılan davaların gazetelerde işlenişine örnek olması amacıyla seçilmiştir. Haber, davayı açanlar ve davanın gerekçeleri nedeniyle önemlidir. İlgili haber 2 Ağustos 1994

tarihinde Cumhuriyet Gazetsi'nde yayınlanmıştır. Konu, Türkiye ve Hürriyet gazetelerinde işlenmemiştir.

4. Makro Yapısal Özellikler:

4.1 Tematik Yapılar, Başlıklar, Spotlar ve Haber Girişleri

4.1.1 Başlıklar:

Başlıklara bakıldığında, van Dijk'in belirttiği gibi, "en önemli bilginin önce verildiği" önermesi, bir başka anlatımla haber konusunun ana fikrinin tematik yani başlıklar, haber girişleri ve fotoğraflar çözümlemesi kapsamına giren unsurlarda yer aldığı düşüncesi haber başlıklarında doğrulanmaktadır.

4.1.2. Haber Girişleri ve Başlıklar:

van Dijk tematik yapı terimi ile haber metnin konularının ya da temalarının hiyerarşik düzenlenmesini kasteder (Akt. Keskin, 1997: 103). Her haber metni belli temaların hiyerarşik örgütlenmesinden oluşur. Bu hiyerarjik örgütlenme içinde önemlilik atfeden temalar önden detaylar ise daha sonra verilir (İnal, 1994: 155). Hangi olayların diğerlerine göre önemli görülüp ilk sayfaya, orada da manşet veya sürmanşete taşındığı, başlıkta olayın hangi boyutunun ön plana çıkarıldığı gibi noktalar bu hiyerarjik yapıyı belirler. Bazı belirli temaların metinsel yapı içinde öne geçmesi, bir açıdan habere konu olan olayların anlamlandırılmasında egemenliğini kurması, van Dijk'e göre okuyucunun bilişsel yapısı üzerinde

de etkili olur. Tematik hiyerarjik yapıda, siyasal ve kültürel yapı içinde egemenliğini ve inanırlığını kuran söylemler, alıntılar aracılığıyla tekrar inanırlıklarını kurarlar (İnal, 1994:156).

Özelleştirme haberlerinin büyük bir bölümünde, özelleştirmenin Türkiye geleceği açısından çok önemli getirilerinin olacağına vurgu yapılmıştır. Özelleştirmenin incelenen gazetelerden Türkiye ve Hürriyet gazetelerinde hemen hemen aynı söylemle ele alındığı görülmektedir. Söylem, incelenen gazetelerden Cumhuriyet gazetesinde farklılaşmaktadır. Özelleştirme felsefesi Türkiye ve Hürriyet gazetelerinde tartışılmazken Cumhuriyet gazetesinde sınırlı çerçevelerde tartışılmaktadır.

10 Aralık 1998'de Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan, "Enerji Şurası" konulu haberin üst başlığında "Karşıt görüşlerin alınmadığı Enerji Şurası" ifadesi kullanılmaktadır. Söz konusu başlıkla, gerçekleştirilen şuranın konusu ve gazetenin olaya yaklaşımı okuyucuya aktarılmaktadır. En çarpıcı bilgi haberin girişinde okuyucuya aktarılmaktadır. Okuyucu "karşıt görüşler" olarak adlandırılan grubun, haber başlığında verilen mesajdan da yola çıkılarak, özelleştirme karşıtlarını da içerdiği sonucuna varabilir. Haberin makro yapısını oluşturan başlıklarda, haberin içeriğindeki en çarpıcı unsur başa çekilir. Söz konusu unsurların sayısı fazla ise birden fazla başlık ve ayrıca konuyu özetleyen spotlara da yer verildiği görülür. Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan özelleştirme haberlerinde alanın oldukça geniş olmasının da etkisiyle çok sayıda başlığın ve haber spotlarının kullanıldığı da görülür. Haber başlıklarından da görüleceği gibi haberin ön plana çıkartılmak istenen unsurları ya başlıklar ya da spotlar halinde okuyucuya aktarılmıştır.

Başlıklarda kullanılan genel ifadelerin pasif cümlelerle aktarıldığı da görülmektedir. Bu yolla okuyucuya, gazetenin sadece haberi aktardığı düşüncesi verilmiştir. Bununla beraber haberde, kullanılan olumsuzlayıcı ifadelerle özelleştirmeye olumlu bakılmadığı görülmektedir. Haberin ana başlığında, üst başlık aracılığıyla okuyucunun konu hakkında bilgilendirildiği görülmektedir. Üst başlıkta okuyucunun aklında soru işaretleri kalmaktadır. Alt başlık “Satışa kapı aralanıyor” şeklindedir. Üst başlıkta ifadelerle bütünlük içinde bir anlatımın olduğu görülmektedir. “...sektörün kamu denetiminden çıkartılması istendi” pasif ifadesinin devamı sayılabilecek ve okuyucunun kafasında uyanan soruları biraz daha arttıracak olan “Satışa kapı aralanıyor” ifadesi de pasif bir ifadedir. Bu ifade de gizlilik unsuruna vurgu söz konusudur. Cumhuriyet gazetesinin özelleştirme politikalarına karşı tutumu da göz önüne alındığında gizliliğe vurgunun ne anlama geldiği daha iyi anlaşılacaktır. Özellikle araştırmamızın “özelleştirme haberlerinin 1987-2000 tarihleri” arasında üç gazetede sunumunun içerik analizi yöntemiyle incelendiği bölümünde, gazetenin özelleştirmeye yönelik haber politikası noktasında temel verileri ulaşılmıştır. Verilerin de ışığında Cumhuriyet gazetesinde yer alan özelleştirme haberlerinin söylemsel çözümlemesi yapılacaktır.

Bu haberde kullanılan diğer başlıklar ve spotlar şöyledir;

“Satışa kapı aralanıyor”

“Enerji Şurası’ndan beklenen sonuçlar çıktı”

“Nükleer karşıtları alınmadı”

Spotlar; “Enerji kamu sektöründen çıkartılsın”

“Uluslararası tahkime gidilsin”

“Nükleer santrallere izin verilsin”

“Çevre maliyeti yüksek, yabancı sermaye gelsin”

“Satışa kapı aralanıyor” ifadesinde daha önce de belirttiğimiz gibi gizlilik duygusu güçlendirilmiştir. Karşıt görüşlerin alınmadığı, devlet aracılığıyla düzenlenen bir şurada satışa kapı aralanmıştır şeklinde bir bütünsel yapının çıktığı görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi özelleştirmeyi incelediğimiz gazetelere göre (Hürriyet, Türkiye) yöntemsel boyutları dışında da en çok eleştiren yayın organıdır.

“Enerji Şurası’nda beklenen sonuçlar çıktı” ifadesinin daha sonra haber spotlarıyla açıldığı görülmektedir. Bunlar, enerji sektörünün kamu denetiminden çıkartılması, uluslararası tahkime gidilmesi, nükleer santrallere izin verilmesi ve çevre maliyetinin yüksek olması nedeniyle yabancı sermayenin çekilmesidir. “Beklenen sonuçlar...” ifadesi daha önce belirttiğimiz gizlilik ifadesini güçlendirmiştir. Önceden planlanan sonuçların şura aracılığıyla meşrulaştırılması söz konusudur. Bu sonuçların bir şuradan çıkması kamuoyuna yanıltıcı bir objektiflik izlenimi vermektedir. Haberde bu yanıltıcılığa vurgu yapılmaktadır. Enerji sektörünün hem özelleştirme uygulamaları hem de nükleer santraller nedeniyle tartışmalı ve şaibeli bir sektör olduğu da unutulmamalıdır. Enerji sektörüyle medya patronlarının bilinen ilişkisi haberlerin oluşumunu etkilemektedir. Enerji Şurası sonucunda çıkan kararların Türkiye için önemli bir değer taşımasına rağmen Türkiye ve Hürriyet gazeteleri konuyla ilgili herhangi bir habere yer vermemiştir.

İkinci örnek haber başlığımız 2 Ağustos 1994 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan PTT'nin özelleştirmesiyle ilgili bir haberdir. Haber gazetede manşetten verilmiştir. Başlık şöyledir; "Soysal "T" için yine dava açıyor" Başlıkta haberdeki çarpıcı unsur verilmiştir. Burada PTT'nin özelleştirme uygulamalarından çok, bu özelleştirme uygulamalarına Soysal tarafından dava açılması ön plana çıkartılmıştır. Başlıkta haberin özetlendiği de görülür. Soysal'ın PTT'nin 'T' sinin özelleştirmesine yönelik açtığı davanın "yine" kelimesiyle güçlendirildiği de görülür. Bu okuyucuya olayın öncesi hakkında bilgi vermektedir. Soysal tarafından açılan ilk dava olmadığı bu kelimeyle vurgulanmıştır. Cumhuriyet gazetesinin özelleştirmeye ilgili haberlerinde kullandığı başlıkların yapısı incelediğimiz diğer iki gazeteye göre farklıdır. Hürriyet ve Türkiye gazeteleri haber başlıklarında tarafsız veya olumlayıcı ifadeleri ağırlıklı kullanmışlardır. gazeteler özelleştirme uygulamalarına karşı açılan davalara ya hiç yer vermemiş veya çok kısa yer vermiştir.

Haberde davanın dönemin hükümet ortağı olan SHP kanadından açılmasının sinyalleri verilmektedir. Davayı açan dönemin Dışişleri Bakanı Mümtaz Soysal'dır. Bu aynı zamanda hükümet içindeki görüş ayrılıklarını da ifade etmektedir. Özelleştirmenin kamuoyuna kendiliğinden olumlu bir faaliyetmiş gibi gösterildiği yaklaşımların dışında özelleştirmenin hükümet içinde bile tartışılan bir oluşum olduğu haberde Soysal isminin ön plana çıkartılmasıyla vurgulanmıştır. PTT'nin T'si için açılan "dava"nın başlığa çekilmesi haberin inandırıcılığını ve güvenilirliğini arttırmaktadır. Türkiye ve Cumhuriyet gazetelerinde açılan davayla alakalı herhangi bir habere yer verilmemiştir.

İncelen bir diğer haber başlığı ise Hürriyet gazetesinde ekonomi sayfasında yayınlanan 4 Mart 2000 tarihli özelleştirme konulu haberin başlığıdır. Haberin ana başlığı, "Süper ihaleye rekor fiyat" şeklindedir.

Haber başlığında yönlendirici ve çarpıcı iki ifadenin arka arkaya kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi “süper” ikincisi ise “rekor” kelimeleridir. Başlık okuyucuyu meraklandırıcı bir yapıdadır. “Süper” kelimesi ihale kelimesini nitelerken “rekor” kelimesi ise fiyat kelimesini nitelemiştir. İhalenin neyle alakalı olduğu haberin ana başlığında verilmemiştir. Ara başlıkta konu açılmıştır. Ara başlık şöyledir; “POAŞ, 1 milyar 260 milyon dolara İş Bankası Doğan Holding’in”. Okuyucu ara başlıkla ihalenin neyle alakalı olduğu ve nasıl sonuçlandığı noktasında bilgilendiriliyor. Ana başlıkta haberde önemli görülen unsur çarpıcı ifadelerle sunulmuş ve ara başlıkla da bu ifadelerin açılımı verilmiştir. “Süper” olan ihale POAŞ ihalesi, “rekor” olarak nitelendirilen fiyatsa POAŞ ihalesinde İş Bankası ve Doğan Holding’in verdiği 1 Milyar 260 milyon dolardır. Bu verilerin neye ve hangi şartlara göre “süper” ve “rekor” olduğu okuyucuya aktarılmamaktadır. Böylece okuyucunun haberin başlığından itibaren ihalenin değerinden daha yüksek bir fiyatlarla gerçekleştiği yönünde düşünmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda ara başlıkta verilen rakamlarla haberin güvenilirliği ve inandırıcılığı artırılmıştır.

Başlıklarla konunun özetlendiği ve gazetenin konuya yaklaşımının su yüzüne çıktığı görülmektedir. Haberdeki bir diğer ara başlık ise şöyledir; “POAŞ Genel Müdürü Mehmet Gültekin ile ÖİB Başkan’ı Uğur Bayar ihaleyi birlikte izledi; Bayar, sonuç gayet iyi”. Başlıkta özelleştirilen kurumun en yetkili kişisi ile özelleştirme uygulamalarını gerçekleştiren devlet kurumunun en yetkili kişisine vurgu yapılmıştır. Haber başlığında kaynak olarak ise Özelleştirme İdaresi Başkanı kullanılmıştır. Başkanın “Sonuç gayet iyi” ifadesinin de aynı zamanda ana başlıktaki “rekor” ve “süper” ifadeleriyle örtüştüğü görülmektedir. Söz konusu ifadeler POAŞ’ın hakettiği değerde ve hatta hakettiği değer çok üstünde satıldığı düşüncesini vermeyi amaçlamaktadır. Haber dilindeki bu çabanın temel sebebi devlet kuruluşları özelleştirilirken şaibeli satışların gerçekleştirildiğine dair kamuoyundaki düşüncelerin çürütülmesidir. Enerji

sektöründeki dev kuruluşlardan biri olan POAŞ'ın satışı 1998'de gerçekleştirilmiş, fakat mahkeme kararıyla iptal edilmiştir. Açılan ikinci ihalenin şaibeli olmadığı, haberde verilen rakamlar ve en yetkili ağızlardan yapılan açıklamalarla kamuoyuna anlatılmak istenmektedir.

Bir diğer ara başlıkta ise ihaleye katılan Koç grubunun ihale ile alakalı açıklaması kullanılmıştır. Ara başlık şöyledir; "Koç: İhale çok iyi geçti". Koç Grubu'nun güvenilir imajıyla ihalenin meşruluğu desteklenmiştir. Koç Grubu POAŞ ihalesinde rakip konumundadır. İhaleye girmiş ve ihaleyi kaybetmiştir. Grubun yaptığı açıklamada "İhale çok iyi geçti" açıklamasının haberde ara başlık olarak seçilmesi söz konusudur. Haberde, güvenilir kaynakların açıklamalarıyla anlam güçlendirilmiştir. Hürriyet gazetesinde yayınlanan bu haber bir başka yönüyle de önemlidir. POAŞ ihalesini kazanan grupta, Doğan Medya Grubu'nun dolayısıyla Hürriyet'in de sahibi olan Aydın Doğan yer almaktadır. Hürriyet gazetesi incelenen üç gazete arasında özelleştirme haberlerine hem sayı hem de kapladığı alan açısından en az yer veren gazetedir. gazetenin POAŞ özelleştirmesine ayrıca bir önem verdiği görülmektedir. gazete POAŞ'la alakalı tüm gelişmeleri haber yapmıştır. gazetenin sahibinin ihaleden kazanan taraf olarak çıkması, yayın grubuna bağlı diğer gazetelerde de coşkulu bir dille ifadelendirilmiştir. Haber başlıklarında kullanılan "süper", "rekör", "gayet iyi" gibi kelimeler ihaleyi ve ihaleden çıkan sonuçları değerlendirmiştir. Haberin makro yapısında, konunun özetlendiğini ve aynı zamanda çarpıcı ifadelerle okuyucuya sunulduğunu görmekteyiz.

Haberin oldukça uzun olması nedeniyle haberde çok sayıda ara başlık kullanılmıştır. Haberde olayın sadece bugünü değil aynı zamanda tarihsel bağlamı da verilmiştir. Haberin akışına göre diğer ara başlıklar ise şöyledir;

“Petrol Ofisi’nin yüzde 51’ine kim ne teklif verdi?”

Bu başlıkla yine ihalenin yasallığı konusunda okuyucu ikna edilmeye çalışılmaktadır. Gerçek olan bilgilerin sayısal veriler doğrultusunda okuyucuya aktarıldığı görülmektedir. “POAŞ’ın yüzde 51’nin blok satışı için açık ihalede turlar şöyle gelişti” Bu ara başlıkta ise “açık” kelimesine vurgu yapılmıştır. İhalenin açık ihale olması yasallık konusunda kamuoyuna verilen bir mesaj olma niteliğini taşımaktadır. Haberin genelinde bilgilerin tamamının verilmesi de bunun bir göstergesidir.

“Yalova: POAŞ kilometre taşı” şeklindeki ara başlıkta devlet ağzından bir açıklama ön plana çıkartılmıştır. Devlet Bakanı Yüksel Yalova’nın da POAŞ özelleştirmesine olumlu baktığı vurgulanmıştır. Haberde kullanılan ana başlıklarda her hangi bir karşıt görüşe veya karşıt görüş savunan bir kişinin düşüncesine yer verilmemiştir. “Akaryakıt pazarının lideri” ara başlığında ise özelleştirilen kurumun önemine ve büyüklüğüne vurgu yapılmıştır.

Aynı haber Türkiye gazetesinde “POAŞ ihalesi kamu hisselerini korkuttu” başlığı altında verilmiştir. 4 Mart 2000 tarihinde yayınlanan haberde POAŞ’ın satışının borsadaki etkisi ön plana çıkartılmıştır. Başlıkta konunun hangi bakış açısıyla ele alındığı noktasında ip uçları verilmektedir. POAŞ hisselerinin özelleştirme sonrası borsadaki olumsuz etkileri üzerinde durulmuştur. Haberdeki “korkuttu” kelimesi özelleştirmenin borsada olumsuz etkiler yarattığına dair bazı sinyaller vermektedir.

Haberde kullanılan ilk ara başlık ise şöyledir; “İşlem sırası kapatıldı”. Başlıkta ihalenin görüşüldüğü süre içerisinde borsada POAŞ hisselerinin işleme kapatıldığı belirtilmektedir. Başlığın ana başlıkla bir

bütünlük içinde olduğu görülmektedir. İkinci ara başlık, "POAŞ'ın piyasa değeri" şeklindedir. İlk iki başlıkta POAŞ hisselerinin borsayı etkileyecek ve hatta borsadaki diğer kamu hisselerini etkileyecek kadar güçlü olduğu belirtilmiştir. POAŞ'ın piyasa değerinin ne olduğu bu açıdan oldukça önemlidir. Başlıkta POAŞ'ın piyasa değerinin açıklanmasının önemli görüldüğü dikkat çekmektedir. Haberin makro yapısında, haberde önemli görünen ve haberi özetleyecek tarzda işlenen yapılar yer alır. POAŞ'ın piyasa değerinin yüksek olduğunu okuyucu, POAŞ ihalesi sırasında borsadaki diğer devlet hisselerinin etkilenmesinden anlamaktadır. Haber okuyucuyu bu şekilde yönlendirmektedir. POAŞ'ın piyasa değerinin haberde başlığa çekilmesi okuyucu da , POAŞ'ın gerçek değerinde satılıp satılmadığı noktasında soru işaretleri yaratmayı amaçlamaktadır. Öyle ki bir kurumun satışının piyasa değerinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yoksa kurum değerinin altında satılmış demektir. Üçüncü ara başlık, "Piyasa ne dedi" şeklindedir. Bu başlıkla POAŞ'ın satışının değişik çevrelerce nasıl karşılandığına yönelik bir uyarı yapılmaktadır. Okuyucunun dikkati bu noktaya çekilmektedir. Beşinci ara başlık, "İlk gerçek özelleştirme" şeklindedir. Bu başlıklar fikir sorulan yetkililerin ağzından çıkan cümlelerden seçilmiştir. Altıncı ara başlık, "POAŞ hisseleri olumsuz etkilenir" şeklindedir. Haberin konuyu ele alış şekli büyük oranda borsadaki hisselerle olacak etkileri noktasındadır. Son olarak da, "Fiyat belliydi" şeklinde bir ara başlık kullanılmıştır. Haberde kullanılan başlıkların genelinde konuya mesafeli yaklaşıldığı görülmektedir. Başlıklarda konu hakkında genel bir bilgi vermek yerine borsadaki hisselerin ön plana çıkartıldığı dikkat çekmektedir. Bununla beraber, ihaleyle alakalı olumlu ve olumsuz fikirlerin konunu uzmanlarının ağzından verildiği ve bu fikirlerin dağılımının haber başlıkları içersinde sağlandığı da görülmektedir. "Fiyat belliydi" şeklindeki ara başlıktan önce, "ilk gerçek özelleştirme" gibi bir ara başlığın verilmesi söz konusudur. Fakat haber Hürriyet gazetesinde aynı tarihli ve aynı konulu haber kadar açıklayıcı ve kapsamlı değildir. Hürriyet gazetesinde yayınlanan POAŞ ihalesi

haberinde, başlıkların ciddi bir şekilde olumlayan, idialı yargılar içerdiği görülmektedir. Türkiye, alan olarak da POAŞ ihalesine daha az yer ayırmıştır. Aynı zamanda, haberde yer alan ifadelerin çok keskin çizgilerle birbirinden ayrılması da mümkün değildir.

Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan aynı tarihli ve aynı konulu haberin ana başlığı, gazetenin konuya diğer iki basın organından farklı yaklaştığını göstermektedir. 4 Mart 2000 tarihinde yayınlanan haberin başlığı şöyledir; "POAŞ vurgunu". Hürriyet gazetesi ihaleyi, "Süper ihalede rekor fiyat" başlığı altında verirken, Türkiye gazetesi "POAŞ ihalesi kamu hisselerini korkuttu" şeklinde vermiştir.

Araştırmamızın içerik analizi bölümünde de özelleştirme konusuna eleştirel tarzla yaklaşan tek gazetenin Cumhuriyet olduğu görülmüştür. Sayısal veriler, Cumhuriyet gazetesinin "özelleştirmeyi olumsuzlayan temalara" en fazla yer veren gazete olduğunu göstermiştir. POAŞ ihalesi için "vurgun" ifadesi kullanılmıştır. Vurgun kelimesi kendiliğinden olumsuz bir anlam taşımaktadır. Hürriyet Gazetesi'ndeki "süper", "rekor" gibi kelimelerle taban tabana zıt bir anlamda kullanılmıştır. Haberin makro yapısında, habere bakış açısı özetlenirken, "POAŞ'ta" ifadesiyle de POAŞ'ın satışının gerçekleştirildiği ihale kastedilmiştir. Vurgun kelimesi argoda, bir şeyin çalınması, dolandırıcılık gibi anlamlar taşımaktadır. Özellikle Türkiye'de son yıllarda devlet kurumlarında gerçekleştirilen yolsuzluklar için sıkça kullanılmaktadır. Hürriyet gazetesinde, ihalenin açıklık ilkelerine sadık kalınarak yapıldığı sık sık vurgulanmıştır. Cumhuriyet gazetesinin "vurgun" şeklinde ifade ettiği ihalede ise gizli saklı bir satışın yapıldığı anlamı çıkartılmaktadır.

Haberin makro yapısında değerlendirilecek bir diğer unsur ise haber spotlarıdır. 4 Mart 2000 tarihli POAŞ özelleştirmesi haberinin spotları ise şöyledir;

“İş Bankası-Doğan Grubu kazandı. Kapalı zarfla yapılan iki tur sonunda en düşük teklif verdiği açıklanan Vakıflar Bankası-Alarko Holding ortaklığı, daha sözlü açık artırma başlamadan elendi. Kapalı zarfla alınan tekliflerin ilk turda en yüksek 750 milyon dolar verilmesi, ihalede fiyatın düşük tutulmasını sağladı.İhale Komisyonu da açık artırmayı, 1 milyar 25 milyon dolarla, ilk POAŞ ihalesinde oluşan 1 milyar 160 milyon dolarlık fiyatın 135 milyon dolar altından başlattı.” (4 Mart 2000 Cumhuriyet).

Haberin makro yapısında dikkat çeken nokta, haber dilinin eleştirel olmasıdır. Haber başlığında çarpıcı bir ifade olan “vurgun” kelimesi kullanılmıştır. Aynı zamanında, spotta sayısal verilerin aktarılması yoluyla anlam güçlendirilmiştir. Hürriyet gazetesinde ve Cumhuriyet gazetesinde ihalenin yöntemi konusunda farklı bilgiler aktarılmıştır. Cumhuriyet’te, “kapalı zarfla yapılan iki tur” ifadesi varken, Hürriyet’e “açık ihale” ifadesi kullanılmıştır. Ve her iki gazete de kendi bakış açılarından ihaleyi ya meşrulaştırmış ya da meşru olmadığını ve ihaleye şaibe karıştığını anlatmaya çalışmıştır. Özelleştirmenin bir devlet politikası olması nedeniyle bir gazete özelleştirmeyi, devletin ideolojik söylemini meşrulaştırıp yeniden üretirken, diğeri bu söyleme karşı bir tavır almaktadır. Bu üretim sürecinde basın organlarının devletle olan veya olmayan organik bağları da etkili olmaktadır.

Hürriyet gazetesinde yer alan POAŞ ihalesi haberinde, POAŞ’a ödenen fiyat “rekor fiyat” olarak değerlendirilmiştir. Oysa Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan aynı tarihli haberde fiyatın bilinçli olarak düşük tutulduğuna dikkat çekilmiştir. Bu iddia, haberdeki sayısal verilerle desteklenmiştir.

“POAŞ Genel Müdürü Mehmet Gültekin, kurumun kamu misyonunu çoktan tamamladığını ve özel sektöre devir zamanının geldiğini öne sürdü. İhale fiyatının POAŞ'ın borsada işlem gören senetlerine bakıldığında aşağıda kaldığı yönünde eleştiriler üzerine Gültekin, İMKB'de işlem gören hisselerin oranının yüzde 7 olduğunu, ancak yüzde 5 civarında bir bölümünün belli grupların kontrolünde olduğu için işlem gören kısmının yüzde 1-2 civarında olduğunu söyledi. Gültekin bu rakamla genel bir değerlendirme yapmanın son derece yanlış olacağını savundu. Güneydoğu'ya petrol sevkiyatının aksayacağı eleştirilerini yerinde bulmadığını öne süren Gültekin, 'arz talep dengesi' dedi.” (4 Mart 2000, Cumhuriyet).

Kurumun genel müdürü tarafından yapılan açıklamada geçen “kurumun kamu misyonunu çoktan tamamladığı ve özel sektöre devrinin zamanın geldiği” ifadesi, “öne sürdü” şeklinde verilmiştir. Ayrıca, Hürriyet'te üzerinde durulmayan, Türkiye'de ise haberde ön plana çıkartılan POAŞ'ın borsada işlem gören senetlerinin değerinin altında satıldığı idiası Cumhuriyet gazetesinde de ön plana çıkartılan yönler arasındadır.

Araştırma çerçevesinde incelediğimiz bir diğer haber başlığı ise şudur; “POAŞ'ta yeniden yapılanma.” Haber 19 Ekim 2000 tarihinde Hürriyet gazetesinin ekonomi sayfasında yayınlanmıştır. Haberin makro yapısında yer alan haber başlığı, haber girişi ve haber spotları okuyucuyu, POAŞ'ta gerçekleştirilen uygulamaların olumlu olduğunu düşündürmektedir. “Yeniden yapılanma” ifadesi olumlu bir anlam içermektedir. POAŞ'ın daha önceden problemlili bir yapıda olduğu, şu anda da asli yapının yenilenerek düzeltildiği noktasına vurgu yapılmaktadır.

Aynı haberin girişi ise şöyledir;

“Petrol Ofisi’nde özelleştirme sonrasında yeniden yapılanma sürüyor. POAŞ yönetimi, Petrol-İş’le uzlaşarak 740 kişinin de iş akdinin feshedildiğini açıkladı. Şirket, özelleştirme yasası doğrultusunda iş akdi feshedilenlere toplam 3.5 trilyon lira tazminat ödeyecek” (Hürriyet, 19 Ekim, 2000).

“Kişi başına 12 milyar” şeklinde yazılan ara başlıkta işten çıkartmalar yerine işten çıkartılacaklara kişi başına ödenecek para vurgulanmıştır. Okuyucuya, işten çıkartmalar olumlu bir çerçevede aktarılmaya çalışılmıştır. Kurumun, işten çıkarttığı elemanlarını mağdur etmediği, onlara hakettikleri parayı verdiği ileri sürülmüştür.

“En yakın rakibimizden 13 kat fazla istihdam var” şeklinde yazılan ara başlıkta da kurumun haklılığı üzerinde durulmuştur. Daha önce yayınlanan POAŞ özelleştirme haberlerinde, POAŞ’ın akaryakıt sektörünün en büyük kuruluşu olduğu sayısal verilerle açıklanmıştır. Bu ara başlıkta ise kurumun rakiplerine göre 13 kat fazla istihdamı vurgulanmıştır. Burada da sayısal verilerle haberin inandırıcılığı desteklenmiştir. Bu denli büyük bir kurumun istihdamının da yüksek olması olağan bir şeyken bu sayı normal dışı gösterilmiştir. Böylelikle kurumun eleman çıkartması olması gereken bir durum olarak aktarılmıştır. İncelenen temalardan biri de devlet kurumlarının fazla istihdamının olduğudur. Özelleştirme öncesi devlet kuruluşlarına yapılan bu eleştiri, özelleştirme sonrası kurumlardan eleman çıkartmayla son bulmaktadır. Bu yolla özelleştirme sonrası işten atmalar meşrulaştırılmaktadır.

Haberde kullanılan başlıklar, giriş ifadeleri haberin genel yapısı hakkında önemli ip uçları vermektedir. Haberin işlenişinin, konuya gazetenin yaklaşımın göstergelerini oluşturmaktadır. Haber örgüsünü oluşturan bu yapıların, haberdeki ana fikri veya fikirleri ön plana çıkardığı da görülmektedir.

“POAŞ’ta üretim durdu” başlığıyla, 19 Ekim 2000, tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan haberde aynı konunun farklı bir bakış açısıyla incelendiğini görmekteyiz. POAŞ’ta özelleştirme sonrası gerçekleştirilen işten çıkartmaları Cumhuriyet gazetesi olumsuz bir ifadeyle başlığa taşımıştır. Haberde işçilerin yaptığı eylem haber başlığına çekilmiştir. Eylemin POAŞ’ta üretimi durdurduğu, haberin makro yapısının içeriğini oluşturmuştur.

Haberin girişinde de yine özelleştirme sonrası gerçekleştirilen işten çıkartmaların üzerinde durulmuştur;

“POAŞ Genel Müdürlüğü’nde işten çıkartılan bin 250 kişinin önceki gün başlattığı eylem devam ediyor. Türkiye genelinde 13 bölgede süren eylem nedeniyle hiçbir POAŞ istasyonunda dolum yapılmadığı belirtiliyor. Bu arada işçiler, Devlet Bakanı Yüksel Yalova’nın kendilerine “mağdur edilmeyecekleri” sözü verdiğini belirterek bu sözün tutulmasını istediler” (Cumhuriyet, 19 Ekim, 2000).

Haberde işçilerin protestoları “eylem” şeklinde ifade edilmiştir. POAŞ çalışanlarının eylemlerinin haklılığı Devlet Bakanı Yüksel Yalova’nın işçilere verdiği sözün bire bir aktarılmasıyla ifade edilmeye çalışılmaktadır. Hürriyet gazetesinde yayınlanan aynı tarihli ve aynı konulu haberde “işten çıkartma” ifadesi hiç bir şekilde kullanılmamıştır. gazete bunun yerine “fazla istihdam” ve “emeklilik” gibi ifadeleri tercih etmiştir. Haber başlıklarında veya giriş ifadelerinde “eylem” kelimesini kullanmamışlardır. Cumhuriyet olayı “POAŞ’ta üretim durdu” şeklinde başlıklandırırken, Hürriyet aynı olayı, “POAŞ’ta yeniden yapılanma” şeklinde duyurmuştur. Aynı haberin Türkiye gazetesinde “kısa, kısa...” bölümünde, “POAŞ’ta eylem” başlığıyla verildiği de görülmektedir. Türkiye gazetesinde yayınlanan haber bir cümleden oluşmaktadır.

4.1.3. Şematik Yapılar:

Haberin şematik yapısı, özet ve hikaye örgüsünden yani ana metinden oluşur. Başlıklar, alt başlıklar ve giriş haberin özetini sunar. Özel bir yazı karakteriyle belirtilsin veya belirtilmesin basında yer alan her haberin bir başlığı ve girişi vardır. Başlık girişten önce gelir ve ikisi birlikte haber konusunu önceler. Başlık ve girişin yapısal fonksiyonları da açıktır; birlikte metnin esas konusunu açıklamak (Akt. Akca,1999: 170).

Ana metin ise durum (situation) ve yorumlardan (comments) oluşur. Durum habere konu olan olay ve bu olayın sonuçlarını içerir. Ayrıca olayın geçtiği ortama ve/veya olayın hemen öncesine ilişkin bilgiler, yani artyöre bilgileri de burada gruplanabilir (İnal, 1994: 156). Artyöre bilgileri genellikle asıl haber olayları ile ilgili bilgilerden sonra gelir (van Dijk: 54). Yine haberin ana metnine dönersek, ana metnin önemli bir kısmını yorumların oluşturduğu görülür. Akredite kaynakların ve olaylara katılan tarafların yaptıkları değerlendirmeler ve dile getirdikleri beklentiler de ana metin içerisinde de yer alır. Şu da belirtilmelidir ki her haber metnin de bu şematik kategorilerin hepsi bir arada bulunmaz (İnal,1994: 156).

5. Mikro Yapısal Özellikler:

Mikro yapılar çerçevesindeki sözcük seçimi, cümle yapıları, cümleler arasında kurulan ilişkiler, haberin ikna yolları (retorik) gibi unsurları inceleyeceğiz. Haber metnindeki özel anlamlar, yan anlamlar ve kodlar da bu başlık altında ele alınacak. Bunlar yapılırken araştırmamızın içerik analizi bölümünde ulaştığımız sayısal veriler ve bu verilerin yorumlarından da yararlanılacaktır. Hangi gazetenin hangi temalara ağırlık verdiği, özelleştirme haberlerinin gazetelere göre dağılımı gibi bir takım sonuçlardan yola çıkılarak haberlerin dili, söylemi incelenecektir.

5.1.1 Sözcük seçimleriyle Yan Cümleler Arasında Anlam İlişkilerinin Kurulması ve İmalar:

İncelediğimiz dönemde yayınlanan özelleştirme haberlerinde, özelleştirilen kurumun türünden, özelleştirmenin yönteminden ve özelleştirme haberini yayımlayan gazeteden kaynaklanan dilsel farklılaşmalar dikkat çekmektedir. Türkiye ve Hürriyet gazetelerinde yayınlanan özelleştirme haberlerindeki sözcük seçimleri birbirine büyük oranda benzerken, Cumhuriyet gazetesinde bu dil farklılaşır . Sözcük seçimlerinin yanı sıra, hangi gelişmenin haber olup hangisinin haber olmadığı da önemli bir gösterge olarak yerini almaktadır.

Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan özelleştirme haberlerinde okuyucunun aklında soru işaretleri bırakılırken, Türkiye ve Hürriyet gazetelerinde soru işareti bırakabilecek her nokta zaman zaman retorik de yapılarak giderilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet gazetesi özelleştirme uygulamalarını tanıtırken “satış”, “kamu kontrolünden çıkartılma” gibi kelimeler kullanılmıştır. Türkiye ve Hürriyet gazeteleri, “devlet tekeline çıkartılma”, “özelleştirme” gibi ifadelerle sıklıkla yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan 10 Aralık 1998 tarihli özelleştirme konulu haberde, özelleştirmeyi ve özelleştirme karşıtlarıyla taraftarlarını imleyen çeşitli kelimelere ve ifadelerle yer verilmiştir. gazete tanımlamalarını yaparken özelleştirme karşıtı olarak değerlendirdiği kişi ve grupları ön plana çıkartmıştır. Özelleştirme yanlısı olarak da devletin yetkililerini işaret etmiştir. Haberin genelinde kullanılan bazı ifadeler şöyledir; “Karşıt görüşlerin alınmadığı Enerji Şurası’nda, sektörün kamu denetiminden çıkartılması istendi”, “Enerji Bakanı Cumhur Ersümer’in ‘ilk şura olması nedeniyle bazı kişileri çağırmayı unuttuk ‘ itirafına karşın...”

Haberde kullanılan bir diğer ilgi çekici ifade ise “Satışa kapı aralanıyor” ifadesidir. Cümlede “kapı aralanıyor” ifadesi kullanılarak anlam güçlendirilmiştir. gazete, bir diğer ara başlıkta ise “Enerji Şurası’nda beklenen sonuçlar çıktı” ifadesini kullanmıştır. Tüm bu ifadelerin geneline bakıldığında, Cumhuriyet Gazetsi’nin okuyucunun aklında soru işaretleri bırakmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Enerji sektörü yabancı sermayenin sokulmaya çalışıldığı bir sektördür. Nükleer tesislerle ilgili olarak da tartışma konusudur. Haberde devlet tarafından düzenlenen ve bilimsel olduğu varsayılan bu şurada, özelleştirme karşıtlarının ve nükleer enerji tesislerine karşı olan çevreci grupların şuraya çağrılmamaları vurgulanmıştır. Bu yolla, şuranın önceden tasarlanan bir takım kararların meşruluğunu kazandırmada araç olduğu noktası haberde ön plana çıkartılmıştır. Haberin kurgusunda, “karşıt görüşler...”, “kapı aralanıyor...”, “...beklenen sonuçlar çıktı” gibi ifadelerin hem başlıklara çekilmesi hem de arka arkaya verilmesi bunun bir göstergesidir. Olayın bilinen bir geçmişinin ve çizgisinin de olduğu yine bu ifadeler aracılığıyla okuyucuya aktarılıyor:

“Türkiye’yi ciddi bir darboğazın beklediği savıyla özelleştirmelere kapı aralamak isteyen hükümet, düzenlediği Enerji Şurası’nda da bu sektörün kamu denetiminden çıkartılmasını istedi. Bazı komisyon üyeleri alınan kararların bilimsel verilere dayanmadığını belirterek “içi bomboş bir şuraydı” görüşünü dile getirdiler” (Cumhuriyet, 10 Aralık 1998).

Gazetenin, haberin genelinde karşıt görüşlere ölçülü bir dille yer verdiği görünmektedir. Haberde, “içi bomboş bir şuraydı” görüşünün tırnak içinde verilmesi bunun bir göstergesidir. Haberdeki genel yapıda, iki ayrı kanattan da yararlanılmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan bir diğer haber de “PTT”nin özelleştirilmesiyle ilgilidir. Haberde geçen ifadeler araştırmamızın içerik analizi bölümünde ulaştığımız bir takım bilimsel verileri destekleyici

tarzdadır. Özelleştirmeyi olumsuzlayan temalar olarak başlıklandırdığımız bir takım ifadelere bu haberde sıkça rastlanmaktadır. Haber, Cumhuriyet gazetesinin konuyu ele alış tarzıyla alakalı önemli ip uçları vermektedir.

“...SHP Milletvekili Prof. Dr. Nami Çağan telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi girişimini “Mondoros Mütarekesine dönüş” olara nitelendirdi. Çağan, “savaşta galip çıkan işgal devletlerine verilen yetki şimdi iradi olarak veriliyor” dedi... İptal gerekçelerinin “Egemenlik, tekelleşme, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin devre dışı bırakılması, memur olmayan kişilere kamu hizmeti gördürülmesi gibi noktalara dayandığını” vurgulayan Çağan...” (Cumhuriyet, 2 Ağustos 1994).

Özelleştirme uygulamalarının hukuka aykırı olduğu vurgulanıyor. Özelleştirmenin yöntemi yanı sıra, özelleştirilecek kurumun hangi sektörde olduğuna da dikkat çekiliyor. Haberin başlığında, özelleştirme uygulamaları nedeniyle SHP’nin koalisyondan “vuruşarak çekilme” kararı aldığı üzerinde durulmuştur. Haberde “vuruşarak çekilme” ifadesi sıklıkla kullanılarak “Mondoros Mütarekesi”ne benzetilen özelleştirme faaliyetleri eleştirilmiştir. Özelleştirmelerle, ülkenin egemenlik anlayışına zarar verildiği üzerinde de durulmuştur. Bu konuya, Türkiye ve Hürriyet gazetelerinde yer verilmemiştir. Özelleştirme uygulamalarına yönelik açılan davalar Cumhuriyet gazetesinde olumlu bir dille aktarılırken, incelediğimiz diğer iki gazete ya bu haberlere hiç yer vermemiş veya çok kısa geçmiştir. Konuyla ilgili haberler zaman zaman siyasetçi ağzında yapılan olumsuz açıklamalarla okuyucuya aktarılmıştır. Yargının özelleştirmenin önünü kapattığı ve bunun da ülke ekonomisine büyük zarar verdiği vurgulanmıştır.

Hürriyet, Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinde POAŞ’ın satışıyla ilgili aynı tarihte yayınlanan haberleri incelediğimiz zaman gazetelerin konuya yaklaşımı ile ilgili daha net bilgilere sahip olunacağı

görüşündeyiz. Konuyla ilgili Hürriyet gazetesinde yayınlanan haberde olumsuz kelimelerin çarpıcı ve abartılı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. gazete ihale sonucundan duyduğu memnuniyeti gizleme ihtiyacı duymamıştır. Bu memnuniyetin meşrulaştırılması yoluna da başvurmuştur. Bir takım sayısal veriler ve yine bir grup yetkili ve uzman görüşleriyle de bunu desteklemiştir. Sayısal verilerin ve uzman görüşlerinin haberde kullanımı “retorik” başlığı altında ayrıca incelenecektir.

“Süper ihale rekor fiyat” başlığının kullanıldığı haberde, seçilen diğer ifadelerle de, ihalenin en mükemmel, en açık ve yasal bir şekilde gerçekleştirildiği fikrinin okuyucuya verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Petrol Ofisi’nin yüzde 51’inin özelleştirilmesi ihalesinde ipi 1 milyar 260 milyon dolarlık teklifiyle İş Bankası-Doğan Holding Konsorsiyumu göğüsledi” (Hürriyet, 4 Mart 2000).

Haberde okuyucuya ihaleyi kazanan kuruluşların “ipi göğüsledi” şeklinde tanıtılmasıyla, olağanüstü bir başarıya imza attıkları fikri verilmiştir. Haber başlığında ihale “süper”, kuruma ödenen para “rekor” kelimeleriyle ifade edilmiştir. İhaleyi alan Konsorsiyum üyelerinden biri Doğan Holding’tir. Doğan Holding aynı zamanda Hürriyet gazetesinin sahibidir. Bu ilişkinin haber diline yansıdığı da açıkça görülmektedir.

Haberde farklı kişilerde alınan yorumlar ve değerlendirmeler yer almaktadır. Fakat bu yorumlarda olumsuz bir ifadeye rastlanmamıştır. Konsorsiyum’un ortaklarından İş Bankası’nın Genel Müdürü,

“...Biz POAŞ’ın kısa bir sürede, gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra, bugünkü karlılığının katlanacağı inancındayız” (Hürriyet 4 Mart 2000).

Haberde “gerekli düzenlemeler” ve “bugünkü karlılığının katlanacağı” gibi ifadelere yer verilmiştir. Kamu kuruluşlarının kapasitelerinin altında çalıştırıldığı ve yine kapasitelerinin üstünde eleman barındırdığı söylemi basındaki hakim söylemdir. Özelleştirmenin gerekliliği ve hatta ülke geleceği açısından kaçınılmaz bir gerçek olduğu bu savlarla desteklenmiştir. Türkiye’nin akaryakıt devi olarak nitelendirilen POAŞ’ın özelleştirilmesi sonrası ihaleyi kazanan kurumun yetkilisinin dikkatleri düzenlemelere çekmesinin sebebi budur. gazete de haberde bunu ön plana çıkartmıştır. Açıklamanın yetkili bir ağızdan yapılmasına haberde vurgu yapılmıştır. Hakim olan söylemin bu yolla güçlendirildiği görülmektedir.

Basında yer alan ve özelleştirmeyi olumsuzlayan temaların başında gelen “özelleştirmede yolsuzluk yapılıyor” temasının haberde çürütülmeye çalışıldığı da görülmektedir. Haberde, özellikle POAŞ’ın satış fiyatı üzerinde durulmuştur. POAŞ’ın reel fiyatıyla satın alındığı sayısal veriler ve iptal edilen bir önceki ihaledeki satış fiyatları verilerek desteklenmiştir. POAŞ’ın satışıyla ilgili Devlet Bakanlarının, POAŞ Genel Müdürü’nün ve POAŞ’ı satın alan Konsorsiyum yetkililerinin olumlu görüşleri seçilerek ve spotlara çekilerek verilmiştir.

Aynı konulu ve aynı tarihli haberin Cumhuriyet gazetesinde yayınlanış şekli Hürriyet’tekinin tam anlamıyla karşıtıdır. Haber birinci sayfadan verilmiştir. Haberin başlığı, POAŞ vurgunu” şeklindedir. Haberde kullanılan üst başlık ise şöyledir, “Petrol Ofisi’nin yüzde 51’i değerinin çok altında satıldı” (Cumhuriyet, 4 Mart 2000).

Aynı konulu haberde Hürriyet gazetesi ihalenin açık bir şekilde yapıldığını ve ihaleye fesat karışmadığını değişik kelimeler aracılığıyla haberin tümüne yayarak vurgulamaktadır. Cumhuriyet gazetesi haberin alt

ve üst başlıkları aracılığıyla yarattığı soru işaretini haber girişinde açıklamaktadır.

“POAŞ ihalesini İş Bankası-Doğan Grubu kazandı. Kapalı zarfla yapılan iki tur sonunda en düşük teklif veren olduğu açıklanan Vakıflar Bankası-Alarko Holding ortaklığı, daha sözlü açık artırma başlamadan elendi. Kapalı zarfla alınan tekliflerin ilk turunda en yüksek 750 milyon dolar verilmesi, ihalede fiyatın düşük tutulmasını sağladı. İhale Komisyonu da açık arttırmayı, 1 milyar 25 milyon dolarla, ilk POAŞ ihalesinde oluşan 1 milyar 160 milyon dolarlık fiyatın 135 milyon dolar altında başlattı” (Cumhuriyet, 4 Mart 2000).

Haberde kullanılan “kapalı zarfla yapılan...” ifadesi Hürriyet gazetesinde yayınlanan aynı konulu ve aynı tarihli haberle anlamsal zıtlık içermektedir. Hürriyet gazetesi ihalenin meşruluğuna ve legallğine vurgu yapmıştır. İfadeler de bu yönde kullanılmıştır. Cumhuriyet gazetesi ise konuyu farklı bir dille işlemiştir. Haberde kapalı zarfla yapılan ihaleye fesat karıştığı yönünde bilgiler de verilmektedir. Vakıflar Bankası-Alarko Holding ortaklığının daha sözlü açık artırma başlamadan elendiğine dair bilginin iki kez verildiği görülmektedir. İhalede açık artırmanın bilinçli olarak POAŞ’ın gerçek fiyatının çok altında açıldığı vurgulanmıştır. Bu iddialarda sayısal veriler kullanılarak retorik yapılmıştır.

Hürriyet gazetesinde yayınlanan aynı konulu haberde, İş Bankası Genel Müdür Yardımcısı Onur Özbilen’e gazetecilerin, “işçi çıkartacak mısınız” sorusuna yer verilmezken, Cumhuriyet gazetesi bu soruya yer vermiştir. Haberde olayın hangi bağlamda verildiği ve hangi unsurların hangi kelimelerle ön plana çıkartıldığı önemlidir.

“...Özbilen, “işçi çıkartacak mısınız” sorusu üzerine “şirketin verimliliği adına gerekeni yapacaklarını” söyledi...POAŞ Genel Müdürü Gültekin, kurumun kamu

misyonunu çoktan tamamladığını ve özel sektöre devir zamanının geldiğini öne sürdü. İhale fiyatının POAŞ'ın borsada işlem gören senetlerine bakıldığında aşağıda kaldığı yönündeki eleştiriler üzerine Gültekin, IMKB'de işlem gören hisselerin oranının yüzde 7 olduğunu , ancak yüzde 5 civarında bir bölümün belli grupların kontrolünde olduğu için işlem gören kısmın yüzde 1-2 civarında olduğunu söyledi" (Cumhuriyet, 4 Mart 200).

Haberde konuyla ilgili tartışmalara değinilmektedir. Hürriyet gazetesi ise bu tartışmalara değinmemiş ve sadece ihalenin fesat karıştırılmadan, kurumun değerinin karşılığının fazlasıyla alınarak sonuçlandırıldığına vurgu yapmıştır. Cumhuriyet'te yayınlanan haberin başlığında "vurgun", Hürriyet'e ise "süper" ve "rekor" kelimelerinin kullanılması iki gazetenin konuya nasıl yaklaştığını göstermektedir. Bu ifadelerin, haberin geneline ve yan cümlelerdeki açıklamalara da yansıdığı açıktır.

POAŞ'ın özelleştirilmesiyle ilgili Türkiye gazetesinde yayınlanan aynı tarihli haberde daha temkinli bir dil hakimdir. Haberde, konu tek noktadan ele alınarak, konuyla ilgili kapsayıcı bir bilgilendirme yapılmamıştır. Konunun gelişimi ve ihalenin gerçekleştirilişi ile alakalı genel bilgilerin verilmesinin yanı sıra, ihale hakkında sorulan bir takım sorular haberde yer almamıştır. Konu daha çok POAŞ'ın IMKB'deki hisseleri ve POAŞ özelleştirmesinin borsa üzerindeki etkisinde yoğunlaşmıştır.

"POAŞ ihalesi kamu hisselerini korkuttu" başlığıyla yayınlanan haberde; POAŞ'ın satışından rahatsızlık duyulduğu üstü kapalı bir şekilde ifade edilmiştir. Haberde bu rahatsızlığın sebebi keskin ifadeler yerine daha yumuşak bir dille anlatılmıştır. Türkiye gazetesi, özelleştirme uygulamalarını yöntemsel anlamda eleştiren bir gazetedir. Bunu yaparken de kullandığı dile oldukça dikkat etmektedir. Haberde kullandığı

olumsuzlayıcı ifadeleri genelde yetkililerin ağzından gerçekleştirmektedir. gazete, bu tür haberlerinde hem olumlayıcı hem de olumsuzlayıcı ifadelere aynı anda yer vermektedir. gazete “POAŞ’ın gerçek değeri” şeklindeki bir ara başlıkla okuyucunun aklında soru işaretleri bırakmayı amaçlamaktadır.

“POAŞ’ın yüzde 51’inin 1 milyar 260 milyon dolara satılması borsadaki kamu şirketlerini olumsuz etkiledi. Çünkü önceki gün 130 bin TL’den kapanan POAŞ hisselerini baz alarak yapılan piyasa değeri yaklaşık 4.5 milyar dolarlık bir rakam ortaya çıkıyordu. Şirketin yüzde 51’inin 1 milyar 260 milyon dolara satılması 130 bin liralık borsa piyasa değerinin yarısına yakın bir değer (71 bin TL) ortaya çıkardı...” (Türkiye, 4 Mart 2000).

Haberde, POAŞ’ın değerinin çok altında satıldığı anlatılmak istenmiştir. Konu bir taraftan sayısal verilerle desteklenirken, diğer taraftan haberin genelinde eritilmiştir. İfadeler Cumhuriyet gazetesindeki gibi çarpıcı değildir. Cumhuriyet gazetesi, POAŞ’ın değerinin altında satıldığı düşüncesini “POAŞ’ta vurgun” şeklinde ifade ederken, Türkiye gazetesi aynı iddiayı “POAŞ’ın piyasa değeri” şeklinde kodlamıştır. Haberin devamında ise, yetkililerin ve uzmanların görüşleri ara başlıklarla aktarılmıştır.

Haberde “ilk gerçek özelleştirme” ,başlığında geçen “gerçek kelimesinin olumlu bir anlam içerdiği görülmektedir. Haberde geçen “Devletin hantal yönetiminden kurtulması da olumlu” ifadesi, özelleştirmenin basında yer alan hakim söylemleri arasında yer alır. Haberde geçen “hantal” kelimesi, devlet yönetiminin kuruma zarar vermesi, kurumu kapasitesinin çok altında çalıştırması ve kurumun kapasitesinin çok üstünde eleman barındırması gibi düşünceleri kodlamak için kullanılan anahtar kelimelerdendir.

POAŞ satışının, kurumun gerçek değerinin altında bir fiyatla gerçekleştirildiğinin de vurgulandığı haberde, bu satışın bundan sonraki özelleştirmeler açısından çok olumlu bir örnek olduğu da vurgulanıyor. Hürriyet ve Türkiye gazetelerinde yayınlanan özelleştirme haberlerinde, özelleştirmenin süreceği mesajı verilmektedir. Özelleştirmeler, yöntemleri tartışılabilirse bile gereklidir düşüncesi hakimdir. Özelleştirmelerin “kilometre taşlarına” benzetilmesi, “İhalelerin özelleştirme programının sürdüğünün kanıtı” olarak ifade edilmesi ve “gelecek için umut vermesi” gibi anahtar ifadeler bir çok haberde farklı ifadelerle vurgulanmıştır.

POAŞ özelleştirmesinde bir tek Cumhuriyet gazetesinin ifade ettiği “özelleştirme sonrası işçi çıkarımı” özelleştirmeden 7 ay sonra gazetelere konu olmuştur. Konuya incelediğimiz üç gazetenin tavrı farklı olmakla birlikte, Türkiye ve Hürriyet gazeteleri bazı noktalarda benzerlik göstermektedir. Hürriyet gazetesinin, işten çıkartmaları imalarla geçiştirirken, Cumhuriyet gazetesi konuyu açık açık dile getirmiştir.

Hürriyet gazetesi işten çıkartmaları “...yeniden yapılanma” şeklinde kodlamıştır. Haberin genelinde de “işten çıkartma” ifadesi doğrudan çok az kullanılmıştır. Bunun yerine “iş akdinin feshi” ifadesine yer verilmiştir.

“Petrol Ofisi’nde özelleştirme sonrası yeniden yapılanma sürüyor. POAŞ yönetimi, Petrol-İş’le uzlaşarak, 740 kişinin de iş akdini feshettiğini açıkladı. Şirket, özelleştirme yasası doğrultusunda iş akdi feshedilenleri toplam 3.5 trilyon lira tazminat ödeyecek” (Hürriyet, 19 Ekim 2000).

Haberde kullanılan anahtar ifadelerin, “özelleştirme sonrası yeniden yapılanma”, “Petrol-İş’le uzlaşarak”, “Özelleştirme yasası doğrultusunda iş akdinin feshi”dir. Haberde, kurumda gerçekleştirilen işten çıkartmaların kişilerde yarattığı mağduriyet yerine, işten çıkartılanların toplamına

ödenen 3.5 trilyon ön plana çıkartılmıştır. İşten çıkarmaların, akaryakıt sektörü çalışanlarının temsilcisi olan Petrol-İş Sendikası'nın onayladığı iddia edilmektedir. Haberin girişinde işten çıkartılanların sayısı verilirken "740 kişinin de" ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Cümledeki "de" ifadesi işten çıkartılanların sayısının daha fazla olduğunu göstermektedir. Fakat bu sayısal olarak verilmemiş ve haberde eritilmiştir.

Haberde "En yakın rakibimizden 13 kat fazla istihdam var" açıklaması ara başlık şeklinde verilmiştir. Kurumun Türkiye akaryakıt piyasasının yüzde 51'ine sahip olduğuna ise değinilmemiştir. Oysa Hürriyet gazetesinin 4 Mart 2000 tarihli haberinde kurumun "Türkiye akaryakıt sektörünün devi" olduğu sayısal verilerle aktarılmıştır. İşten çıkartmalar sonucunda, Petrol Ofisi çalışanlarının yaptığı eylem haberde, "... yasadışı hareket ederek önce oturma eylemi yapmışlar..." şeklinde ifade edilerek "yasadışı" olarak nitelendirilmiştir.

Aynı konulu ve aynı tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan haberde kullanılan dil daha farklıdır. "POAŞ'ta üretim durdu" başlıklı haberde, özelleştirme sonrası gerçekleştirilen işten çıkartmaların kurum gözünden değil işçi ve sendikacı gözünden ele alındığı görülmektedir.

Haberde "işten çıkartma" ifadesi sık sık kullanılmıştır. Aynı zamanda Hürriyet gazetesinde Petrol-İş Sendikasıyla gerçekleştirilen anlaşma sonucu işten çıkartmalara Petro-İş'in karşı olduğuna dair bilgilere Cumhuriyet gazetesinin haberinde yer verilmektedir. gazete, işçilerin eylemini "yasadışı" olarak nitelendirmemiştir. İşçilerin söz konusunu gelişmeler sonucunda mağdur olduklarını ifade etmiştir. Haberde, hükümete yönelik imalı açıklamalara da yer verilmiştir. İşçilerin eylemler sırasında attıkları sloganlara da haberde değinilmiş ve bu sloganlar okuyucuya aktarılmıştır.

Türkiye, konuyla ilgili haberi “Kısa...Kısa...” başlığı altında yayınlanan haber sayfasında vermiştir. Haberin başlığı “POAŞ’ta eylem”dir. Haberin tamamı tek cümleden oluşmaktadır. Haberde “işten çıkarma” ifadesi, “yeniden yapılanma” ifadesinin açıklayıcısı olarak kullanılmıştır. Haber, işten çıkartmaları POAŞ’ın yeniden yapılanma çalışmalarının bir parçası olarak değerlendirmiştir. Devlet kurumlarının kötü yönetim nedeniyle özelleştirme sonrası yeniden yapılanmaya ihtiyaç duyduğu ve bunun kaçınılmaz bir gereklilik olduğu vurgusu Türkiye ve Hürriyet gazetelerinde yayınlanan haberlerin temel fikrini oluşturmaktadır. Türkiye gazetesi konuyu, işten çıkartmalar nedeniyle değil, işten çıkartmalar sonucunda işçilerin eylem yapması nedeniyle işlenmiştir.

5.1.1. Haberin Nedensellik İlişkisi İçinde Kurulması ve İmalar:

İncelediğimiz üç gazetede de özelleştirmenin nedenlerinin farklı noktalara dayandırılmakla beraber gerek eleştirilerde gerekse olumlamalarda belli başlıklar altında toplandığı görülmektedir. Hürriyet ve Türkiye gazeteleri özelleştirmeleri, devletin ekonomide yetersiz kalması, kötü yönetim, hantal yapı, fazla istihdam, politik çıkarlar amacıyla devlet kurumlarını kullanılması, kurumun kapasitesinin altında üretmesi sebepleriyle nedensellik kurmaktadır. Cumhuriyet gazetesi söz konusu nedenlerin varlığını kabul etmekle beraber konuya daha farklı bir şekilde yaklaşmıştır.

Hürriyet gazetesinde yayımlanan özelleştirme konulu haberlerde, gerçekleştirilen veya gerçekleştirilmesi gereken özelleştirme uygulamalarının nedensel bağlamda açıklandığı görülür. Nedenlerin, kurumdan kuruma ve zamandan zamana değiştiği görülür. Araştırmamızın içerik analizi bölümünde de ayrıca taradığımız ve adını “özelleştirmeyi olumlayan temalar” dediğimiz bölümde geçen açıklayıcı tanımlamaların

haberlerde sıkça yer aldığı görülür. Hürriyet ve Türkiye gazeteleri bu temalara Cumhuriyet gazetesinden daha fazla yer vermiştir. Cumhuriyet gazetesi de olumlayan temaları işlemiştir. Fakat gazetenin genel politikası çerçevesinde özelleştirme uygulamalarını eleştirmektedir. Bu da araştırmamızın ilgili bölümünde “özelleştirmeyi olumsuzlayan temalar” olarak geçmektedir.

“...Yüksel Yalova, düzenlediği basın toplantısında, POAŞ ihalesinin, Türk siyasetçi, bürokratı ve işadaminin ülke geleceğine olan inancı ve sahip çıkışının bir göstergesi olduğunu bildirdi...Özelleştirmenin bir ekonomi aracı olarak yansıtılıyor olması, hiç şüphesiz, biz sorumluların, konunun sosyal boyutundan alakasız olduğumuz anlamını taşımaz... POAŞ projesi bizim için işlevini tamamlamış...” (Hürriyet 4 Mart 2000)

Haberde, özelleştirmenin kendiliğinden önemli bir oluşum olduğu vurgulanmaktadır. Türkiye geleceği için oldukça önemli bir yere konmaktadır. POAŞ'ın özelleştirmesinin ülkedeki her kesimin gurur kaynağı olarak gösterilmektedir. POAŞ'ın artık kamu hizmetini tamamlamış bir kurum olması ve özelleştirmeye bu kurumun şu anda olduğundan daha verimli bir hale getirileceği vurgusu haberin tamamına yayılmıştır.

POAŞ'ın özelleştirilmesinden 6 ay sonra, POAŞ'taki işten çıkartmaların başladığı tarihte, özelleştirmenin önemi ve gerekliliği okuyucuya bir kez daha hatırlatılıyor. Özelleştirme sonrası yeniden yapılanma çalışmaları adı altında, okuyucuya “devlet kurumlarında fazla istihdam ve kötü yönetim var bu yüzden özelleştirme ülke geleceği açısından kaçınılmaz bir gerçekliktir” mesajı verilmektedir. Türkiye gazetesinde yayınlanan özelleştirme haberlerinde de aynı bakış açısının hakim olduğu görülmektedir. Yayınlanan haberlerin tamamına

bakıldığında, özelleştirmenin gerekliliği ve doğruluğu bir takım neden sonuç ilişkileri çerçevesinde anlatılmaktadır. Her iki gazetede de özelleştirme uygulamalarında meydana gelen yolsuzlukları ve fesat karışan ihaleleri verirken temkinli bir dil kullanmıştır. Mahkeme kararlarına ya hiç yer verilmemiş veya çok az yer vermiştir. Bu tür haberlerde bile, gazetelerin özelleştirmenin olumluluğunun çeşitli imalarla aktardığı görülmektedir. Bu tür haberlerde “özelleştirmenin önündeki engel” ifadesiyle yargıya sık sık gönderme yapılmıştır.

Hürriyet ve Türkiye gazeteleri haberlerinde özelleştirmeyi eleştirme yoluna da gitmişlerdir. Bu eleştiriler yine özelleştirmenin savunusunda olduğu gibi neden sonuç ilişkileri doğrultusunda olmuştur. Yöntemsel bir eleştiridir. Özelleştirmenin felsefesi bu noktada hiç bir şekilde eleştirilmemiştir. Aynı şey Cumhuriyet gazetesi için de geçerlidir. Haberlerinde özelleştirmeyi sıkça eleştirmekle beraber, özelleştirmenin kendisinin köktenci bir reddi yoktur. Bununla beraber neden sonuç ilişkisi içinde “neden özelleştirmeler yanlış” sorusuna cevap arayan ve bu yönde haber yapan tek gazetedir.

6. Üslup ve Retorik:

Haber söyleminin mikro yapılarından biri olan retorik özellikleri arasında sözcük seçimleri (lexical), haber metninin bütünlüğü içinde vurgular (syntax) ve cümleler arasındaki ilişki sayılabilir. Toplumda var olan iktidar ilişkileri haber metnine haber profesyonellerinin seçtikleri sözcükler aracılığıyla sızmaktadır (Keskin, 1997:136-137). Bu başlık altında, özelleştirme haberlerinde yer alan sözcüklerin gizli anlamlarını ve sözcüklerin haber metni içindeki vurgularını işleyeceğiz.

6.1 Sözcük Seçimleri ve Sentaks:

Sentaktik çözümlemede cümlelerin kısa ya da uzun, basit ya da karmaşık ve aktif ya da pasif durumlarına bakılır (Özer; 1997: 113). Haberdeki çoğu cümleler birden fazla anlama sahip olan bölümlerden oluşmaktadır. Bazı durumlarda bu bölümler üç dört ve hatta daha fazlasını içermektedir. Ancak cümleciklerin anlamı yine ana cümle etrafında oluşmaktadır; olay ve aktörlerin farklı yönlerini ortaya koymaktadırlar. Bu tür örnekleri gerek haber girişinde gerekse de haber metni içerisinde görmek mümkündür (Özer; 1997: 113).

Bu başlık altında özellikle iki konu da yoğunlaşmaktadır; işaretin çok vurgulu haber karakteri ve haber metinlerinde yer alan cümle ve cümleciklerin etken veya edilgen oluşu, diğer bir deyişle yüklem geçişlilik sorunu (İnal, 1996: 116). Haber içinde sözcük seçimleri belli bir ideolojiyi veya tavrı yansıtır. Kress, tüm işaretlerin metaforik özellikler taşıdığını belirterek, hiçbir işaretin masum olmadığını vurgular. Tüm metinler, tüm işaretler belli çıkarları temsil eder. Her ne kadar habercilerin haber metinlerinde iktidar/güç sahibi kurum ve kuruluşların durum tanımlarını yeniden ürettikleri söylene de anlatıcı bu söylemler içerisinde durumsallığını sözcük seçimleri ve vurguları ile açığa vurmaktadır (Akt, İnal; 1996: 120).

Cumhuriyet gazetesi özelleştirme haberlerinde incelediğimiz diğer iki gazeteye göre daha farklı bir dil kullanmıştır. Özelleştirmeyi nitelerken “satış” kelimesinin sıklıkla kullanmıştır. gazete “satış” kelimesi, kamuya ait kurumların özel sektöre satışını tanımlamayı amaçlamaktan çok, ki böyle bir amaç doğrultusunda hareket edilse “özelleştirme” kelimesi daha uygun bir kullanımdır, kamunun mallarının bazı kesimlerin hizmetine sunulması anlamında kullanmıştır. gazete “satış” kelimesindeki basitliği ve içerdiği

“kandırma” anlamını da ön plana çıkartmıştır. gazete, devletin karşısına, özelleştirme karşıtlarını “Karşıt görüş” olarak çıkartmış ve bu şekilde tanımlamıştır. “karşıt görüş”ler grubunda nükleer karşıtlarını da toplamış ve böylece “karşıt görüş”lerin sayısını, kapsamını ve prestijini artırmıştır. Özelleştirme için kullanılan bir başka tanımları ise “kamu kontrolünden çıkartılması”dır. Kamu, devlet anlamında kullanılmıştır. Fakat kamunun bir diğer anlamı da halkın ta kendisidir. Kurumların, kamunun yani halkın hizmetinden çıkartılacağı anlamının da kelimelerde saklı olduğu görülmektedir. Bu ifadelerin tamamının pasif yani geçişli olduğu görülmektedir. Bu da okuyucuya görüşlerin bir yerlerden alındığı ve okuyucunun bu kararlar karşısında edilgen olduğu duygusunu da vermektedir.

Cumhuriyet gazetesi özelleştirme sonrası kurumlarda meydana gelen bir takım gelişmeleri ifade ederken de sert, imalı bir dil kullanmaktan çekinmemiştir. Kurumlarda meydana gelen olaylar, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinde “yeniden yapılanma” olarak nitelendirilirken, Cumhuriyet, “işten çıkartma” olarak değerlendirmiştir. İşten çıkartmalar sonucu meydana gelen olayları, Hürriyet “yasadışı”, Türkiye, “yeniden yapılanmaya karşı eylem”, Cumhuriyet gazetesi ise “protesto eylemi” ifadeleriyle yansıtmıştır. Kelimelerden, “yasadışı” işçileri doğrudan suçlu ilan etmektedir. gazetenin işçi eylemlerine bakış açısını yansıtmaktadır. Yasadışı kelimesi merkez-sağ söyleminin bir devamıdır. “Protesto eylemi” oldukça dikkatli seçilmiş iki kelimenin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Türkiye gazetesi doğrudan “eylem” kelimesini kullanmakla beraber, yan cümlecikte eylemin neye karşı olduğunu açıklamıştır. Böylelikle “özelleştirme sonrası yeniden yapılanma çalışmaları doğrultusunda” ifadesiyle eylemin haksızlığını ifade etmiştir. Türkiye ve Hürriyet “yeniden yapılanma” ifadesinin, özelleştirilmeden önceki yapısal bozukluğu ima etmek, ve işten çıkartmaları meşru kılmak için kullanmışlardır. “Yeni” kelimesi kendiliğinden olumlu bir anlam

içermektedir. Aynı şekilde “yapılanma” da bozuk veya eksik ve hatta olmayan bir şeyin inşası için kullanılabilir. Türkiye ve Hürriyet gazetelerinde, devletin ideolojisinin yeniden üretimi, hakim olan söylemin yeniden inşasını görmekteyiz.

6.2 Retorik:

Haber söyleminin gerçeğe dayandığı iddiasını kurmada yararlandığı en önemli araçlardan biri retoriktir (İnal, 1995: 129). Haber söylemi, iddialarının inandırıcılığını desteklemek için bir dizi standart stratejiye sahiptir (Akt Akca; 1999: 220). van Dijk’in maddeler halinde sıraladığı bu stratejiler arasında en çok kullanılanları;

“Devam eden olayların doğrudan tanımları, yakın görgü tanıklarını tanık olarak kullanma, diğer güvenilir kaynakları tanık olarak kullanma, kişi, sayıları, zaman, olaylar gibi doğruluk ve kesinliği gösteren işaretler, kaynaklardan, özellikle bu kişilerin görüşlerini içeren doğrudan alıntılar kullanma, olayları yeni olduklarında bile tanıdık kılan iyi bilinen durum modelleri içine koyma....” (Akt Akca; 1999: 220).

Özelleştirme haberlerinde çok sayıda retorik kullanılmıştır. Haberlerdeki iddiaların sayısal verilerle desteklenmesi, uzman ve yetkili ağızlarından yapılan açıklamaların tırnak içinde verilmesi, çok sayıda kişiden demeç alınması gibi bir çok destekleyici öğeye rastlanmaktadır.

Hürriyet gazetesi, POAŞ ihalesinde ihaleye katılan kuruluşların adlarını, ihalede teklif ettikleri fiyatları ayrıntılı olarak vermiştir. Ayrıca iptal edilen bir önceki ihaledeki fiyatın da verilerek, ihalenin meşruluğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. Aynı verilerin, Cumhuriyet gazetesinde ihalenin meşru olmadığını kanıtlamaya yönelik verildiği görülmektedir.

Hürriyet ve Türkiye gazeteleri, özelleştirme haberlerinde, ülkenin ekonomik bozukluğunu sayısal verilerle vermiş ve devlet kurumlarının kötü yönetim nedeniyle ülke ekonomisine zarar verdiğini kanıtlamaya çalışmıştır. Özelleştirmeye karşı açılan davaların da bu anlamda kullanıldığı görülmektedir. Özelleştirme sonrası kurumların karlılığının artışta olduğu, öncesi ve sonrasını anlatan sayısal ve sözel verilerle desteklenmiştir. Özelleştirme haberlerinde retoriğin çok yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Retoriğin amacı değişmekle beraber, incelenen konu gereği sayısal verilerle yapılan retoriğin ağırlıkta olduğu söylenebilir.

Özelleştirme haberlerinde, inandırıcılığı güçlendirmek için, bürokratlardan, siyasetçilerden, işverenlerden, sendikacılardan, işçi ve işverenlerden alıntı yapmışlardır. Ayrıca haberlerde sayısal veriler de sıkça kullanılmıştır. Bunun yanı sıra haberlerde mahkeme kararlarına, kanunlara da haberin inanırılığını artırmak amacıyla yer verilmiştir.

“ Petrol Ofisi A.Ş’deki, nihai pazarlık görüşmelerinde en yüksek teklifi, 1milyar 260 milyon dolarla İş Bankası-Doğan Şirketler Grubu verdi...POAŞ’ın yüzde 51’nin blok satışı için açık ihalede turlar şöyle gelişti...”
(Hürriyet, 4 Mart 2000).

Aynı haberde özelleştirilen kurumun yetkilisi, devlet bakanları, ihaleyi kazanan kurumun yetkililerinden alınan açıklamalarla haber güçlendirilmiştir. Tarihlerin ve yerlerin verilmesiyle haberin diğer unsurları tamamlanmıştır. 2 Ağustos 1994’te Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan, özelleştirme konulu haberde de aynı yöntemle haberin inandırıcılığı güçlendirilmiştir. Haberde, PTT’nin T’sinin özelleştirilmesine yönelik açılan iptal davası konu alınmıştır. Karara itiraz anayasaya dayandırılmıştır. Siyasetçiler tarafından yapılan açıklamalar haberin başlığına eklenmiş ve olduğu gibi verilmiştir.

“İptal gerekçelerinin “Egemenlik, tekelleşme, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin denetiminin devre dışı bırakılması...”(Cumhuriyet, 2 Ağustos 1994).

Bu açıklama dönemin SHP Milletvekili Pof. Dr. Nami Çağan tarafından yapılmıştır. Bu açıklamalar haberin tamamına yayılmıştır. Haberde siyasilerin kullanılması da haberin etkisini artırmıştır. Siyasilerin iptali yasalara atfetmesi haberin inandırıcılığına önemli katkıda bulunmuştur.

7.Anlamsal Vurgular:

İncelediğimiz özelleştirme haberlerinde anlamsal vurguların iki ana başlık altında toplandığını görmekteyiz. Vurgulardan birincisi, özelleştirmenin kaçınılmaz bir gerçek olduğu ve ülke geleceği açısından çok önemli bir yere sahip olduğudur. İkincisi ise, özelleştirmenin, özelleştirilen kurumun ve sektörün yapısına göre gerekliliği ve özelleştirme yönteminin önemidir.

Haberlerde, birinci grupta topladığımız vurgular şunlardır; özelleştirmenin rekabeti teşvik edeceği, verimliliği arttıracığı, refahı tabana yayacağı, özelleştirmenin AB’ye entegrasyon açısından gerekliliği, küreselleşmenin özelleştirmeyi kaçınılmaz hale getirdiği, KİT’lerin zarar ettiği, bu işletmelerin kötü yönetimi nedeniyle özelleştirmenin kaçınılmaz olduğudur. İkinci grupta toplanan vurgular ise, özelleştirmelerde kullanılan yöntemin yanlış olduğu, özelleştirmede yolsuzluk yapıldığı, özelleştirmenin işten çıkarmalarla sonuçlandığı ve sonuçlanacağı, özelleştirmenin sosyal adaletsizliğe yol açtığı, özelleştirmenin eğitim, sağlık konularında özelleştirmenin anayasaya aykırı olduğu, özelleştirmeyle ülke kaynaklarının yabancı sermayeye peşkeş çekildiği ve özelleştirmelerin özel tekellere yol açacağıdır.

Bu vurguların gazetelere dağılımı farklı olmakla beraber, Türkiye ve Hürriyet gazeteleri olumlu vurgulara ağırlık vermişlerdir. gazetelerden Cumhuriyet, özelleştirmenin felsefesini eleştiren ifadelerle de yer vermiştir. Türkiye ve Cumhuriyet gazeteleri ise eleştirilerini yöntemsel boyutta gerçekleştirmiştir. Üç gazetenin de özelleştirmenin varlığına yönelik bir tavrı yokken, Cumhuriyet bu noktada biraz daha ağırlık kazanmaktadır. Öyle ki incelenen üç gazete içinde Cumhuriyet'in eleştirel tavrı olduğu fakat özelleştirmenin hiçbir şekilde gerçekleştirilmemesi gerektiği yönünde bir çizgiye de sahip olmadığıdır.

SONUÇ:

Gerçekleştirilen tez çalışmasının sonucunda, basının devletin özelleştirme politikalarının yeniden üretiminde önemli bir araç olduğu görülmüştür. Bu çalışmada, basında yer alan özelleştirmeye ilgili haberlerin, toplumda görüş birliği sağlanacak tarzda inşa edildiği sonucuna varılmıştır. Özelleştirmeyi konu alan haberlerin genelinde özelleştirme kavramı ve uygulamaları içselleştirilmiş bir şekilde olumlanarak sunulmuştur. Haber dili, kavramı ve uygulamaları kendiliğinden olumlu bir anlamlandırma ile kamuoyuna aktarmıştır. Özelleştirme uygulamalarının incelendiği tarihler itibariyle sayısal farklılıklar gösterdiği görülmektedir.

Özelleştirme uygulamaları Türkiye’de 1980’li yıllarda ivme kazanmıştır. 1990’lı yıllar ise uygulamaların en yoğun yaşandığı dönemdir. Liberal ekonomik yapıyla anılan özelleştirme kavramı bir çok söylemi de beraberinde getirmiştir. Küreselleşme kavramının bir çok çevrelerce sıkça kullanılmaya başlandığı dönem de yine 1980’li yıllardır. Özelleştirmenin merkez sağ ve merkez solda tartışmasız olumlanarak kullanıldığı görülmektedir. Özelleştirme kavramının tartışılmadığı bu ortamda tartışılan sadece özelleştirmenin uygulama boyutu olmuştur. Solu temsil eden yapılar içinde de özelleştirmenin tamamen reddine yönelik bir yaklaşım olmadığı görülmektedir. Merkez sağ ve merkez sola oranla özelleştirmenin uygulama alanları tartışılmaktadır.

Bu araştırmada, sorun olarak kabul edilerek yanıtlar aranan bir kaç konu ve bunlarla alakalı bazı sorular bulunmaktadır. Öncelikle sorun olarak kabul edilen temel konu, Türkiye Basını’nın özelleştirmeye yönelik

yaklaşımı ve bu yaklaşımda farklı basın kuruluşlarının örtüşen/ayrışan noktalarıdır. Bu sorunun çözülmesi için incelenen yazılı basın organlarının temsil ettikleri görüşü yansıtır yansıtmadıkları veya başka bir anlatımla hangi görüşün temsilcisi oldukları sorusuna da yanıt bulunması gerekmektedir. Basın yayın organlarının keskin ideolojik farklılıklara sahip oldukları söylenemez. Fakat bunun yanı sıra özelleştirme gibi siyasal ve toplumsal boyutu olan bir konuda yaklaşım farklılıklarının ayrıntılarda gizli olduğu görülmektedir.

Yaklaşım farklılıklarının çözülmesinde medya çalışmalarından yararlanılmıştır. Bu uğraşa girilirken eleştirel ve liberal kuramların büyük yararı olmuştur. Medya çalışmalarında liberal kuramın öncüllerine dayanan ana akım araştırma geleneğinde, basın kamuoyunu bilgilendirirken, ortak toplumsal çıkarların takipçisi olan, yarışan görüşlerin ve çoğulculuğun alanı olarak dördüncü güç şeklinde konumlandırılmaktadır.

İletişim biliminde, eleştirel yaklaşımlar olarak değerlendirilen bir diğer cephe ise yekparelikten uzak bir yapı sergilemektedir. Bununla beraber bu yaklaşımların Marksizmden beslendiği görülmektedir. Medyanın sistemde durduğu yeri eleştiren bu yaklaşım dil ve ideoloji kuramlarıyla da girdiği etkileşim sonucunda zenginleşmiştir. Medyayı parçalara ayırmaktan çok genel yapısıyla anlamaya çalışan eleştirel yaklaşımların kendi içinde önemli ayrışımara girdiği görülmektedir. Bununla beraber genel yapının anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Eleştirel yaklaşımlar aracılığıyla medyayı anlamak için tablonun parçalarına değil de tablonun tamamına bakılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın konusunu özelleştirme sürecinin ve özelleştirme kavramının basında yer alış şeklinin çözülmesi oluşturmaktadır. Bu

noktada değindiğimiz iki yaklaşım çerçevesinde de araştırmayı yürütmek mümkündür. Karşılaştırmalı olması amacıyla haber araştırmalarında iki yaklaşımdan da yararlanılmıştır. Seçilen gazetelerin analizinin güçlendirilmesinde iki yaklaşımın da önemli katkıları olmuştur. İncelenen haberler çerçevesinde haber üretiminin makro ve mikro yapıları irdelenmiştir. Haber dilindeki ideolojik tercihe bakılmıştır. Bunun yanı sıra özelleştirme haberlerinin genel bir profili de içerik analizi yönteminden yararlanılarak çıkartılmıştır. Özelleştirmenin sadece ekonomik bir kavram olarak var olup olmadığı tartışma konusu olagelmıştır. Bu nedenle içerik analizinin yanı sıra bir de söylem analizine dolayısıyla da eleştirel medya yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmuştur.

Araştırmanın bir diğer boyutunu ise içerik analizinin kullanıldığı haber araştırmaları oluşturmaktadır. Bu bölümde seçilen basın yayın organlarının özelleştirme konusuna dair genel bakış açıları ile özelleştirme söylemlerine ilişkin belirlenen temaların ilgili basın yayın organların da nasıl ele alındığına bakıldı. İçerik analizi söylem analizinin aksine metni parçalara ayırarak değerlendirmektedir. Söylem analizi beslendiği yaklaşım gereği de metnin tamamını bütünsel olarak incelemektedir. İçerik analizi ise ampirik bir yöntem olması gereği sayısal verilere de ulaşmayı amaçlamaktadır. Özelleştirme haberlerinin sayısal verileri bize gazetelerin özelleştirme uygulamalarına ve kavramına hangi sıklıkla, hangi ölçüde ve ne şekilde yer verdiği noktasında yardımcı olmuştur. Bununla beraber yazılı basında çeşitli görüşleri temsil ettiği varsayılarak seçilen basın yayın organları aracılığıyla hangi görüşün özelleştirmeye ne derecede önem verdiği de belirlenmiştir.

Çalışmada cevap aranan soruların başında, özelleştirme kavramının ve özelleştirme uygulamalarının basılı yayın organlarında işleniş şeklidir. Varsayımlarımızın başında "Özelleştirmenin Türkiye Basını'nın merkez

sağı ve merkezi, ve solu temsil eden organlarında tartışmasız olumlu bir kavram olarak sunulduğu'dur. Merkez sağı temsilen aldığımız Türkiye Gazetesi'nde yayınlanan özelleştirme haberlerinin 30'u olumlu, 10'u olumsuz ve 23'ü yorumsuzdur. Gazetede yayınlanan özelleştirme haberlerindeki temaların 89'u olumlu, 22'si ise olumsuzdur. Olumsuz olarak geçen temaların 20'si özelleştirmenin yöntemine yönelik eleştirilerden oluşmaktadır. Temelde özelleştirme felsefesine yönelik eleştiriler yok denecek kadar azdır. Merkezi temsilen seçilen Hürriyet gazetesinde yayınlanan özelleştirme haberlerinin 24'ü olumlu, 4'tü olumsuz, 17'si ise yorumsuzdur. Özelleştirme haberlerinde yer alan temaların 76'sı olumluyken, 10'u olumsuzdur. Olumsuz olan temaların tamamı özelleştirme uygulamalarında kullanılan yöntemlerle ilgilidir.

Özelleştirmenin kavram ve uygulama olarak merkez sağı ve merkezi temsil eden yazılı basın organlarında tartışmasız kabul edildiği varsayımımız büyük oranda desteklenirken, bazı noktalarda kanıtlanamamıştır. Çalışmamızda, özelleştirmenin ilgili basın organlarında sık olmamakla beraber zaman zaman yöntemsel boyutuyla tartışıldığı da görülmektedir. Fakat genel anlamda özelleştirmenin kendiliğinden olumlu bir kavram olarak kabul edildiği de söylenebilir. Uygulamalarını tartışıldığı haberlerde ise basın yayın organlarının uygulamayla ilgili rahatsızlıkları görülmektedir. Özelleştirmenin bu haberler dahilinde de olumlandığı gözlenmiştir.

Çalışmamızın varsayımlarından bir diğeri olan, "Özelleştirmenin basında büyük oranda sadece yöntem bazında tartışıldığı" görüşü haber araştırmalarının sonucunda doğrulanmıştır. Yukarda verdiğimiz araştırma sonuçlarında da bunu görmek mümkündür. Özelleştirme kavramının ne anlama geldiği veya sosyal sonuçlarıyla hangi sistemi doğuracağı

konusunda çok az sayıda haber yayınlanmıştır. Bu haberlerin yer aldığı tek gazete ise Cumhuriyet gazetesidir.

İncelenen gazetelerde yer alan özelleştirme haberlerinin büyük bir bölümünde özelleştirme kavramının kamuoyuna aktarımında bir takım sorunlar görülmektedir. Bu sorunlar araştırmamız açısından da önemli bir soru oluşturmaktadır. Basın yayın organlarının devletin tercihi sonu kamuoyuna sunulan özelleştirme kavramını halka nasıl aktardığı noktasında bu sorunun ağırlığı artmaktadır. Özelleştirmenin kamuoyuna sadece ekonomik bir kavrammış gibi sunulduğu görülmektedir.

Solu temsil ettiğini varsaydığımız basın yayın organlarının özelleştirmeye yaklaşımını ölçmek için seçtiğimiz Cumhuriyet gazetesinde yaklaşımın farklılaştığını görmekteyiz. Varsayımlarımızdan birisi “Solu temsil eden basın yayın organlarında özelleştirmenin yöntem dışında felsefesi dahilinde de yoğun olmamakla beraber eleştirildiği”dir. Cumhuriyet Gazetesi’nde yayınlanan özelleştirme haberlerinin 6’sı olumluyken, 44’ü olumsuzdur. Yayınlanan özelleştirme haberlerinin 18’i yorumsuzdur. Bu haberlerde toplam 16 tane özelleştirmeyi olumlayan tema yer almıştır. Cumhuriyet Gazetesi’nde yayınlanan özelleştirme haberlerinde yer alan özelleştirmeyi olumsuzlayıcı temaların sayısı ise 144’tür. Bu temalardan toplam 35 tanesi özelleştirme ideolojisinin tartışıldığı haber temalarından oluşmaktadır. Bu temalarda özelleştirme ekonomik bir kavram olmasının yanı sıra ideolojik bir tercih olarak da kabul edilmiş ve bu şekilde tartışılmıştır. Özelleştirmenin anayasaya aykırılığı ve özelleştirilecek kurumların kamu hizmeti verecek kurumlar olup olmamasına dikkat çekildiği haberler bu gruba girmektedir. Eğitim ve sağlık gibi alanların özelleştirilemeyeceği vurgulanmıştır. Tam bu noktada özelleştirme, var oluş nedeni ve doğurduğu sistem temelinde

tartışılmaktadır. Fakat bununla beraber uygulanan yöntemler bazında özelleştirmenin olumlandığı haberlere de rastlanmaktadır.

Özelleştirmeye alakalı haberlerde özelleştirmenin sadece istenen yönleriyle başka bir deyişle uygun görülen yönleriyle anlatıldığı görülmektedir. Bunu ölçmede içerik analizinin yanı sıra söylem analizi yönteminden de yararlanılmıştır. Özelleştirme uygulamalarının basında yer alış tarzının yayınlanan gazeteye göre ne şekilde farklılaştığına da bakılmıştır. Bu farklılık seçilen kelimelerde, başlıklarda ve ifadelerde gizlidir. Haberin makro ve mikro yapısı çerçevesinde incelenen haberlerde bunu görmek mümkündür.

Söylem analizi uygulanan örnek olaylardan biri olan POAŞ özelleştirmesine ilişkin haberlerde kullanılan ifadeler, özelleştirme konusunda kamuoyunun eksik veya yanlış bilgilendirildiği varsayımımızı doğrular niteliktedir. Öyle ki haberin retoriki sayılacak bilgilerde bile gazeteden gazeteye önemli farklılıkların olduğu görülmüştür. Türkiye gazetesi POAŞ özelleştirmesi ile alakalı haberinde yöntemi üstü kapalı bir şekilde eleştirirken özelleştirme kavramını örtük bir dille olumlamıştır. Aynı haber Hürriyet gazetesinde “süper ihale, rekor fiyat” olarak geçerken, Cumhuriyet gazetesinde aynı tarihli ve aynı konulu haberin başlığını “POAŞ’ta vurgun” olarak verilmiştir. Bu noktada ekonomi-politik yaklaşımdan da yararlanılması gerekmektedir. Araştırmamızın kapsamında olmayan ve Doğan Grubu’nun üyelerinden biri olan Milliyet Gazetesi’nde de POAŞ özelleştirmesi aynı şekilde verilmiştir. POAŞ’ı satın alan ikili konsorsiyumun üyelerinden biri de Doğan Holding Grubu’dur.

Sonuç olarak Türkiye Basını’nda yer alan özelleştirme haberlerinin, özelleştirme kavramını ve özelleştirme uygulamalarını kamuoyuna kendi

ideolojik tercihleri sonucunda yansıttıkları görüşüne varılmıştır. Özelleştirme haberlerinin büyük bölümü uygulamalardan ibarettir. Özelleştirmenin ekonomi politik yönü göz ardı edilmektedir. Özelleştirme sadece ekonomik bir kavram olarak sunulmaktadır. Konuya yaklaşım açısından incelenen basın organları temel hatlarıyla benzeşse de Cumhuriyet gazetesinin incelenen diğer iki gazeteye (Türkiye ve Hürriyet) göre farklılaştığı görülmüştür.

Özelleştirmenin bir ideolojik tercih olup olmadığı uzun süredir tartışılmaktadır. Liberal ekonominin gerekçelerinden ve gereklerinden biri olan serbest piyasa ekonomisinin aynı anda ideolojik bir tercih olduğunun da unutulmaması gerekmektedir. Bu noktada Türkiye basınının özelleştirmeyi anlatmada yetersiz kaldığı söylenebilir.

Araştırma, belirlenen sorunlara aranan cevaplar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Varsayımların büyük oranda doğrulandığı çalışmada bazı varsayımların kısmen çürütüldüğü de görülmektedir. Bununla beraber Türkiye basınının tarihsel süreçte ve uzun vadede özelleştirmeyi hem kavram hem de uygulama bazında içselleştirdiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

AKTAN, Coşkun

1992 Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları, İstanbul: TÜSİAD Yayınları

AREN, Sadun,

2000 100 Soruda Ekonomi El Kitabı , İstanbul: Gerçek Yayınevi,

ATABEK, Nejdett ve DAĞTAŞ, Erdal;

1998 Kamuoyu ve İletişim, Eskişehir: Etam Yayınları

ALTHUSSER, Luis;

1994 Devletin İdeolojik Aygıtları, Çev; Yusuf Alp ve M.Özışık, İstanbul: İletişim Yayınları

BORATAV, Korkut;

1988 Türkiye İktisat Tarihi, 1908 - 1985 Ankara: Gerçek Yayınları

BAYTAN, İlhan;

1999 Özelleştirme : Hukiki Yapı, Uygulamalar, Sorunlar, Öneriler, Ankara: TRT Genel Sekreterliği Basım Ve Yayın Müdürlüğü,

CEVİZOĞLU, Hulki;

1989 Türkiye’nin Gündemindeki Özelleştirme, İstanbul: İlgı Yayınları,

DURSUN, Çiler;

2001 TV Haberlerinde İdeoloji. Ankara:İmge Yayınları,

EAGLETON, Terry;

1991 İdeoloji, Çeviren: Muttalıp Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları,

ERDOĞAN, İrfan, ve ALEMDAR, Korkmaz;

1990 İletişim ve Toplum Ankara: Bilgi,

FİSKE, John;

1997 İletişim Çalışmalarına Giriş. Çeviren: Süleyman İrvan, Ankara:Ark Yayınları, Ankara, 1996,

GÖKÇE,Orhan;

1994 İçerik Çözümlemesi. Eskişehir: Turkuaz Sanat Merkezi,

GÜRAN, Nevzat;

1996 Makro Ekonomik Analiz. İstanbul: Karınca Matbaacılık,

GİRGİN Atilla,

2000 Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i. Ankara:İnkılap Kitabevi,

Hançerlioğlu, Orhan,

1976 Ekonomi Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi

HELD, David,

1995 Ulus Devletin Çöküşü, Yeni Zamanlar, Derleyen; Stuart Hall, Martin Jacques, Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul:Ayrıntı Yayınları,

İNAL, Ayşe,

1996 Haberi Okumak. İstanbul: Temuçin Yayınları

İRVAN, Süleyman,

1997 Medya-Kültür-Siyaset. Ankara: Ark Yayınevi,

KARLUK,S. Rıdvan,

1997 Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım

KOLOĞLU, Orhan,

1992 Osmanlıdan Günümüze Türk Basını İstanbul: İletişim Yayınları

KÖK, Recep,

Ekonomi - Politik Popülizm , Özelleştirme ve KİT' ler İstanbul: Gerçek Yayınevi,

KÜÇÜK, Mehmet,

1999 Medya-İktidar-İdeoloji. (Der) Ankara: Ark Yayınevi,

KILIÇBAY, Ahmet, Modeller, Politikalar, Stratejiler. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,

MATTERLAND, Armand ve MATERLAND, Michele;

1994 İletişim Kuramları Tarihi. Çeviri: Merih Zıllıoğlu İstanbul: İletişim Yayınları,

MUTLU, Erol;

1993 İletişim Sözlüğü. Ankara: Ark Yayınevi,

PARASIZ, İlker,

1995 İktisada Giriş; Prensipler ve Politika, Bursa: Ezgi Yayınları,

ROBERTSON, Roland,

1992 Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür. Çeviren: Ümit Hüsrev, Ankara: Yolsav Yayınları,

SAĞNAK, Mehmet,

1996 Medya-Politik: (1983-1993 Yılları Arasında Medya-Politikacı İlişkiliri). İstanbul: Eti Kitapları,

SCHWOBEL, Jean,

1998 Basın, İktidar, Para. Çeviren: Cavit Yamaç, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları,

SÖZEN; Edibe;

1999 Söylem; Belirsizlik, Mubadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite. İstanbul: Paradigma Yayınlar,

SUIÇMEZ, Halit ve YILDIRIM Şevket,

1993 Dünyada ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları. Ankara: Milli Prodüktive Merkezi Yayınları, Ankara,

SEVERİN, Werner J. ve TANKARD, James;

1994 Kitle İletişim Kuramları, Çeviren: Ali Atıf Bir ve Serdar Sever, Eskişehir: Kibele Yayınları,

SONTAG, S.,

1993 Fotoğraf Üzerine. Çeviren: R.Akçakaya, İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları,

TILIÇ, D.,

1998 Utaniyorum Ama Gazeteciyim İstanbul: İletişim Yayınları

TOKGÖZ, O.

1994 Temel Gazetecilik. Ankara: İmge Yayınları

USLUATA, Ayseli,

1994 İletişim, İstanbul: İletişim Yayınları,

ÖZBEK, S.,

1999 İdeoloji Kuramları. İstanbul: Bulut Yayınları

YELDAN, Erinc,

2000 Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi. İstanbul: İletişim Yayınları,

TEZLER

ÖZER, Ömer

1997 Krizin Engellenmesi ve Haber Söylemi: Türkiye'deki İranlı Muhaliflere Yönelik Siyasal Şiddet Haberleri (1985-1996). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

AKÇA, Baştürk Emel,

1999 Ulusal Söylemin İnşasında Yazılı Basın ve_Kardak Krizi Örnek Olayı. Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

İRVAN, Süleyman,

1997 Dış Politika ve Basın: Türk Basınındaki Dış Politika Haberlerinin Gündem Belirleme Yaklaşımı Açısından Çözümlemesi.

Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi,

İNAL, Ayşe,

1992 Event Selection, Text Construction and News Production: an Analyses Of Turkish Daily Newspaper, Ankara: METU, Yayınlanmamış Doktora Tezi,

KELEŞ, Çiler,

1997 İdeolojik İnşaa Sürecinin Çözümlemesi, Medya ve Özelleştirme, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

GÜRTAŞ, Aytül,

1994 Haber Metinlerinin Söylemsel Analizi Üzerine Bir Çalışma; Haberin Tarafsızlığı Açısından Türk Basınında Temizlik İşçileri Grevi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

ARAŞTIRMA RAPORLARI

TÜRK- İŞ, Özelleştirmeye Karşı Sosyal Devleti Koruma Komisyonu,

1998 Özelleştirmeye Karşı Sosyal Devleti Koruma Komisyonu Koruma Raporu, TÜRK-İŞ Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara: Demircioğlu Matbaacılık,

TÜRK-İŞ Araştırma Merkezi,

1999 KİT'ler ve Özelleştirme: İddialar ve Gerçekler. TÜRK-İŞ Araştırma Merkezi, Ankara: Demircioğlu Matbaacılık,

TOBB

1993 Özelleştirme.Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: TOBB Yayınları,

Türkiye Özelleştirme İdaresi Başkanlığı,

1998 Türkiye'de Özelleştirme Ankara: Türkiye Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayınları,

Türk Demokrasi Vakfı,

1994 Türkiye'de Özelleştirme Araştırma Raporu Ankara: Türkiye Demokrasi Vakfı Yayınları,

Türkiye’de Özelleştirme

1994 Araştırma Raporu, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları,

MAKALELER

İNAL, Ayşe,

1993 “Haber Üretim Sürecinde Farklı İki Yaklaşım” Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yıllık 93/3 Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi

DİJK, Teun, A.Van,

1993 “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, Medya - İktidar - İdeoloji, Derleyen - Çeviren: Mehmet Küçük, Ankara: Ark Yayınları,

ÖZER, Ömer,

1999 “Kazanılmış Hakkın Tersine Çevrilmesi”; 1 Mayıs_Olaylarının Basında Sunumu. Yayımlanmış Makale,

ÖZER, Ömer,

1999 “Haber Söylemi; Türk - Yunan İlişkileri İletişim Dergisi”, Kış (99/1) Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Matbaası

SUIÇMEZ, Halit ve YILDIRIM Şevket,

1993 “Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları”, Ankara: Milli Prodüktive Merkezi yayınları,

HALL, Sutart,

1994 “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü”. Çeviren Ve Derleyen.; Mehmet Küçük, Medya, İktidar, İdeoloji, Ankara: Ark,

ÇELİK, Nur Betül;

1999 “İdeoloji Kuramlarında Özne; Althusser ve Gramsci”, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültür ve İletişim Dergisi, Sayı; 103 1999/ 2/2 Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Matbaası,

FEJES, Fred,

1991 “Eleştirel Kitle İletişim Araştırmaları ve Medya Etkileri. Derleyen” Ve Çeviren; Mehmet Küçük, Medya, İktidar, İdeoloji. Ankara: Ark Yayınları,

GOLDING, Peter ve MURDOCK, Graham,

1997 "Kültür İletişim ve Ekonomi Politik. Derleyen" Ve Çeviren: Süleyman İrvan; Medya Kültür Siyaset, Ankara: Ark Yayınevi,

DİJK, Van, A. Teun;

1993 "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları" Derleyen ve Çeviren Mehmet Küçük, Medya İktidar İdeoloji, Ankara: Ark Yayınları,

DİJK, Teun A. Van;

1998 "News as Discourse", Hillsdale, N.J: L. Erlbaum, Publishes

SCHUDSON, Micheal;

1997 "The Sociology of News Production" Derleyen: Dan

Berkavite, Social Meanings of News, London,

BEROLSON, B:

1994 "The State of Communication Research People, Society and Mass Communication" Derleyen: LA. Dexter ve D.M. White. NY: The Free Press,

CERECİ, Sedat ,

1992 "Yazıyor Yazmıyor " İstanbul:

ÇELİK, Nur Betül;

1999 "İdeoloji Kuramlarında Özne; Althusser ve Gramsci". Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültür ve İletişim Dergisi, Sayı; 103 1999/ 2/2 Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları

MCQUAIL, D.:

1983 "Kitle İletişim Araçlarının Etkileri". Çev.; Z. Alemdar ve R. Kaya, Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar,

SÜRELİ YAYINLAR

Türkiye Gazetesi: 1987-2000 Tarihleri

Cumhuriyet Gazetesi: 1987-2000 Tarihleri

Hürriyet Gazetesi: 1987-200 Tarihleri

ÖZET

Özelleştirme, bir terim olarak devletin ekonomik etkinliğinin en aza indirilmesi ya da tümüyle ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamalar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Ancak, özelleştirme, ekonomik bir faaliyet olmasının yanı sıra aynı zamanda siyasal bir tercihtir. Türkiye’de özelleştirme uygulamalarının ve politikalarının uzun bir tarihi olmasına rağmen asıl tartışmaya açılması 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlamıştır.

Bu tez çalışmasında Türkiye’deki özelleştirme uygulamalarının genel bir değerlendirmesi yapılmış ve ardından basının özelleştirmeye yaklaşımı irdelenmiştir. Araştırma için siyasal eğilimleri temsil edici nitelikte üç gazete seçilmiştir: Merkez sağı temsilen Türkiye, merkezi temsilen Hürriyet ve merkez solu temsilen Cumhuriyet gazetesi. Bu gazeteler, 1987 Ocak ile 2000 Şubat’ı arasındaki 14 yıl boyunca, her yıldan bir ay seçilerek taranmış ve özelleştirme konulu haberler nicel ve nitel yöntemlerle analiz edilmiştir.

Çalışmanın en önemli bulguları şunlardır:

1. Merkez ve merkez sağdaki gazeteler özelleştirmeyi sadece ekonomik bir karar olarak görmektedir. Merkez sol gazete ise özelleştirmenin aynı zamanda politik bir tercih olduğunu da belirtmektedir.
2. Merkez ve merkez sağ gazetelerde özelleştirmeyi olumlayıcı temalar daha yüksek bir oranda yer alırken, merkez sol gazeteler özelleştirmeyi olumsuzlayan temalara ağırlık vermektedirler.
3. Her sektördeki özelleştirme haber değeri taşımamaktadır. Basın özellikle enerji ve bankacılık sektörlerindeki özelleştirmelere ilgi duymaktadır.
4. Özelleştirme haberleri resmi kaynaklara bağımlı bir biçimde verilmektedir.

SUMMARY

Privatization as a term is defined as reducing to a minimum or completely removing the economic activities of the state. However, privatization is not only an economic process but also a political preference as well. Despite there is a long history of privatization policies and practices in Turkey, the fundamental discussion of it begun with the 24 January decisions in 1980.

In this study, firstly a general evaluation was made about the privatization applications in Turkey, and then the approach of the press towards privatization was analyzed. For the analysis, three newspapers which represent political dispositions were chosen: *Türkiye* for the centre-right, *Hürriyet* for the centre, and *Cumhuriyet* for the centre left. These newspapers were scanned for fourteen years from January 1987 through February 2000. One month was chosen from each year.

The basic findings of this study are as follows:

1. The centre and the centre-right newspapers see privatization as only an economic decision. The centre-left newspaper, on the other hand, makes clear that it is at the same time a political preference.
2. Positive themes towards privatization appear more frequently on the centre and the centre-right papers. On the other hand, the centre-left paper gives more space to the negative themes towards privatization.
3. Privatization in every sector does not have the same news value. The Turkish press is especially interested in the privatizations in energy and banking sectors.
4. Newspapers heavily depend on official sources when writing about privatization.